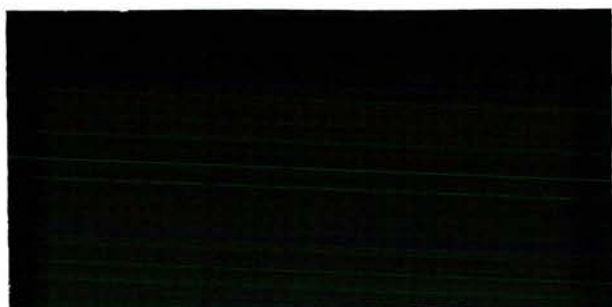

Nummer: M 606

Bibliotheek, Koestr. 30, tel: 0118-686362,
postbus 5014, 4330 KA Middelburg

**VISIE OP DE WESTERSCHELDE
EN HET RAPPORT OOSTWEST**

- DISCUSSIONOTA -

**uitgevoerd door
Intomart bv
te Hilversum**

**Derk-Daan Reneman &
Marian Visser**

in opdracht van

**Rijkswaterstaat
directie Zeeland
te Middelburg**

**Hilversum, februari 1997
7.3192/8.3226/DDR/MV/NW**

De resultaten van dit onderzoek staan uitsluitend ter beschikking van de opdrachtgever en de door hem gemachtigden.

Het onderzoek is volgens de richtlijnen van de VMO, de Vereniging van Marktonderzoeksbureaus in Nederland, en de ESOMAR, de Europese Vereniging voor Opinie- en Marketing Onderzoek, uitgevoerd.

Tevens is Intomart gecertificeerd volgens de ISO-EN-NEN 9001 normen.

INHOUDSOPGAVE

			Pagina
DEEL	A.	SAMENVATTING	5
HOOFDSTUK	1.	INLEIDING	7
	1.1	Achtergrond van het onderzoek	7
	1.2	Onderzoek onder ambtenaren	8
	1.3	Publieksonderzoek	8
	1.4	Rapportage	9
HOOFDSTUK	2.	VISIE-ONTWIKKELING	11
	2.1	Visie op het waterbeheer	11
	2.2	De Westerschelde en zijn positie in de Zeeuwse delta	12
	2.3	Bouwstenen voor een lange termijn visie op de Westerschelde en zijn positie in de Zeeuwse delta	13
	2.4	Intern draagvlak voor de bouwstenen voor een lange termijn visie	14
	2.5	Maatschappelijk draagvlak voor de bouwstenen voor een lange termijn visie	16
HOOFDSTUK	3.	COMMUNICATIESTRATEGIE OOSTWEST	20
	3.1	Inhoudelijke kant van de communicatiestrategie	20
	3.2	Strategische kant van de communicatiestrategie	21
DEEL	B.	INTERN AMBTELIJK DRAAGVLAK	
HOOFDSTUK	4.	INLEIDING	25
	4.1	Achtergrond van het onderzoek	25
	4.2	Probleemstelling	26
	4.3	Onderzoeksmethode en onderzoeksopzet	26
	4.4	Rapportage	27

VERVOLG INHOUD

HOOFDSTUK	5.	AMBTENAREN OVER DE WESTERSCHELDE	29
	5.1	Visie op het waterbeheer	29
	5.2	Visie op de Westerschelde en de positie van het estuarium in de Zeeuwse delta	32
HOOFDSTUK	6.	HET RAPPORT OOSTWEST	39
	6.1	Algemeen oordeel over de inhoud van het rapport	39
	6.2	Adviezen met betrekking tot de inhoud van het rapport	41
	6.3	Inhoudelijke adviezen voor de presentatie van het rapport	43
DEEL	C.	MAATSCHAPPELIJK DRAAGVLAK	
HOOFDSTUK	7.	INLEIDING	47
	7.1	Achtergrond van het onderzoek	47
	7.2	Probleemstelling van het onderzoek	47
	7.3	Onderzoeksmethoden	48
	7.4	De Publieksmonitor	48
	7.5	De groepsdiscussies	49
	7.6	Rapportage	51
HOOFDSTUK	8.	ZEEUWEN OVER DE WESTERSCHELDE	53
	8.1	Visie op Zeeland	53
	8.2	De betekenis van water voor Zeeuwen	53
	8.3	Veiligheid rondom de Zeeuwse wateren	54
	8.4	Gebruik van de Zeeuwse wateren	56
	8.5	Natuur in Zeeland	57
	8.6	Natuurlijkheid	59
	8.7	Positie van de Westerschelde in de Zeeuwse delta	59
	8.8	Beheer van de Westerschelde	63
	8.9	De Westerschelde als estuarium	66
	8.10	Verstarring in de Westerschelde	68
	8.11	Oplossingen voor de verstarring	72

BIJLAGEN:

- Vraagpuntenlijst Intern Onderzoek
- Lijst Van Geïnterviewde Personen
- Vragenlijst Publieksmonitor
- Vraagpuntenlijst Groepsdiscussies
- Responsverantwoording Publieksmonitor

DEEL A

Samenvatting

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond van het onderzoek

De Westerschelde neemt een unieke plaats in in de Zeeuwse delta. Het water is de door-gangsroute voor de schepen die van en naar de haven van Antwerpen varen. Bovendien is de Westerschelde, door de open verbinding met de Noordzee, het meest natuurlijke water in de Zeeuwse delta. Het water vormt samen met de Zeeschelde (tot Gent) het Schelde-estuarium: één van de weinige estuaria die Europa nog heeft.

In opdracht van Rijkswaterstaat Directie Zeeland is door de projectgroep Oostwest van het Rijks Instituut voor Kust en Zee (het RIKZ) een studie verricht naar het functioneren van de fysische en biologische processen in de Westerschelde. De studie brengt in kaart hoe de natuurlijkheid van de Westerschelde zich heeft ontwikkeld en wat de invloed van menselijk handelen daarop is (geweest).

De resultaten van het door het RIKZ verrichte onderzoek zijn beschreven in het conceptrapport 'Westerschelde, estuarium tussen balans en verandering'. In het rapport wordt een negatief beeld geschetst van de toestand en de toekomst van de natuurlijkheid in de Westerschelde.

Door de bagger- en stortactiviteiten en de inpolderingen in het verleden is de natuurlijkheid van de Westerschelde afgenomen. De volgende ontwikkelingen spelen zich af:

- het getij dringt sterker door in het estuarium;
- de hoogwaterstanden achterin de Westerschelde nemen toe;
- het systeem verstart;
- enkele typisch estuariene ecotopen nemen in omvang en kwaliteit af of zijn in sommige gevallen vrijwel verdwenen.

De nadere verdieping van de scheepvaartgeul, waarover Nederland en België eind 1995 overeenstemming bereikten en die op korte termijn zal aanvangen, zal de natuurlijkheid van de Westerschelde waarschijnlijk verder ondermijnen.

Om deze reden is door België 44 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor natuurherstel in de Westerschelde. Over de besteding van dit bedrag is begin 1996 onrust ontstaan onder de Zeeuwse bevolking, nadat bekend werd dat ontpolderen, het 'teruggeven van land aan de Westerschelde', één van de beleidsoptie was. Ontpolderen ten behoeve van de natuur bleek een gevoelige snaar te raken.

Naar aanleiding van de bovengeschetste ontwikkelingen en het besluit een proces in gang te zetten dat moet leiden tot een gedragen toekomstvisie op de Westerschelde heeft Rijkswaterstaat directie Zeeland besloten het onderzoeksbureau Intomart te Hilversum opdracht te geven onderzoek te verrichten naar en advies te geven over de eindrapportage Oostwest en de daarmee samenhangende visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium in het deltagebied als geheel.

Het door Intomart verrichte onderzoek bestaat uit twee delen:

- een onderzoek onder ambtenaren in dienst van Rijkswaterstaat, het RIKZ of de Vlaamse overheid;
- een publieksonderzoek onder de Zeeuwse bevolking.

1.2 Onderzoek onder ambtenaren

Probleemstelling

De doelstelling van het onderzoek is het aanscherpen van de strategie van de Directie Zeeland: welke analyse van de toestand van het Schelde-estuarium en welke visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium en zijn positie in de Zeeuwse delta wil de Directie Zeeland uitdragen? Welke communicatiestrategie moet in het licht van de uit te dragen analyse en visie worden gevolgd met betrekking tot het rapport Oostwest?

Tevens heeft het onderzoek tot doel het draagvlak voor de analyse en de visie die de Directie Zeeland wil uitdragen te bepalen. Het gaat daarbij om de meest relevante actoren. De meest relevante actoren in deze zijn betrokkenen van de Directie Zeeland, van het RIKZ, van de Hoofddirectie en van Vlaanderen.

Onderzoeksmethoden

De onderzoeksmethoden die zijn gebruikt om de vragen te beantwoorden zijn deskresearch en diepte-interviews. Aan de hand van schriftelijke materiaal is een analyse gemaakt van de mogelijke visies op de Zeeuwse delta in het algemeen en de Westerschelde in het bijzonder. In aansluiting op de analyse van schriftelijk materiaal zijn diepte-interviews gehouden met inhoudelijk deskundigen en beleidsambtenaren die betrokken zijn bij de Westerschelde. Er zijn in totaal 15 diepte-interviews gehouden. Bijlage 2 geeft aan welke respondenten zijn geïnterviewd.

1.3 Publieksonderzoek

Probleemstelling

Het publieksonderzoek heeft tot doel de kennis en attitudes van de Zeeuwse bevolking ten aanzien van de Westerschelde te monitoren. Tevens is het onderzoek erop gericht mogelijke reacties van burgers op de analyse in het rapport Oostwest te inventariseren.

Onderzoeksmethoden

Het publieksonderzoek onder Zeeuwen bestaat uit twee fasen.

Allereerst is een telefonische enquête gehouden onder een representatieve steekproef van Zeeuwen. Deze enquête zijn we de Publieksmonitor gaan noemen. De steekproef is zo samengesteld dat het mogelijk is om uitspraken te doen over het draagvlak van de analyse en visie van de Directie Zeeland aangaande de Westerschelde bij de volgende drie groepen:

1. alle Zeeuwen van 16 jaar en ouder;
2. Zeeuwen van 16 jaar en ouder die woonachtig zijn rond de Westerschelde (dat wil zeggen degenen die in de postcodegebieden direct langs de Westerschelde wonen);
3. de Zeeuwen van 16 jaar en ouder die woonachtig zijn in de gemeenten in het BOWS-gebied.

De eerste meting vond eind januari plaats.

Er zijn in totaal 451 Zeeuwen geïnterviewd: ongeveer 150 respondenten in elke groep. Deze steekproefsamenstelling maakt het mogelijk statistisch betrouwbare uitspraken te doen over elk van de drie deelpopulaties.

In de tweede fase van het onderzoek zijn groepsdiscussies gehouden met zorgvuldig gekozen burgers. Met de deelnemers is gesproken over economie, natuur en veiligheid in en rond de Zeeuwse wateren en over de natuurlijkheid van de Westerschelde en de ontwikkeling daarvan.

Er zijn drie groepsdiscussies georganiseerd met:

1. bewoners van de eilanden Walcheren, Noord Beveland en Zuid Beveland;
2. bewoners van Zeeuws Vlaanderen;
3. bewoners van het eiland Schouwen Duiveland.

De groepsdiscussies vonden plaats op 3, 4 en 5 februari in Middelburg, Terneuzen en in Zierikzee. De opdrachtgever en enkele genodigden hadden de mogelijkheid om via een gesloten videosysteem met de discussies mee te kijken.

1.4 Rapportage

In hoofdstuk 2 en 3 zijn de belangrijkste resultaten van het onderzoek beschreven en worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van de interne en externe communicatie aangaande het rapport Oostwest. Deel B rapporteert over de resultaten van het onderzoek onder ambtenaren. In deel C volgt tenslotte een uitgebreide beschrijving van de resultaten van het publieksonderzoek.

HOOFDSTUK 2

Visie-ontwikkeling

2. VISIE-ONTWIKKELING EN HET RAPPORT OOSTWEST

2.1 Visie op het waterbeheer

Er is geen sprake van een cultuuromslag bij inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers in het waterbeheer: er wordt niet omgezwaaid van een fundamenteel antropocentrische opvatting naar een ecocentrische positie. De mens en zijn belangen blijven het beleids- en beheers uitgangspunt. Veiligheid en een gezonde economie blijven de harde randvoorwaarden waarbinnen een watersysteem functioneert. Natuurlijkheid heeft wel een belangrijkere plaats gekregen in het denken over waterbeheer, maar die plaats is ondergeschikt aan de harde randvoorwaarden.

In toenemende mate wordt in het waterbeheer ook het perspectief van het watersysteem zelf gekozen. Dit leidt tot een expansie van het begrip 'natuurlijkheid': het omvat niet meer alleen de 'levende' maar ook de 'dode' componenten van een watersysteem. Dit betekent dat ook morfologie natuurlijk is. Door de geïnterviewden wordt erkend dat morfologische processen de basis vormen voor de levende natuur in een watersysteem. De opvatting dat morfologie hierdoor ook natuurlijk is, wordt echter (nog) niet breed gedragen.

Het begrip 'natuurlijkheid' wordt vaak verward met het begrip 'natuurwaarde'. Natuurwaarde is de verzameling aspecten van een systeem die mensen als natuur beschouwen of ervaren. De natuurlijkheid is datgene dat 'natuur' is voor het systeem zelf en niet wordt beïnvloed door menselijk ingrijpen. Natuurwaarde en natuurlijkheid hoeven niet parallel te lopen: aan dat wat natuurlijk is, wordt niet door een ieder natuurwaarde toegekend. Het is van belang om verschillen en nuances in de betekenissen die actoren aan het begrip 'natuurlijkheid' geven te onderkennen en zodoende de onderlinge communicatie te verbeteren.

Het stimuleren van de natuurlijkheid van watersystemen is nog geen vigerend beleid. Het bestaande beleid van integraal waterbeheer, de 3^e Nota Waterhuishouding, bevordert natuurlijke processen *binnen* de begrenzingen (dijken) die door de mens aan watersystemen zijn opgelegd. In de 4^e nota worden met het concept 'veerkracht' deze begrenzingen ter discussie gesteld en wordt de ruimtelijke ordening bij het beleid betrokken.

De keuze voor veerkrachtige watersystemen vloeit voort uit de overtuiging dat veerkrachtige beheersoplossingen duurzamer en (op termijn) goedkoper zijn dan starre, technische constructies. Een van de mogelijkheden om een veerkrachtig beheerssysteem te maken is om het water de ruimte te geven.

'Ruimte voor water' heeft als voordeel dat de natuurlijkheid van het watersysteem op zowel het 'levende' als het 'dode' niveau wordt bevorderd. De keuze voor veerkrachtige beheerssystemen wordt echter niet gemotiveerd vanuit de gedachte dat zij de natuurlijkheid van watersystemen behouden dan wel bevorderen. Het gaat om het behoud en de verbetering van de veiligheid en een reductie van de kosten: meer natuurlijkheid is 'slechts' een bijproduct.

2.2 De Westerschelde en zijn positie in de Zeeuwse delta

Inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers beschouwen de Westerschelde als het meest natuurlijke watersysteem in de Zeeuwse delta, omdat deze een open verbinding met de Noordzee heeft. Als watersysteem is de Westerschelde uniek, omdat het het enige grote estuarium is dat Nederland nog heeft. De Westerschelde heeft weliswaar natuurlijke kenmerken, maar is niet 'natuurzuiver': het is mede tot stand gekomen als gevolg van menselijke activiteiten.

Uit de interviews mogen we opmaken dat in het beheer van de Westerschelde naast natuurlijkheid een aantal andere aspecten een rol spelen, te weten: veiligheid, scheepvaart, landbouw (langs de Westerschelde), recreatie en visserij. Tussen deze aspecten bestaat hiërarchie. Veiligheid staat bij alles voorop. Direct nevensgeschikt is het belang van de scheepvaart. Natuurlijkheid is ondergeschikt aan veiligheid en scheepvaart en nevensgeschikt aan belangen als landbouw, recreatie en visserij. Dat betekent dat de natuurlijkheid als belang moet concurreren met de nevensgeschikte belangen. Verder kan hieruit worden opgemaakt dat natuurlijkheid alleen van veiligheid en scheepvaart kan profiteren als een natuurlijkheidswinst een duidelijke verbetering van de veiligheid en scheepvaart oplevert.

Inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers erkennen dat morfologische dynamiek het belangrijkste natuurlijke kenmerk van het estuarium is. Zij vinden het aannemelijk dat zelfregulerend vermogen ('veerkracht') en compleetheid (bijzondere ecotopen) uit deze dynamiek voortkomen. Aan het behoud en het stimuleren van de morfologische dynamiek in de Westerschelde wordt belang gehecht.

De natuurlijke processen in het estuarium staan volgens de deskundigen onder druk van baggeractiviteiten, inpoldering, zandwinning en de verdieping van de vaargeul. Hoe groot de negatieve effecten precies zijn, is niet helemaal duidelijk. Er is (nog) onvoldoende aangetoond dat er urgente problemen liggen die krachtadig en voortvarend ingrijpen vereisen. Ook het rapport Oostwest draagt niet voldoende harde feiten aan om de toestand en toekomst van de Westerschelde als zeer zorgwekkend te betitelen.

Behalve op de natuurlijkheid van de Westerschelde kan de aanstaande verdieping van de vaargeul ook negatieve gevolgen hebben voor de veiligheid. Hoe groot dit effect zal zijn is onduidelijk. Naar alle waarschijnlijkheid neemt de kans op een overstroming toe, maar deze blijft gering en binnen aanvaardbare marges.

Volgens de inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers is de Zeeuw zich niet bewust van de problematiek van de natuurlijkheid in de Westerschelde. De burger heeft geen kennis van het belang van morfologische dynamiek voor het behouden van voor het estuarium kenmerkende ecotopen. Om draagvlak te creëren voor de probleemanalyse is een substantiële kennisvermeerdering nodig. Tevens is het noodzakelijk dat aan de Westerschelde natuurwaarde wordt toegekend. Een belemmerende factor om dit te bewerkstelligen is dat jarenlang is gecommuniceerd dat de Westerschelde een open riool is. Dat impliceert dat nu het beeld van de Westerschelde tegengesteld is aan het beeld dat de directie Zeeland wil uitdragen. Waar de directie de Westerschelde als een waardevol natuurgebied beschouwt, beschouwen de burgers de Westerschelde als een waardeloos scheepvaartkanaal. Overigens beamen de uitkomsten van het publieksonderzoek dit.

Ruimte voor water, ofwel ontpolderen, vormt een mogelijkheid om de verstarring in de Westerschelde tegen te gaan. Binnen de financiële en economische randvoorwaarden van het moment is ontpoldering alleen op kleine schaal een beleidsoptie. Op deze kleine schaal is ontpolderen natuurbouw: het oppervlak aan ondiep water, slikken en schorren neemt toe, wat gunstig is voor planten en dieren die in een dergelijke omgeving gedijen. Op een dergelijke schaal is ontpolderen echter geen substantieve oplossing.

Alleen op zeer grote schaal heeft ontpolderen substantiële effecten op de komberging en de morfologische dynamiek van het systeem en daarmee op de natuurlijkheid. Een omvangrijke verruiming van de Westerschelde heeft mogelijkwerwijs een aantal positieve neveneffecten, te weten:

- de Westerschelde verwerft een gouden rand met waardevolle natuurgebieden, hetgeen het unieke karakter van de Westerschelde visualiseert en het draagvlak voor de natuurwaarde van de Westerschelde kan versterken;
- de veiligheid rondom de Westerschelde wordt vergroot, doordat een veerkrachtiger waterkering ontstaat en de komberging wordt vergroot;
- de veiligheid van de scheepvaart neemt toe, omdat de getijwerking in de hoofdvaargeul vermindert onder meer als gevolg van de vergrote komberging;
- de baggerinspanningen kunnen worden vermindert wat een reductie van kosten oplevert;
- de geulen worden groter, wat gunstig is voor de scheepvaart.

De noodzakelijke schaal waarop moet worden ontpolderd om bovenstaande effecten te realiseren is zo groot dat alleen op zeer lange termijn een dergelijke ruimte voor het systeem kan worden bereikt. Waarschijnlijk is de huidige stand van zaken onvoldoende aanleiding om de genoemde lange termijn strategie in te gaan. De onwenselijkheid van de toekomst van het Schelde-estuarium is wellicht een meer kansrijke basis.

2.3 **Bouwstenen voor een lange termijn visie op de Westerschelde en zijn positie in de Zeeuwse delta**

Voordat we nader ingaan op de strategische aspecten die de uitkomsten van het onderzoek bij inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers heeft opgeleverd, geeft het onderzoek de mogelijkheid om de inhoudelijke kanten van de visie nader te preciseren. In de vorm van een argumentatie komt de inhoud op het volgende neer:

1. In zijn huidige toestand heeft de Westerschelde ecologische waarde binnen en buiten de Zeeuwse delta.
2. De ecologische waarde is gelegen in het voorkomen van bijzondere ecotopen in de Westerschelde.
3. De morfologische dynamiek in de Westerschelde is de drager van de ecologische waarde; het vormt het huis waarin de bijzondere ecotopen kunnen leven.
4. De morfologische dynamiek staat onder druk, de Westerschelde verstart, waardoor de ecologische waarde van de Westerschelde voor de toekomst niet veilig kan worden gesteld (zie punt 3).
5. Op kleine schaal is ontpolderen een mogelijkheid om op korte termijn de effecten van de verstarring op de ecotopen tegen te gaan. Daarbij werken kleine ontpolderingen op de effecten van de verstarring.

6. Op de lange termijn kan ontpolderen, mits op grote schaal uitgevoerd, de verstarring in de Westerschelde tegengaan. Op lange termijn pakt ontpolderen, mits op voldoende schaal uitgevoerd, de bron van de natuurlijke problemen, de verstarring aan.
7. Op de lange termijn kan ontpolderen, mits op grote schaal uitgevoerd, ook bevorderlijk zijn voor de veiligheid en de scheepvaart; het kan de veiligheid voor omwonenden en schepen vergroten en de beheerskosten verminderen omdat het veiligheidssysteem veerkrachtig is en er minder baggerinspanningen hoeven te worden gepleegd.

Op strategisch niveau is het voor de uitwerking van een visie, dat wil zeggen, voor het nemen van beheersmaatregelen in de Westerschelde die zijn gestoeld op de visie, van belang dat er draagvlak voor is. Dat wil zeggen dat alle of in elk geval de meest belangrijke partijen de redenering die de visie vertegenwoordigt houdbaar acht. Meer in concreto betekent dit dat de relevante partijen alle feitelijke veronderstellingen van de zeven genoemde stellingen houdbaar achten. Verder moet men het probleem van het verstarren en het verminderen van de ecotopen als onwenselijk beschouwen. Verder moet men ontpolderen als een haalbare beleids optie zien en moeten de negatieve neveneffecten van een dergelijke maatregel aanvaardbaar zijn.

Een dergelijk draagvlak moet op een aantal niveaus worden verworven, namelijk:

- intern bij de Directie Zeeland;
- intern bij de Hoofdafdeling in Den Haag;
- extern bestuurlijk, dat wil zeggen in het netwerk van provincies, waterschappen, gemeenten en rijksheren in de regio;
- internationaal;
- maatschappelijk.

Op basis van de door ons verzamelde gegevens is het mogelijk om nadere uitspraken te doen over het intern draagvlak (zowel bij de Directie zelf als bij de Hoofdafdeling) en over het maatschappelijk draagvlak. Over het extern bestuurlijk en internationaal draagvlak hebben we geen of te weinig gegevens.

2.4 Intern draagvlak voor de bouwstenen voor een lange termijn visie

Op grond van onze interviews, kan worden gesteld dat het draagvlak intern niet optimaal is.

Velen bestrijden de noodzaak voor het bestrijden van de verstarring en daarmee de noodzaak voor het ontpolderen. Zij hanteren de volgende twee alternatieve uitgangspunten:

- a) Er zijn ook andere, minder vergaande maatregelen die op korte en op lange termijn een mogelijke achteruitgang van de bijzondere ecotopen tegen kunnen gaan. Deze maatregelen zullen echter de verstarring in de Westerschelde niet tegengaan.
- b) Er zijn andere beheersmaatregelen, die niet het land op hoeven, die ook op de langere termijn de veiligheid kunnen garanderen, de scheepvaart veilig kunnen stellen en de beheerskosten kunnen drukken.

Alternatief uitgangspunt a) vertegenwoordigd naar onze mening de meest fundamentele kritiek op de visie zoals die is weergegeven in paragraaf 2.3. Het achterliggende idee is namelijk dat enerzijds de Westerschelde als belangrijk natuurgebied wordt erkend en dat anderzijds het belang van de morfologische dynamiek als element in die natuurlijkheid wordt verworpen. Daarmee is de wenselijkheid voor het behoud van natuur(waarde) uitgesproken, maar wordt tegelijkertijd het behoud van de morfologische dynamiek niet als wenselijk gezien.

Alternatief uitgangspunt b) maakt het moeilijker om een draagvlak te vinden voor een visie waarin datgene dat goed is voor de natuurlijkheid te propageren vanuit de primaire behoefte om de veiligheid te verbeteren, de scheepvaart te garanderen of de beheerskosten te drukken.

Verder is de visie van de Directie Zeeland op de ontwikkeling van de Westerschelde op het punt van de aanvaardbaarheid van de neveneffecten van ontpolderen onvolkomen. Er is geen rekening gehouden met de belangen waarmee de natuurlijkheid zou moeten concurreren, namelijk landbouw, recreatie en visserij. Dat is wel noodzakelijk omdat deze nevengeschikte belangen wel moeten worden gewogen in een integrale afweging van de aanvaardbaarheid van de maatregel.

Tenslotte is de visie sterk vanuit de natuurlijkheid georiënteerd. De verstarring is tot kernprobleem gemaakt en daarvoor wordt een oplossing gezocht. Een andere mogelijkheid zou zijn geweest om een aantal problemen te schetsen om, nadat er voor de problemen erkenning is gevonden, in tweede instantie de meest optimale oplossing voor die problemen te zoeken.

Bekijken we de resultaten, dan moet worden geconcludeerd dat er intern weinig draagvlak is voor een lange termijn visie waarin alle bouwstenen zijn opgenomen. Naar onze mening moet hieruit de conclusie worden getrokken dat het te vroeg is om op basis van de volledige visie tot een beheersbeleid voor de Westerschelde te komen. Er zou meer bescheidenheid moeten worden betracht. Men zou zich moeten concentreren op het verwerven van draagvlak voor slechts vijf bouwstenen, namelijk:

- 1) In zijn huidige toestand heeft de Westerschelde ecologische waarde binnen en buiten de Zeeuwse delta.
- 2) De ecologische waarde is gelegen in het voorkomen van bijzondere ecotopen in de Westerschelde.
- 3) De morfologische dynamiek in de Westerschelde is de drager van de ecologische waarde; het vormt het huis waarin de bijzondere ecotopen kunnen leven.
- 4) De morfologische dynamiek staat onder druk, de Westerschelde verstart, waardoor de ecologische waarde van de Westerschelde voor de toekomst niet veilig kan worden gesteld.
- 5) Een aanpak bij de bron van het probleem vereist dat de morfologische verstarring wordt tegengegaan en een aanpak van de bron is te verkiezen boven een aanpak van de symptomen.

In wezen betekent dit dat er *intern* moet worden gewerkt aan erkenning voor het probleem waar de natuurlijkheid van de Westerschelde voor staat en het onderschrijven van de analyse dat de morfologische verstarring hieraan debet is. Dat is de allereerste stap op weg naar een gedragen visie op de toekomst van de Westerschelde. Zolang er intern geen erkenning is voor het probleem, is het vrij zinloos om vervolgstappen te nemen in de richtingen van probleemerkennen bij het extern bestuurlijke netwerk en de maatschappij. Zoals we zo dadelijk zullen zien is ook voor wat betreft het maatschappelijk draagvlak zeker het nodige te winnen, maar daarvoor moet intern de natuurlijkheid van de Westerschelde alsmede de analyse dat als gevolg van verstarring deze onder druk staat. Bij de verwerving van dit interne draagvlak kan het rapport Oostwest een rol vervullen.

Naast het verwerven van een intern draagvlak voor het verstarringsprobleem in de Westerschelde is het van belang dat voor een goed gefundeerde lange termijn visie op de Westerschelde alle facetten van het estuarium worden geïntegreerd. Vanuit een marktgerichte benadering zouden alle functionele aspecten van de Westerschelde moeten worden geïntegreerd tot een geheel. Daarbij is onderzoek naar de consequenties van de ontwikkelingen in de Westerschelde voor de veiligheid, de scheepvaart, de beheerskosten, de landbouw, de recreatie en de visserij van het grootste belang. Zonder een degelijk zicht op de gevolgen van beheersmaatregelen op alle genoemde facetten is het niet mogelijk om de waarde van natuurbeschermende en -bevorderende maatregelen te verduidelijken in hun samenhang met de andere belangen die spelen in de Westerschelde. Een goed multi-gefacetteerd beeld van de Westerschelde is een noodzakelijke voorwaarde om overtuigend voor bepaalde beheersmaatregelen te kiezen.

2.5 Maatschappelijk draagvlak voor de bouwstenen voor een lange termijn visie

Bekijken we de uitkomsten van het publieksonderzoek (de Publieksmonitor en de groepsdiscussies) dan valt een aantal zaken op.

Ten eerste is veiligheid geen gespreksonderwerp. Vrijwel iedereen acht de kans op een herhaling van de Watersnoodramp van 1953 (zeer) klein. Daarmee moet ernstig worden getwijfeld aan de geloofwaardigheid van een beheersbeleid dat een bedreiging van de veiligheid als uitgangspunt heeft. Daarmee bestaat het gevaar dat wordt gecommuniceerd dat de veiligheid nu onvoldoende wordt gegarandeerd of dat de voorgenomen beheersmaatregelen onnodig zijn.

Ten tweede zijn de Zeeuwen niet onder de indruk van de natuurlijkheid van de Westerschelde. Het begrip 'natuurlijkheid' spreekt hen niet aan. Verder is de Westerschelde voor de meeste Zeeuwen het minst natuurlijke water in de Zeeuwse delta. Voor meer dan de helft is het beeld van een scheepvaartkanaal het meest van toepassing op de Westerschelde. Ook kennen de Zeeuwen het estuariene karakter van de Westerschelde niet. Hierin ligt een belangrijke taak voor de directie om de kennis van de Zeeuwen over de natuur in de Westerschelde en de kennis over het belang van de open verbinding naar de Noordzee te verhogen.

Ten derde mag niet als bekend worden verondersteld dat er verstarring in de Westerschelde optreedt. Ook mag niet worden aangenomen dat Zeeuwen de oorzaken van de verstarring kennen en dat zij overtuigd zijn dat er iets aan de verstarring moet worden gedaan. De betekenis van verstarring voor de natuur in de Westerschelde moet duidelijk worden gemaakt. Daarna kan pas over de oorzaken van de verstarring en een mogelijke aanpak van die oorzaken worden gesproken. Een en ander heeft echter pas zin als er duidelijk is gemaakt dat de Westerschelde als natuurgebied belangrijk is.

Ten vierde is er weinig draagvlak voor ontpoldering als mogelijke maatregel om de verstarring in de Westerschelde aan te pakken. Het merendeel van de respondenten weet niet dat ontpolderen voor dat doel kan worden ingezet. Meer dan de helft is erop tegen om ontpolderen voor dat doel in te zetten. Deze weerstand is het grootst bij mensen die de Watersnoodramp bewust hebben meegemaakt en diegenen die in de buurt van de Westerschelde wonen. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat ontpolderen alleen bespreekbaar is als heel duidelijk is wat wel en wat niet op de nominatie om te ontpolderen staat en als heel duidelijk is wat de effecten van ontpolderen op de veiligheid rondom de Westerschelde is.

Ten vijfde leidt een verruiming van de kennis van de Zeeuwen over het beleid aangaande ontpolderen uiteindelijk tot een positieve houding ten aanzien van ontpolderen. Met name als de randvoorwaarden waarbinnen ontpolderen zijn toegestaan en het (veronderstelde) gunstige effect van ontpolderen op de veiligheid helder worden uiteengezet, draait een kleine meerderheid tegen om in een ruime meerderheid voor. Een en ander betekent dat ontpolderen niet onbespreekbaar is mits er wordt geïnvesteerd in het verstrekken van betrouwbare informatie over ontpolderen en de consequenties daarvan.

De gegevens uit het publieksonderzoek laten aan duidelijkheid weinig te wensen over. Er is vrijwel geen probleemerkening. Als het probleem van de verstarring erkenning vindt, dan is ontpolderen pas na intensieve informatieverstrekking een reële optie. Voor het bewerkstelligen van een dergelijke verandering in het denken over de Westerschelde en over ontpolderen is een intensieve communicatie over een langere termijn noodzakelijk. Positief is echter dat de resultaten aangeven dat het wel mogelijk is om Zeeuwen ervan te overtuigen dat ontpolderen een reële beleidsoptie is.

Een belangrijke rol voor het verwezenlijken van een dergelijk intensieve communicatie is weggelegd voor het regionale netwerk. Provincies en waterschappen, maar met name gemeenten spelen een sleutelrol. Zou er op dat niveau draagvlak zijn voor de visiebouwstenen of zou op dat niveau de probleemanalyse worden erkend, dan heeft de Directie Zeeland belangrijke voorposten als het gaat om het uitdragen van (elementen uit) de beleidsvisie op de Westerschelde. Bovendien kunnen lokale partijen, als zij in het geheel niet overtuigd zijn van de meest fundamentele bouwstenen in de visie van de Directie Zeeland, in belangrijke mate de communicatie met burgers verstoren. Vanuit deze optiek is het verwerven van draagvlak in het extern bestuurlijke netwerk een noodzakelijke voorwaarde om de communicatie naar de samenleving toe mogelijk te maken.

Het simpele feit dat de regionale actoren het Beleidsplan Westerschelde hebben onderschreven is onvoldoende fundament om aan te nemen dat de zorg voor de natuurlijkheid van de Westerschelde door een ieder wordt gedeeld. Een onderzoek naar het extern bestuurlijk draagvlak kan belangrijke informatie opleveren over hoe het gewenste draagvlak moet worden gecreëerd. Met behulp van actor en preferentie-analyses is het mogelijk om nauwkeurig de positie van de actoren te bepalen om langs die weg te achterhalen waarvoor welk draagvlak bestaat. Wie is een bondgenoot en met wie zijn coalities te vormen? Waarvoor moet wisselgeld worden geboden? Heeft men zich het probleem voldoende eigen gemaakt om eventuele commotie in het eigen gebied te weerstaan? Zo niet, wat schort er dan aan de communicatie naar de regio toe?

Op meer strategisch niveau is het van belang om te achterhalen of het Bestuurlijk Overleg Westerschelde wel het juiste kader is om tot de gewenste beheersstrategie te komen of dat er niet veel meer bilateraal moet worden gewerkt.

In de komende paragraaf beschrijven we hoe deze strategische inzichten omtrent de visie-ontwikkeling kunnen worden vertaald in een communicatiestrategie voor het rapport Oost-west.

HOOFDSTUK 3

Communicatiestrategie OOSTWEST

3. COMMUNCIATIESTRATEGIE OOSTWEST

3.1 Inhoudelijke kant van de communicatiestrategie

Het rapport Oostwest is een kennisdocument waarin vanuit het perspectief 'natuurlijkheid' de (veranderingen van) de toestand van de Westerschelde wordt belicht. Het rapport biedt inzicht in de morfologische en ecologische processen in het watersysteem en de effecten van menselijke ingrepen daarop. De inzichten die het rapport Oostwest biedt vormen belangrijke bouwstenen voor het ontwikkelen van een toekomstvisie op het Schelde-estuarium. Zij dragen bij aan de probleemerkenning en meer in het bijzonder aan bouwstenen 1, 2 en 3 (zie paragraaf 2.3).

In de communicatie over de onderzoeksresultaten in het rapport Oostwest is het in het licht van de doelstelling om het draagvlak voor het probleem te vergroten om twee redenen raadzaam om bescheidenheid te betrachten, namelijk:

1. Het rapport bevat naast belangrijke nieuwe inzichten ook wetenschappelijke onzekerheden en onbewezen hypothesen;
2. De invloed van veranderingen op andere aspecten van de Westerschelde, zoals veiligheid en scheepvaart, zijn in het kader van deze studie niet onderzocht.

Aan een bescheiden positionering van het rapport kan op de volgende wijze invulling worden gegeven:

- Maak de status van de kennis in het rapport duidelijk: het rapport is een waardevrij kennisdocument dat naast belangrijke nieuwe inzichten ook wetenschappelijke onzekerheden bevat.
- Benadruk dat het rapport uitsluitend de natuurlijkheid en de invloed van menselijk handelen beschrijft en vermijd het noemen van aspecten (bijvoorbeeld veiligheid en scheepvaart) die niet door de projectgroep zijn onderzocht. Het noemen van andere aspecten dan natuurlijkheid kan de suggestie wekken dat het rapport een algehele visie op het Schelde-estuarium geeft.
- Vermijd iedere referentie naar een gewenste beleidsrichting. Aangezien in het rapport Oostwest alleen de waarde van natuurlijkheid wordt beschreven en de waarde van andere belangen niet of nauwelijks wordt belicht is het niet de juiste plaats voor het verdedigen of expliciteren van een beleidsrichting.
- Doe geen uitspraken over de wenselijkheid of onwenselijkheid van de ontwikkelingen van de ecologie. Een onzekere ontwikkeling kenschetsen als onwenselijk kan ertoe leiden dat het werkelijke probleem niet meer serieus wordt genomen.
- Gebruik het rapport niet als breekijzer voor een multi-gefacettereerde langetermijnvisie. Enerzijds is het rapport daarvoor te beperkt, omdat niet alle aspecten zijn onderzocht. Anderzijds kan door het opnemen van een hard aangezette visie de aandacht afleiden van de resultaten en het probleem. Een visie verwijst naar oplossingen wat ongunstig is, aangezien er nog geen maatschappelijk draagvlak voor de probleemanalyse is.
- Gebruik de resultaten voor het agenderen van het probleem van de Westerschelde. Een belangrijke verdienste van het rapport is dat het de probleemanalyse onderbouwt met wetenschappelijk onderzoek.

Het is aan te raden in de communicatie *rond* het rapport de context aan te geven. Het beschrijven van de natuurlijkheid en zijn bedreigingen moet bij voorkeur worden geplaatst binnen een antropocentrische visie op de Westerschelde waarin naast veiligheid en economische belangen ook de waarde van een natuurlijker watersysteem voor de mens wordt beschreven.

In de rede ligt om het rapport te plaatsen in het kader van de 3^e nota waterhuishouding en het beleidsplan Westerschelde. In deze beleidsnota's staat dat er moet worden gestreefd naar het behoud van de Westerschelde als een waardevol natuurlijk watersysteem, met inachtneming van de onvermijdelijke scheepvaart en uiteraard de veiligheid van omwonenden. Deze doelstelling vormt een rechtvaardiging voor een onderzoek vanuit het perspectief van natuurlijkheid van de Westerschelde.

Aansluitend hierop moet worden gecommuniceerd dat door deze invalshoek slechts een deelaspect van de Westerschelde is onderzocht. Het rapport Oostwest geeft de stand van zaken weer van de kennis die er nu in Nederland is ten aanzien van de *natuurlijke* toestand en toekomst van de Westerschelde. Daarbij moet worden aangetekend dat er nog niet veel bekend is over de toekomst van de Westerschelde, gezien vanuit het licht van veiligheid en economische belangen.

3.2 Strategische kant van de communicatiestrategie

Als kennisdocument kan het rapport Oostwest op een aantal wijzen behulpzaam zijn bij het verwerven van draagvlak voor de verstarringsproblemen waar de Westerschelde mee heeft te kampen of mee te kampen krijgt. Met name kan het rapport behulpzaam zijn bij het verwerven van intern en extern bestuurlijk draagvlak. Als dat draagvlak is verkregen, dan kan het rapport worden ingezet om de Zeeuwen in het algemeen te informeren over de Westerschelde.

Voor het verwerven van een intern draagvlak voor het probleem van de Westerschelde kan het rapport worden ingezet door, een ieder die zich met de Westerschelde beleids- en beheerstechnisch bezighoudt, op de hoogte te brengen van de feitelijke uitkomsten van de studie. Dat kan aan de hand van het verspreiden van het rapport zelf of aan de hand van een samenvatting. Naar aanleiding daarvan moet een dialoog worden opgestart over het rapport en de daarin vervatte probleemanalyse. Dat kan door de ontvangers in de gelegenheid te stellen te reageren op het rapport, bijvoorbeeld in een werkconferentie. Daarbij zouden vier vragen centraal moeten staan, namelijk:

1. In hoeverre onderschrijft u de normstelling in het rapport Oostwest (dat de Westerschelde ecologische waarde heeft)?
2. In hoeverre onderschrijft u de analyse in het rapport Oostwest (dat de ecologische waarde van de Westerschelde afhankelijk is van de morfologische dynamiek)?
3. In hoeverre onderschrijft u de beschrijving in het rapport Oostwest dat de Westerschelde verstart?
4. Welke consequenties hebben de uitkomsten van het rapport Oostwest voor uw beleid of uw beheersmaatregelen in de Westerschelde?

Vragen 1, 2 en 3 zijn gericht op het draagvlak; vraag 4 is erop gericht om actief te zoeken naar de mogelijkheden die er zijn om het rapport Oostwest in het beheershandelen van de verschillende afdelingen door te laten werken. Daarbij kan uiteraard het tactische van het strategische niveau worden onderscheiden. Het kan zijn dat op korte termijn een doorwerking van het rapport Oostwest voor sommige afdelingen belangrijke negatieve gevolgen heeft. Op tactisch niveau spelen uiteraard de uitvoering van het verdiepingsverdrag en de op handen zijnde aanleg van de Westerscheldetunnel. Het is niet ondenkbaar dat het rapport Oostwest voor de maatregelen die in het kader van deze projecten noodzakelijk zijn belangrijke negatieve consequenties kan hebben. Een inventarisatie van die mogelijke gevolgen en een accurate inschatting van de risico's alsmede een dialoog daarover kan helpen om de tactische hindernissen die er mogelijkwijze zijn weg te nemen. Natuurlijk kan een dergelijke dialoog er ook toe leiden dat de conclusie moet worden getrokken dat de tactische risico's van een doorwerking van het rapport Oostwest in alle beheersmaatregelen die er ten aanzien van de Westerschelde worden genomen vooralsnog te hoog zijn.

Voor het verwerven van extern bestuurlijk draagvlak kan het rapport Oostwest ook een rol van betekenis spelen. Door een ieder die zich in de regio op bestuurlijk en ambtelijk niveau bezighoudt met de Westerschelde het rapport Oostwest toe te sturen kan worden bijgedragen aan de verspreiding van de kennis die in het rapport is opgeslagen. Verder zou er, ten behoeve van de draagvlakverwerving, een dialoog moeten worden opgestart met diegenen die het rapport hebben ontvangen. Daarbij moeten weer dezelfde vragen worden gesteld als die in het interne traject aan de orde zijn gesteld. Daarenboven zou echter in aanvulling de vraag moeten worden gesteld of en in hoeverre het rapport Oostwest consequenties heeft voor het Bestuurlijk Overleg Westerschelde. De vraag hoe een regionale doorwerking van het rapport Oostwest moet worden georganiseerd moet grote aandacht krijgen.

De dialoog kan het best worden georganiseerd in de vorm van een werkconferentie. Daaraan voorafgaand lijkt het echter zaak om een actoranalyse uit te voeren en enkele sleutelfiguren in de regio bilateraal te benaderen om hun reactie te vragen op de inhoud van het rapport Oostwest. Met name hun inschatting van de mogelijkheden die er zijn om het rapport door te laten werken in het regionale beleid inzake de Westerschelde kan een belangrijke opstap voor de dialoog zijn. Bovendien kan een actoranalyse belangrijke informatie leveren over welke facetten van de integrale visie op de Westerschelde nadere uitwerking behoeven alvorens er naar de regio kan worden toegestapt. Het is zeer wel mogelijk dat vanuit de regio vanuit geheel andere gezichtspunten naar de Westerschelde wordt gekeken en het verdient aanbeveling om daarop voorbereid te zijn nog voordat de dialoog met het regionale netwerk wordt aangegaan.

DEEL B

Intern ambtelijk draagvlak

HOOFDSTUK 4

Inleiding

4. INLEIDING

4.1 Achtergrond van het onderzoek

De Westerschelde neemt een unieke plaats in in de Zeeuwse Delta. Het water is de door-gangsroute voor de schepen die van en naar de haven van Antwerpen varen. Bovendien is de Westerschelde, door de open verbinding met de Noordzee, het meest natuurlijke water in de Zeeuwse Delta. Het water vormt samen met de Zeeschelde (tot Gent) het Schelde-estuarium: één van de weinige overgebleven estuaria in Europa.

Kenmerkend voor estuaria is dat zoet en zout water elkaar ontmoeten en dat onder invloed van het getij, de bodem en het water continue in beweging zijn. Door deze omstandigheden is de Westerschelde rijk aan verschillende soorten van leven. De ecotopen die in de Westerschelde voorkomen, zoals schorren, slikken en ondiep water, vormen het leefgebied voor vele vogels, vissen en planten.

In opdracht van de Directie Zeeland van Rijkswaterstaat heeft de projectgroep Oostwest van het Rijks Instituut voor Kust en Zee (het RIKZ) een studie verricht naar het functioneren van de fysische en biologische processen in de Westerschelde. De studie brengt in kaart hoe de natuurlijkheid van de Westerschelde zich heeft ontwikkeld en wat de invloed van menselijk handelen daarop is (geweest).

De resultaten van het door het RIKZ verrichte onderzoek zijn beschreven in het conceptrapport 'Westerschelde, estuarium tussen balans en verandering'. In het rapport wordt een negatief beeld geschetst van de toestand en de toekomst van de natuurlijkheid in de Westerschelde. Door de baggerwerkzaamheden en de inpolderingen in het verleden is veel natuur verloren gegaan.

De nadere verdieping van de scheepvaartgeul, waarover Nederland en België eind 1995 overeenstemming bereikten en die op korte termijn zal aanvangen, zal de natuurlijkheid van de Westerschelde verder ondermijnen. Om deze reden is door België 44 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor natuurherstel in de Westerschelde. Over de besteding van dit bedrag is begin 1996 onrust ontstaan onder de Zeeuwse bevolking, nadat bekend werd dat ontpolderen, het 'teruggeven' van land aan de Westerschelde, een beleidsoptie was. Ontpolderen ten behoeve van de natuur bleek een gevoelige snaar te raken.

Naar aanleiding van de bovengeschetste ontwikkelingen en het besluit een proces in gang te zetten dat moet leiden tot een gedragen toekomstvisie op de Westerschelde heeft de Directie Zeeland van Rijkswaterstaat besloten het onderzoeksbureau Intomart te Hilversum opdracht te geven onderzoek te verrichten naar en advies te geven over de eindrapportage Oostwest en de daarmee samenhangende visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium in het deltagebied als geheel.

4.2 Probleemstelling

De doelstelling van het onderzoek is het aanscherpen van de strategie van de Directie Zeeland: welke analyse en (bouwstenen voor een) visie op het Schelde-estuarium en zijn positie in de Zeeuwse delta wil de Directie Zeeland uitdragen en welke communicatiestrategie moet worden gevolgd met betrekking tot het rapport Oostwest?

Tevens heeft het onderzoek tot doel het draagvlak voor de analyse en de visie die de Directie Zeeland wil uitdragen te bepalen bij de meest relevante actoren. De meest relevante actoren in deze zijn betrokken van de Directie Zeeland, van het RIKZ, van de Hoofddirectie en van Vlaanderen.

In de samenvatting zijn de volgende deelvragen beantwoord:

1. Welke probleemanalyse en welke (bouwstenen voor een) visie wil Rijkswaterstaat mede in het kader van het verschijnen van het rapport Oostwest uitdragen?
2. Is er een gemeenschappelijke analyse en visie mogelijk?
3. Welke analyse en (welke bouwstenen voor een) visie willen de meest relevante actoren mede in het kader van het verschijnen van het rapport Oostwest uitdragen?
4. Is er een gemeenschappelijke visie mogelijk of zijn er gemeenschappelijk bouwstenen te formuleren?

Hier worden de opmerkingen waarop antwoorden zijn gebaseerd weergegeven.

4.3 Onderzoeksmethode en onderzoeksopzet

De onderzoeksmethoden die zijn gebruikt om de vragen te beantwoorden zijn deskresearch en diepte-interviews.

Deskresearch

Aan de hand van schriftelijk materiaal is een analyse gemaakt van de mogelijke visies op de Zeeuwse delta in het algemeen en de Westerschelde in het bijzonder. Hierbij is gezocht naar cruciale kenmerken, zoals de perceptie van een estuarium (zelfregulerend natuurlijk systeem, een te ondersteunen systeem of een te reguleren systeem), het perspectief van waaruit men kijkt (vanuit de mens of vanuit de rivier) en het belang dat men voorop stelt (de economie, de sociologie van de veiligheid of de ecologie). Als onderzoeksmateriaal zijn beleidsdocumenten en publicaties gebruikt.

Diepte-interviews

In aansluiting op de analyse van schriftelijk materiaal zijn diepte-interviews gehouden met inhoudelijk deskundigen en beleidsambtenaren die betrokken zijn bij de Westerschelde.

In de diepte-interviews zijn de respondenten eerst in de gelegenheid gesteld te vertellen over de visie op de Zeeuwse delta en de Westerschelde die Rijkswaterstaat volgens hen als kapstok zou moeten kiezen. Aan hen zijn vervolgens bouwstenen van visies voorgelegd die door anderen in eerdere interviews zijn verwoord.

Ook ten aanzien van de strategie is voor een dergelijke aanpak gekozen. Aan de respondenten is gevraagd enerzijds een inhoudelijk oordeel te geven over delen van het concept-rapport Oostwest, namelijk Ten Geleide, Samenvatting en Nawoord, en anderzijds hun ideeën kenbaar te maken over de te volgen strategie voor de presentatie van het rapport. Op basis van de inzichten uit de eerste interviews is een globale strategie geconfronteerd die vervolgens ter beoordeling en aanscherping aan de overige respondenten is voorgelegd.

Tot slot is aan de respondenten gevraagd een inschatting te maken van het maatschappelijk draagvlak voor de analyse en visie die ten grondslag liggen aan het rapport Oostwest.

Er zijn in totaal 15 diepte-interviews gehouden die elk ongeveer 2 uur duurden. De gesprekken vonden plaats in de periode november 1996 - januari 1997. De gesprekken vonden plaats op de werkplek van de geïnterviewden.

Er is gesproken met medewerkers van Rijkswaterstaat (de Hoofddirectie te Den Haag, de Directie Zeeland te Middelburg en het Rijks Instituut voor Kust en Zee (RIKZ) te Middelburg en Den Haag) en met medewerkers van het departement Leefmilieu en Infrastructuur van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap te Brussel. Bijlage 2 omvat een lijst met namen en functies van geïnterviewde personen.

4.4 Rapportage

De rapportage van deel B van het onderzoek bestaat uit 2 hoofdstukken: in hoofdstuk 4 wordt verslag gedaan van de resultaten met betrekking tot de visie op het waterbeheer in de Zeeuwse delta in het algemeen en in de Westerschelde in het bijzonder. Hoofdstuk 5 gaat over het oordeel van respondenten over de uitkomsten van de studie 'Oostwest' en de consequenties daarvan voor de presentatie van het rapport Oostwest. De strategische adviezen die hieruit volgen zijn in de samenvatting gepresenteerd (deel A). In hoofdstuk 5 wordt meer in detail ingegaan op de inhoud van het rapport Oostwest.

HOOFDSTUK 5

Ambtenaren over de Westerschelde

5. AMBTENAREN OVER DE WESTERSCHELDE

5.1 Visie op het waterbeheer

Het begrip natuurlijkheid en de verandering in het denken over waterbeheer

In het kader van de ontwikkeling van de 4^e Nota Waterhuishouding, maar ook in het licht van de ontwikkeling van visies op het waterbeheer in andere beleidskaders, wordt nog wel eens gesproken van een omslag in de cultuur voor wat betreft de omgang met het water.

Vooralsnog nemen wij geen omslag in de cultuur waar. Wel zijn er veranderingen in het denken van inhoudelijk deskundigen en beleidsvoorbereiders geconstateerd. Deze veranderingen kunnen worden gekenschetst als het versterkt doortrekken van de 3^e Nota Waterhuishouding, waarin de natuurlijkheid van watersystemen als beleidsdimensie in het waterbeheer werd erkend. De natuurlijkheid heeft dan ook een steeds belangrijkere plaats gekregen in het denken. Er is echter geen sprake van een radicale omzwaai in het denken van een fundamenteel antropocentrische opvatting naar een ecocentrische positie. Voor deskundigen en beleidsmakers blijven de mens en zijn belangen het uitgangspunt. Veiligheid en een gezonde economie blijven de harde randvoorwaarden waarbinnen een watersysteem moet functioneren. Binnen de randvoorwaarden veiligheid en een gezonde economie is het beleid erop gericht meer natuurgebieden te scheppen op een wijze die recht doet aan de natuurlijkheid van watersystemen. Daarbij wordt gezocht naar win-win situaties, dat wil zeggen dat er wordt gezocht naar beheersactiviteiten die natuurlijkheidsbevorderend zijn.

In toenemende mate wordt het perspectief van het watersysteem zelf gekozen. Dit denken legt een fundament onder integraal waterbeheer, omdat degene die het systeem als uitgangspunt neemt, alle systeemkenmerken in ogenschouw moet nemen. Doordat het uitgangspunt is dat het perspectief van het onaangetaste en natuurlijke watersysteem moet worden gekozen, leidt dat tot een expansie van de betekenis van het begrip 'natuurlijkheid'. Een watersysteem bevat levende en dode componenten en het begrip natuurlijkheid begint in toenemende mate beide componenten te omvatten. Waar traditioneel het begrip 'natuurlijkheid' met name verwijst naar de levende natuur, wordt in de terminologie omtrent het waterbeheer vaker tevens verwezen naar de natuurlijkheid van de morfologie.

Achter de expansie van het begrip 'natuurlijkheid' gaat de erkenning schuil dat morfologische processen de basis vormen voor de levende natuur in een watersysteem. Zijn de morfologische processen niet systeem-eigen of te weinig systeem-eigen, dan dreigt de levende natuur ook niet meer systeem-eigen te zijn. Het is als het ware dat natuurlijke morfologische processen een basis leggen voor de levende natuur. Bij de keuze van de beheersactiviteiten moet dan worden gekozen voor die activiteiten die de systeem-eigen morfologische processen geen schade toebrengen dan wel herstellen.

De expansie van het begrip 'natuurlijkheid' wordt echter (nog) niet breed gedragen. Velen erkennen dat morfologische processen een belangrijk kenmerk zijn van een watersysteem, en een beslissende rol kunnen spelen in het behoud van ecotopen in het systeem, maar zij beschouwen deze processen niet als natuurlijk. Verder wordt het vaak verward met het begrip 'natuurwaarde'. Natuurwaarde is de verzameling aspecten van een systeem die mensen als natuur beschouwen of ervaren. De natuurlijkheid is datgene dat 'natuur' is voor het systeem zelf. Natuurwaarde en natuurlijkheid hoeven niet parallel te lopen. Het is zeer wel mogelijk dat het voorkomen van specifieke micro-organismen in een watersysteem vitaal zijn voor de natuurlijkheid in het systeem, maar dat dit systeemkenmerk geen natuurwaarde heeft voor de omwonenden. Het is onze waarneming dat een belangrijk deel van de beleidsmakers visueel aantrekkelijke en gebruikersvriendelijke levende natuur als belangrijkste kenmerk van de natuurlijkheid van watersystemen beschouwen, omdat daaraan door de samenleving natuurwaarde wordt toegekend.

Het niet onderkennen van verschillen en nuances in de betekenissen die actoren geven aan het begrip 'natuurlijkheid' kan een belangrijke verstoring geven in de onderlinge communicatie en de draagvlakverwerving belemmeren. Als natuurlijkheid als argument wordt gehanteerd om beheersactiviteiten voor te stellen die systeem-eigen morfologische processen bevorderen of herstellen, dan kan dat tot gevolg hebben dat twee groepen actoren deze argumentatie niet mee kunnen maken louter omdat zij een andere invulling geven aan het begrip natuurlijkheid. Ten eerste is dat de groep actoren die onder natuurlijkheid niet de dode morfologische processen scharen en ten tweede is dat de groep die geen natuurwaarde toekent aan de natuurlijkheid.

De visie op het waterbeheer in Nederland stemt in grote trekken overeen met de ideeën in Vlaanderen. In Vlaanderen wordt een integrale benadering voorgestaan, waarin natuurlijkheid een belangrijke plaats inneemt. De Vlamingen vinden het Nederlandse waterbeheer in de afgelopen decennia sterk veranderd: relatief kort geleden werden nog plannen gemaakt voor strekdammen en het plaatsen van stenen op de randen van schorren en slikken. Heden ten dage zou dat ondenkbaar zijn.

Natuurlijkheid en het (vigerend) beleid van veerkracht

Het stimuleren van de natuurlijkheid van watersystemen is nog geen vigerend beleid. In de 3^e Nota Waterhuishouding is een natuurcomponent geïntegreerd in het bestaande beleid van integraal waterbeheer. Dit beleid bevordert natuurlijke processen *binnen* de begrenzingen (dijken) die door de mens aan watersystemen zijn opgelegd. In de 4^e nota wordt met het concept 'veerkracht' de ruimtelijke ordening bij het beleid betrokken. Onder veerkracht wordt verstaan: het eigen vermogen van watersystemen om zich te herstellen na extreme omstandigheden zonder negatieve gevolgen voor gebruikers en functies.

De keuze voor veerkrachtige watersystemen vloeit voort uit de overtuiging dat veerkrachtige beheersoplossingen duurzamer en goedkoper zijn dan starre, technische constructies. Zij zijn duurzamer, omdat technische constructies steeds extra technische maatregelen vereisen, omdat zij als starre elementen in een dynamische omgeving staan. De omgeving verandert, kapselt de constructie in, waardoor de druk op de constructie toeneemt en er weer extra maatregelen noodzakelijk zijn die de constructie nog starder maken, et cetera. Als gevolg van deze spiraal van opeenstapelende constructies gaan de traditionele beheersoplossingen met enorme onderhoudskosten gepaard.

Een van de mogelijkheden om een veerkrachtig beheerssysteem te maken is om het water de ruimte te geven. 'Ruimte voor water' heeft als bijkomend voordeel dat de natuurlijkheid van het watersysteem op zowel het 'levende' als het 'dode' niveau wordt bevorderd. De ecologische veerkracht van het watersysteem neemt toe met de ruimte die het water heeft. Deze 'groene' veerkracht staat bij beleidsmakers niet voorop. Het gaat hen om 'blauwe' veerkracht, namelijk: het behoud en de verbetering van de veiligheid en een reductie van de kosten.

'Ruimte voor water' impliceert dat landsdelen langs het watersysteem een andere bestemming krijgen. De natte waterstaat gaat met de notie 'ruimte voor water' als het ware het land op. Daar vindt zij andere actoren en andere belangen dan in het verleden. Gemeentelijke bestemmingsplannen en provinciale streekplannen moeten worden aangepast. Bovendien moet rekening worden gehouden met de eigenbelangen van direct betrokkenen die, als zij schade lijden door de herbestemming van het land dat zij bezitten, afdoende moeten worden gecompenseerd. Met dit spel heeft de ruimtelijke ordening ruime ervaring. Integratie van het waterbeheer met de ruimtelijke ordening is dan ook één van de speerpunten in de 4e Nota Waterhuishouding.

Omdat 'ruimte voor water' herbestemming van ruimte betekent, moeten er goede argumenten zijn om kostbaar land terug of op te geven voor het water. Er is nog weinig ervaring met het haalbaar onderbouwen van ruimte-voor-water-projecten. Wel zijn er aanwijzingen dat twee argumenten zeer krachtig kunnen zijn. Als met behulp van een veerkrachtig beheerssysteem de veiligheid wordt verbeterd, en dat kan op eenvoudige wijze inzichtelijk worden gemaakt, dan geeft dat een positieve impuls aan de draagvlakverwerving. Daarbij is het wel noodzakelijk dat er een *state of urgency* is voor wat betreft de veiligheid langs het watersysteem. Door de bijna-ramp en de evacuatie van een kwart miljoen mensen uit het gebied van de grote rivieren in 1995 heeft het concept 'ruimte voor water' bij de grote rivieren een kans gekregen. Veiligheid en de prangende gedachte dat deze niet is gewaarborgd creëerden het noodzakelijke bestuurlijke en maatschappelijke draagvlak. Dat meer ruimte voor de rivieren tegelijkertijd een verbetering van de natuurlijkheid van de rivieren oplevert realiseert vrijwel niemand zich, althans dat is de inschatting van onze respondenten.

Een ander argument dat naar de mening van de geïnterviewden het streven naar veerkrachtige systemen haalbaar zou kunnen maken is de redenering dat het een goedkoper beheersalternatief is. Veerkrachtige systemen kunnen goedkoper zijn dan starre (bijvoorbeeld vanwege besparingen op de onderhoudskosten).

Opmerkelijk is dat geen der respondenten de keuze voor veerkrachtige systemen motiveert vanuit de gedachte dat dergelijke beheerssystemen de natuurlijkheid van watersystemen behouden dan wel bevorderen. Daar is weinig ervaring mee, misschien ook omdat er geen haalbare argumenten zijn om vanuit de natuurlijkheid te pleiten voor ruimte voor water. Meer natuurlijkheid is 'slechts' een bijproduct van het streven naar duurzame veiligheid en kostenbesparingen. Velen achten een dergelijke onderbouwing ook niet haalbaar, omdat de natuurlijkheid van watersystemen voor velen geen natuurwaarde heeft.

Het is raadzaam de begrippen 'veerkracht' en 'ruimte voor water' voorlopig voorzichtig te communiceren. De begrippen hebben kans van slagen, als kan worden duidelijk gemaakt dat veerkracht de veiligheid beter kan waarborgen dan een star beheerssysteem. Deze duidelijkheid is er voor de Westerschelde nog niet voldoende. Bij het gebruik van de begrippen 'veerkracht' en 'ruimte voor water' moet bovendien rekening worden gehouden dat beide in de Zeeuwse situatie eigenlijk niet anders kunnen worden geïnterpreteerd als 'ontpolderen langs de Westerschelde'.

Het begrip 'veerkracht' suggereert te veel een oplossing voor een probleem waarvoor in Zeeland momenteel geen draagvlak bestaat. Zowel het probleem van het verlies van natuurlijkheid als het (eventuele) probleem van onveiligheid worden nog niet ervaren. Bovendien zal er voor wat betreft het probleem van de onveiligheid een houdbare argumentatie moeten komen. Een mogelijkheid daarvoor bestaat er door het Schelde-estuarium in zijn geheel, dat wil zeggen met inbegrip van de Zeeschelde, te beschouwen, hetgeen evenwel een grensoverstijgende visie behoeft.

5.2 Visie op de Westerschelde en de positie van het estuarium in de Zeeuwse delta

Algemeen

Voor wat betreft de topografie van het Schelde-estuarium zijn de deskundigen en beleidsmakers het eens: het estuarium bestaat uit de Westerschelde en de Zeeschelde. De Westerschelde is een onderdeel van een watersysteem dat zich uitstrekt over het grondgebied van Nederland en België. In dit licht bezien moeten onderzoekers en beleidsmakers uit beide landen samenwerken ten behoeve van een integraal beleid ten aanzien van het systeem. Deze werking wordt in wezen door alle beleidsmakers en deskundigen onderschreven. Er wordt echter ook gewaarschuwd dat de Nederlandse en de Vlaamse partijen natuurlijk niet op elkaar moeten gaan zitten wachten.

Binnen de verantwoordelijkheid van de Nederlandse partijen voor de Westerschelde staat een aantal aspecten centraal: veiligheid, scheepvaart, natuurlijkheid, landbouw (langs de Westerschelde), recreatie en visserij. Tussen deze aspecten bestaat hiërarchie. Veiligheid staat bij alles voorop. Er zijn veiligheidsnormen waaraan ieder beheerssysteem moet voldoen. Daarnaast moet voor de bevolking achter de dijken duidelijk zijn dat deze veiligheidsnormen in acht worden genomen. Rijkswaterstaat heeft dus niet alleen ervoor te zorgen dat de objectieve veiligheidsnormen worden gehaald, zij moet er tevens voor zorgen dat de bevolking er gerust op is dat de veiligheid tegen het water voldoende is gewaarborgd.

Direct nevensgeschikt is het belang van de scheepvaart. Het openhouden van de zeeverbinding en het bevaarbaar houden van de hoofdvaargeul zijn voldongen feiten. Natuurlijkheid is ondergeschikt aan veiligheid en scheepvaart en nevensgeschikt aan belangen als landbouw, recreatie en visserij. Natuurlijkheid is derhalve niet helemaal ondergeschikt aan de economische belangen die spelen in en langs de Westerschelde. Alleen het belang van de scheepvaart staat voorop. Overigens dient men zich te realiseren dat het scheepvaartbelang tot op heden de belangrijkste motor is geweest voor het behoud van het Schelde-estuarium. Zonder de scheepvaart was de Westerschelde zeer waarschijnlijk van de Noordzee afgesloten. Bovendien geeft de verdieping (en de daarmee vrijgekomen gelden) misschien de mogelijkheid om een begin te maken met grootscheepse natuurbevordering via ontpolderingen.

Bij het zoeken naar en motiveren van voorstellen voor beheersmaatregelen moet nauwkeurig rekening worden gehouden met de ordening in de gevestigde belangen. Wie vanuit de natuurlijkheid redeneert, moet te kennen geven dat hij inziet dat het een belang naast vele en onder enkele is. Natuurlijkheid sterk op de voorgrond zetten, geeft de suggestie dat wordt voorbijgegaan aan bovengeschatte belangen als veiligheid en scheepvaart en geeft tevens de suggestie van een onzorgvuldige weging, omdat zaken als landbouw, recreatie en visserij niet in de overwegingen worden betrokken. Redeneren vanuit één aspect vereist bescheidenheid en een zorgvuldige beschrijving van wat niet wordt meegenomen.

De context van het menselijk handelen kan en mag nooit worden vergeten en moet worden onderschreven. Het natuurlijke systeem lijdt onder menselijke ingrepen en daardoor moeten mensen ingrijpen. Louter het perspectief van het watersysteem is onvoldoende om te komen tot beheersmaatregelen. Beheersmaatregelen zijn menselijke ingrepen en bij de keuze voor maatregelen dient de menselijke context te worden gewogen. Financiële, politieke en maatschappelijke wenselijkheid van maatregelen moeten evengoed worden gewogen.

Natuurlijkheid

Deskundigen en beleidsmakers beschouwen de Westerschelde als het meest natuurlijke watersysteem in de Zeeuwse delta, omdat deze een open verbinding met de Noordzee heeft. Na de watersnoodramp van 1953 zijn de overige Zeeuwse wateren door de Deltawerken van de Noordzee gescheiden. Hierdoor is het volgens de deskundigen slecht gesteld met de 'natuurlijkheid' van de Zeeuwse delta. De Westerschelde is het enige watersysteem in de Zeeuwse delta dat zijn natuurlijke karakter heeft behouden.

De Westerschelde is ook een uniek watersysteem in Nederland en Europa. Het is het enige grote estuarium dat Nederland nog heeft.

Kenmerkend voor het estuarium zijn de morfologische dynamiek, het zelfregulerend vermogen (of de veerkracht) en de compleetheid (in termen van het voorkomen van bijzondere ecotopen). Inhoudelijk deskundigen en beleidsmakers hebben we gevraagd wat zij van deze kenmerken vinden. Duidelijk is dat een ieder erkent dat morfologische dynamiek het belangrijkste kenmerk is van het estuarium en dat aannemelijk is dat de overige kenmerken uit de dynamiek voortkomen. Verder erkent men het belang van het behoud en het stimuleren van deze morfologische dynamiek, omdat deze onder druk staat als gevolg van baggeractiviteiten, inpoldering, zandwinning en de verdieping van de vaargeul. Het wordt dan ook noodzakelijk geacht hiervoor een beleid te ontwikkelen dat is gebaseerd op een lange termijn visie.

Bij een dergelijke lange termijn visie adviseren wij om de Westerschelde niet te definiëren als een natuurlijk systeem. De Westerschelde is geen 'oernatuur', maar een watersysteem dat mede tot stand is gekomen is als gevolg van menselijke activiteiten. Het systeem is niet 'natuurzuiver', maar heeft wel natuurlijke kenmerken. Men zou kunnen zeggen dat de Westerschelde een systeem is met menselijke en natuurlijke componenten. In het systeem vinden echter natuurlijke processen plaats. Deze processen staan onder druk en zij worden belemmerd door menselijke ingrepen. Het systeem is dus niet altijd in harmonie en dat betekent dat de menselijke ingrepen zorgvuldig moeten worden gekozen en met inachtneming van de basis van deze processen, namelijk de morfologische dynamiek.

Een belangrijk probleem signaleren onze respondenten als het gaat om de probleemerkenning. Dat de morfologische dynamiek onder druk staat en dat grote gevolgen kan hebben is niet iets dat mensen in de Zeeuwse regio bewust zijn. Er moet een substantiële kennisvermeerdering plaatsvinden om duidelijk te maken wat de gevolgen van het verder laten verstarren van de Westerschelde kunnen zijn. Daarbij moeten de gevolgen voor de natuurlijkheid van de Westerschelde duidelijk worden gecommuniceerd, maar is het tevens noodzakelijk om andere gevolgen scherp in kaart te brengen en over te dragen.

Een belangrijke factor in de poging om de natuurwaarde van de Westerschelde duidelijker neer te zetten, is het feit dat jarenlang is gecommuniceerd dat het heel slecht gaat met de Westerschelde. Reeds decennia worden mensen bestookt met verhalen dat de Westerschelde een open riool is en het zal een belangrijke omslag betekenen als nu wordt gecommuniceerd dat de Westerschelde een belangrijke natuurwaarde heeft waar wij, de Nederlandse samenleving, trots en zuinig op moeten zijn. In zekere zin betekent het dat de Zeeuwen ervan moeten worden overtuigd dat de Westerschelde natuurwaarde heeft, zelfs als er alleen maar gif doorheen zou stromen.

Verder is het imago van de Rijkswaterstaat in het geding als nu grootscheeps wordt gecommuniceerd dat de natuurlijkheid van de Westerschelde sterk onder druk staat als gevolg van de ingrepen van Rijkswaterstaat in het verleden. Men zou vrij makkelijk kunnen denken dat Rijkswaterstaat het kennelijk heel slecht heeft aangepakt.

Veiligheid

Omdat de Westerschelde een 'open' water is, neemt het een unieke plaats in in de discussie over veiligheid in de Zeeuwse delta. Het veiligheidssysteem rond de Westerschelde bestaat uit dijken, terwijl de andere Zeeuwse wateren van de Noordzee zijn afgesloten door dammen.

De aanstaande verdieping van de vaargeul in de Westerschelde kan negatieve gevolgen hebben voor de veiligheid. De kans op een overstroming wordt groter, maar blijft gering en binnen aanvaardbare marges. Zoals reeds is aangegeven, ligt de veiligheidskaart in Vlaanderen.

Het 'spelen van de veiligheidskaart' kan bovendien een fuik betekenen. Zou worden erkend dat de veiligheid op korte termijn in het geding is in de Westerschelde zonder dat er een substantiële verandering is opgetreden in het watersysteem die als oorzaak voor de toegenomen onveiligheid kan worden aangewezen, kan men tot de slotsom komen dat Rijkswaterstaat zijn primaire taak niet goed vervult.

Scheepvaart

Scheepvaart is de hoofdfunctie van de Westerschelde. Ten behoeve hiervan wordt de vaargeul verdiept en vinden er baggerwerkzaamheden plaats. Natuurlijkheid is hieraan ondergeschikt. De scheepvaart is niet zo zeer gebaat bij een zeer star systeem. In ieder geval moet de locatie van de vaargeul stabiel blijven. Een verdere fixatie van de waterloop, bijvoorbeeld door de geulen langs de hoofdvaargeul te fixeren, kan negatieve gevolgen hebben voor de veiligheid van de scheepvaart in de hoofdvaargeul.

In het licht van de gevolgen voor de natuurlijkheid van de Westerschelde is een star systeem onwenselijk. Er wordt naar een evenwicht tussen scheepvaart en natuurlijkheid gezocht, waarbij de morfologische dynamiek wordt gehandhaafd binnen de grenzen die de scheepvaart daaraan stelt. Men dient zich goed te realiseren dat de scheepvaart niet altijd de vijand van de natuur is. Als gevolg van de scheepvaart is de Westerschelde een watersysteem met natuurlijke processen, is er de mogelijkheid een beleid te ontwerpen om de natuurlijkheid van de Westerschelde op de lange termijn te bevorderen en is er de kans om de veiligheid van de schepen als argument te gebruiken tegen starre buitendijkse oplossingen.

Strategisch gezien is meer integratie tussen het belang van de scheepvaart en het belang van de natuurlijkheid mogelijk en noodzakelijk om voldoende *body* te geven aan het natuurlijksbelang.

Ruimte voor het estuarium

Dat de verdieping van de vaargeul de natuurlijke processen in het estuarium op de lange termijn negatief beïnvloedt is voor de meeste deskundigen een gegeven. Welke effecten de verdieping precies heeft is echter niet helemaal duidelijk voor wat betreft de veiligheid, de landbouw, de recreatie en de visserij. Ook over de effecten op de natuurlijkheid van de Westerschelde en de daarmee verbonden noodzakelijkheid om te ontpolderen bestaat geen consensus.

Alleen op zeer grote schaal heeft ontpolderen substantiële effecten op de komberging en de morfologische dynamiek van het systeem en daarmee op de veiligheid en de natuurlijkheid. De noodzakelijke schaal is echter zo groot dat alleen op zeer lange termijn een dergelijke ruimte voor het systeem kan worden bereikt. Binnen de financiële en economische randvoorwaarden van het moment is ontpoldering alleen op kleine schaal een beleidsoptie.

Hier ligt een belangrijke strategische keuze. Wie alleen die ene concrete ontpoldering voorstelt, heeft eigenlijk alleen natuurbouw voor ogen en kan alleen verwijzen naar de voordelen van het verruimen van het oppervlak ondiep water, slikken en schorren voor planten en dieren die in een dergelijke omgeving gedijen. Behalve dat het enige argument is, wordt de redenering ook nog verzwakt omdat niet duidelijk is of ontpolderen nu werkelijk de enige mogelijkheid is om een dergelijke natuur te realiseren. Enkele deskundigen hebben aangegeven dat met baggerinspanningen de morfologische processen ook zodanig kunnen worden beïnvloed dat de hoeveelheid ondiep water, slikken en schorren kan worden beïnvloed. Een alternatief voor ontpolderen (met het oogmerk het estuariene karakter van de Westerschelde te behouden) zou dan een goed bagger- en stortbeleid kunnen zijn.

Wie een concrete ontpoldering beschouwt als een eerste stap voor een omvangrijke verruiming van de Westerschelde, heeft meer argumenten in handen. Zo heeft een dergelijke lange termijn beheerstrategie mogelijkwerwijs een aantal positieve neveneffecten, te weten:

- de Westerschelde verwerft een gouden rand met waardevolle natuurgebieden, hetgeen het unieke karakter van de Westerschelde visualiseert en het draagvlak voor de natuurwaarde van de Westerschelde kan versterken;
- de veiligheid rondom de Westerschelde wordt vergroot, doordat een veerkrachtiger waterkering ontstaat en de komberging wordt vergroot;
- de veiligheid van de scheepvaart neemt toe, omdat de getijwerking in de hoofdvaargeul vermindert onder meer als gevolg van de vergrote komberging;
- de baggerinspanningen kunnen worden verminderd wat een reductie van kosten oplevert;
- de geulen worden groter, wat gunstig is voor de scheepvaart.

Substantiële ontpoldering als lange termijn doelstelling kan worden beschouwd als een win-win-situatie voor vele subdoelen. Een scherpe monitoring van de effecten van beheersmaatregelen die meer ruimte geven aan de Westerschelde op alle facetten van de Westerschelde is echter wel noodzakelijk. Veel van de genoemde voordelen zijn hooguit aannemelijk. De houdbaarheid van de voordelen wordt niet door alle beleidsmakers en deskundigen gedragen.

De urgentie waarmee een dergelijke lange termijnstrategie moet worden geïmplementeerd is op dit moment nog onvoldoende aangetoond. Er is onvoldoende aangetoond dat er urgente problemen liggen die krachtadig en voortvarend ingrijpen vereisen. Zelfs het aspect dat naar verwachting het meest onder druk staat, de natuurlijkheid, staat niet zo onder druk dat het de ondergrens heeft bereikt.¹ Ook de uitkomsten van het onderzoek van de projectgroep Oostwest, wat wordt beschouwd als de laatste stand van kennis met betrekking tot de natuurlijkheid in het Schelde-estuarium, tonen vooralsnog slechts aan dat de grilligheid van het Schelde-estuarium afneemt, dat het estuarium verlandt en dat de oppervlakte voor verschillende ecotopen die kenmerkend zijn voor een estuarium kleiner wordt. Een aanstaande te loorgang van het Schelde-estuarium is onvoldoende aangetoond. Waarschijnlijk is de huidige stand van zaken onvoldoende reden om de genoemde lange termijn strategie in te gaan. De onwenselijkheid van de toekomst van het Schelde-estuarium is wellicht een meer kansrijke basis. Er moet echter wel voldoende draagvlak voor een dergelijke probleemanalyse zijn.

¹ 'De ondergrens van natuurlijkheid' is subjectief en kan niet wetenschappelijk worden onderbouwd.

Een en ander betekent dat een lange termijn strategie moet worden ontwikkeld vanuit een degelijke en gedragen probleemanalyse waarin alle facetten worden meegenomen. Het probleem van de Westerschelde is op dit moment nog niet voldoende duidelijk voor iedereen. Dit heeft twee kanten: een empirische en een normatieve. Ten eerste is er nog geen houdbare en gedragen beschrijving van de toestand en de toekomst van de Westerschelde op alle van belang geachte aspecten. Ten tweede is er geen gedragen lange termijn visie op de *gewenste* toekomst van de Westerschelde in al haar facetten. Daardoor is een analyse van de problemen van de Westerschelde die voor alle relevante partijen aanvaardbaar is nu nog niet mogelijk.

HOOFDSTUK 6

Het rapport Oostwest

6. HET RAPPORT OOSTWEST

6.1 Algemeen oordeel over de inhoud van het rapport

Ten Geleide

De omslag van een antropocentrische naar een ecocentrische visie op het beheer van watersystemen, zoals dat in Ten Geleide wordt verwoord, is geen goede weergave van de visie van deskundigen van Rijkswaterstaat op het waterbeheer. Natuurlijkheid neemt weliswaar een steeds belangrijkere plaats in in het denken, maar van een ecocentrische visie is geenszins sprake: natuurlijkheid wordt opgenomen in een antropocentrische redenering. Uitgangspunt is dat meer aandacht voor de natuurlijkheid van watersystemen de belangen van de mens kan dienen.

In de interviews komt een gemengd beeld naar voren ten aanzien van de Ten Geleide. Sommigen vinden het teveel een *mission statement*. De toonzetting wordt hoogdravend genoemd en niet des Rijkswaterstaats. Bovendien wordt het werk dat in de afgelopen decennia door Rijkswaterstaat is verricht in Ten Geleide impliciet, doch sterk bekritiseerd. In andere interviews wordt verheugd gereageerd op de aandacht die de schrijvers geven aan het belang van de natuurlijkheid van watersystemen en zij krijgen "een warm gevoel" van de opening van het rapport. Een louter ecocentrische visie wordt echter door niemand onderschreven als wij doorvroegen. Er wordt uiteindelijk geen afstand gedaan van het belang van de mens. Ook het belang van natuurlijkheid wordt bijvoorbeeld gemotiveerd vanuit de gedachte dat we "anders met zijn allen naar de verdoemenis gaan". Ook tactisch gezien is een ecocentrische visie niet handig. De goede zaak is meer gediend bij een nuchter verhaal. Tenslotte is er voor een ecocentrisch verhaal in de Zeeuwse samenleving nog onvoldoende draagvlak, althans zo oordeelt een belangrijk deel van de geïnterviewden.

Het wordt als een gemiste kans gezien dat het aspect veiligheid in het rapport Oostwest een ondergeschikte plaats inneemt in de Ten Geleide en het slechts als een wettelijk uitgangspunt wordt beschouwd. Het rapport wint aan kracht als veiligheid en natuurlijkheid als belangen in de juiste volgorde waren gepresenteerd. Een eerste onderbouwing van een win-win-situatie zou daarbij ideaal zijn. Het ontbreken van aandacht voor de veiligheid is overigens goed te verklaren. Veiligheid was ten tijde van de start van het onderzoek geen issue; de Deltawerken zijn af en de Westerschelde is toch veilig?

Samenvatting

De essentiële waarden waaraan een estuarium moet voldoen om een estuarium te zijn, zijn in het rapport Oostwest verankerd in de drie kenmerken: natuurlijkheid, zelfregulerend vermogen en compleetheid. De keuze voor deze kenmerken vindt men logisch, omdat van daaruit een geobjectiveerde waardebepaling kan volgen ten aanzien van de wezenskenmerken van de natuurlijke componenten van de Westerschelde. De uitwerking van de criteria wordt door enkele deskundigen te mager gevonden. Zo vinden enkelen het begrip natuurlijkheid onduidelijk, omdat het naar morfologische dynamiek en naar levende natuur verwijst. Ook ten aanzien van zelfregulerend vermogen vinden enkelen de uitwerking van het begrip onvoldoende helder. Zelfregulerend vermogen is gerelateerd aan veerkracht en dat zou (mede met het oog op de 4^e Nota Waterhuishouding) best duidelijk gemaakt kunnen worden.

Het rapport Oostwest biedt aan deskundigen weinig nieuwe informatie. Een belangrijke verdienste van het rapport Oostwest is wel dat morfologische en ecologische ontwikkelingen in samenhang worden weergegeven. Dit doet recht aan het systeem, omdat de morfologische veranderingen hierin op den duur tot ecologische veranderingen kunnen leiden. De kracht van een dergelijke benadering is dat een monitoringsysteem voor de ecologie in de Westerschelde kan worden geënt op de morfologie in plaats van op de biologie. Dat heeft als voordeel dat er goede meetbare indicatoren kunnen worden ontwikkeld voor veranderingen aan de bron van het systeem. Dat er een relatie bestaat tussen morfologie en ecologie wordt in het rapport Oostwest echter volgens de geïnterviewden niet aangetoond.²

De snelheid waarmee het karakter van het estuarium en met name de morfologische dynamiek aan het veranderen is wordt in het rapport onvoldoende duidelijk. Ook op ecologisch niveau laat het rapport niet zien dat er zeer ingrijpende veranderingen op handen zijn. Bij de presentatie van het rapport moet aan de problematische situatie waarin de Westerschelde zich bevindt extra aandacht worden geschonken.

Op basis van de onderzoeksresultaten in het rapport Oostwest kan niet worden aangegeven hoe groot de effecten van de aanstaande verdieping van de vaargeul op de morfologie en de ecologie van het estuarium en de getijwerking zullen zijn. Ook de verwachte invloed van ontpolderen is in het rapport niet uitgewerkt. Ten aanzien van deze punten is nader onderzoek gewenst en het verdient aanbeveling dit ook duidelijk te communiceren bij de presentatie van het rapport.

Nawoord

Het wordt opvallend gevonden dat er in het Nawoord veel aandacht wordt besteed aan het aspect veiligheid. Men vraagt zich af of dit verstandig is aangezien het aspect veiligheid in het onderzoek slechts zijdelings wordt belicht. Men vindt de opmerkingen dat 'de veiligheid niet in het geding is, omdat deze immers wettelijk is vastgelegd' een te beperkt beeld schetsen van de plaats die veiligheid werkelijk in het beleid heeft.

² Volgens sommigen was er een grote kans van slagen geweest, om de relatie tussen morfologie en ecologie duidelijk te maken als er meer aandacht was geweest voor lagere organismen en minder voor hogere.

In het Nawoord wordt als mogelijke oplossing voor het probleem van de verstarring in de Westerschelde 'ruimte voor water' genoemd. Dit wordt onverstandig gevonden, aangezien ruimte voor water direct refereert aan ontpolderen. Rijkswaterstaat loopt hiermee het risico de gevoelige discussie over ontpolderen opnieuw te openen.

6.2 Adviezen met betrekking tot de inhoud van het rapport

In het rapport Oostwest wordt vanuit het perspectief 'natuurlijkheid' de (veranderingen van) de toestand van de Westerschelde belicht. De studie geeft de stand van zaken weer voor wat betreft de kennis over de natuurlijke toestand en toekomst van de Westerschelde. Het biedt inzicht in de morfologische en ecologische processen in het watersysteem en de effecten van menselijke ingrepen daarop. De invloed van veranderingen op andere aspecten van de Westerschelde, zoals veiligheid en scheepvaart, zijn in het kader van deze studie niet onderzocht.

Het rapport Oostwest is een kennisdocument dat naast belangrijke nieuwe inzichten ten aanzien van de morfologische en ecologische ontwikkelingen in de Westerschelde ook wetenschappelijke onzekerheden en onbewezen hypothesen bevat. In het rapport komen enkele hiaten in het huidige kennisniveau naar voren. Dit is eigen aan een kennisdocument en doet niets af aan de zekere uitkomsten die het rapport biedt. Uit de onderzoeksresultaten blijkt wel dat verder onderzoek nodig is om met grotere zekerheid uitspraken te kunnen doen over ontwikkelingen in het Schelde-estuarium.

De inzichten die het rapport Oostwest biedt vormen belangrijke bouwstenen voor het ontwikkelen van een toekomstvisie op het Schelde-estuarium. Aangezien het rapport enige wetenschappelijke onzekerheden bevat en in het onderzoek slechts één aspect van de toestand van de Westerschelde wordt belicht is het echter raadzaam enige bescheidenheid te betrachten ten aanzien van de communicatie van de onderzoeksresultaten. Een bescheiden positionering van het rapport Oostwest doet naar alle waarschijnlijkheid meer recht aan de inzichten die het onderzoek heeft opgeleverd dan inbedding in een politiek visionair verhaal waarop kritiek mogelijk is.

In dit kader is het van belang dat de status van de kennis in het rapport duidelijk is. Het rapport is een kennisdocument dat naast belangrijke nieuwe inzichten ook wetenschappelijke onzekerheden bevat. Van belang is dat consequent wordt aangegeven welke uitkomsten zeker en welke uitkomsten minder zeker zijn. Wanneer hierover onduidelijkheid bestaat wordt de lezer de gelegenheid geboden conclusies waarover een grote mate van zekerheid bestaat te betwifelen of te bestrijden.

In het rapport wordt alleen de stand van zaken met betrekking tot de morfologie en de ecologie in de Westerschelde beschreven. Er moet worden vermeden dat aspecten van de Westerschelde worden genoemd die niet in het onderzoek zijn betrokken. Als in het rapport veiligheid en scheepvaart worden genoemd, bijvoorbeeld als randvoorwaarden, kan dit de suggestie wekken dat het rapport een algehele visie op het Schelde-estuarium geeft. Aangezien dit niet het geval is, is het aan te raden om in de tekst van het rapport iedere referentie aan veiligheid en scheepvaart te vermijden. Het rapport dient uitsluitend de *natuurlijkheid* van de Westerschelde te beschrijven.

Aangezien in het rapport Oostwest alleen de waarde van natuurlijkheid van de Westerschelde wordt belicht en de waarde van andere aspecten niet of nauwelijks aan de orde komen is het niet de juiste plaats voor het verdedigen of expliciteren van een beleidsrichting. Het onderzoek kan alleen een onderdeel vormen voor de legitimatie van een beleid. Iedere suggestie dat beleid wordt voorgesteld is dan ook ongewenst. Het rapport heeft de meeste kracht als waarde vrij kennisdocument. Alleen in deze vorm kan de verzamelde kennis in win-win-situaties, bijvoorbeeld als naast de natuurlijkheid ook de veiligheid aantoonbaar wordt bevorderd, als onverdacht argument in de discussie worden gebracht.

Het rapport is geen breekijzer voor een lange termijn visie op de Westerschelde; het is te beperkt om een dergelijk multi-gefacetteerde visie te ondersteunen. Het is een stand van zaken met betrekking tot de kennis van de natuurlijke processen in het Schelde-estuarium en als zodanig en in die beperking is het rapport waardevol.

Een hard aangezette visie in het rapport Oostwest kan ook strategische gevolgen hebben. Het gevaar dreigt dat de hand wordt overspeeld. In feite communiceren de onderzoekers, door hoog in te zetten op een 'nieuwe visie', dat zij hun eigen resultaten niet serieus nemen: de indruk wordt gewekt dat de resultaten alleen niet voldoende zijn en visionaire ondersteuning behoeven. Zelfs mensen die de resultaten serieus nemen, kun je tegen je in het harnas jagen door te grote visionaire stappen te nemen. De aandacht gaat onherroepelijk naar de visie en niet meer naar de resultaten. Een visie verwijst naar oplossingen en niet naar een probleem. Aangezien de Zeeuwen gevoelig zijn gebleken voor de oplossingsrichting die de auteurs van Oostwest voorstaan, is het verstandig alle termen en zinsneden die gerelateerd zouden kunnen worden aan, ontpolderen, zoals frasen als 'ruimte voor water', te vermijden.

In aansluiting hierop is het niet verstandig om uitspraken te doen over de wenselijkheid of onwenselijkheid van de ontwikkelingen van de ecologie. Een onzekere ontwikkeling kenschetsen als onwenselijk kan ertoe leiden dat het werkelijke probleem niet meer serieus wordt genomen. Het verhaal moet er niet op worden geënt dat het ecologische systeem onder druk staat. De probleemperceptie moet zijn dat door de morfologische verstarring het huis onbewoonbaar dreigt te worden. Dat een dergelijke verloedering consequenties zal hebben voor de bewoners is intuïtief een feit.

De resultaten zouden een belangrijke rol kunnen spelen in het agenderen van het probleem van de Westerschelde. Het neerzetten van een heldere probleemanalyse zou een belangrijke strategische doelstelling van het rapport Oostwest moeten zijn. De probleemanalyse dat de dynamiek in het estuarium vermindert wat op termijn gevolgen zal hebben voor de bewoners van het systeem, wordt in het rapport onderbouwd met wetenschappelijk onderzoek. Dit is een belangrijke verdienste van het rapport Oostwest, omdat hiermee draagvlak voor de probleemanalyse kan worden gecreëerd.

De natuurwaarde van een estuarien watersysteem als de Westerschelde is een gegeven voor deskundigen. Zij zullen als vanzelfsprekend waarde hechten aan de problemen die in het rapport Oostwest worden beschreven. Van belang is dat actoren die minder betrokken zijn bij de natuurlijkheid van de Westerschelde belang toekennen aan de problemen van het systeem. Het rapport Oostwest kan hieraan een bijdrage leveren door aan te geven wat de (maatschappelijke en natuurlijke) waarde is van het Schelde-estuarium en waarom het van belang is dat het estuariene karakter van de Westerschelde behouden blijft. In het rapport Oostwest zou de waarde van het systeem herkenbaar moeten worden neergezet.

6.3 Inhoudelijke adviezen voor de presentatie van het rapport

Het rapport moet worden gepresenteerd als een kennisdocument. Bij een dergelijk document past een wetenschappelijke uitstraling. De wetenschappelijke uitstraling van het rapport Oostwest kan worden versterkt door:

- duidelijk aan te geven welke uitkomsten zeker en welke minder zeker zijn;
- hypothesen en de toetsing daarvan overzichtelijk te presenteren;
- begrippen helder te definiëren en consequent te hanteren;
- ogenschijnlijke tegenstrijdigheden te vermijden.

Het is aan te raden in de communicatie rond het rapport de context aan te geven. Deze context moet met het rapport worden meegegeven, maar niet in het rapport worden verwerkt. Het rapport kan bijvoorbeeld worden begeleid door een covernota of -brief van de directie Zeeland waarin de plaats van het rapport duidelijk wordt neergezet. Het beschrijven van de natuurlijkheid en zijn bedreigingen moet bij voorkeur worden geplaatst binnen een antropocentrische visie op de Westerschelde waarin naast veiligheid en economische belangen ook de waarde van een natuurlijker watersysteem voor de mens wordt beschreven.

In de rede ligt om het rapport te plaatsen in het kader van de 3^e nota waterhuishouding en het beleidsplan Westerschelde. In deze beleidsnota's staat dat er moet worden gestreefd naar het behoud van de Westerschelde als een waardevol natuurlijk watersysteem, met inachtneming van de onvermijdelijke scheepvaart en uiteraard de veiligheid van omwonenden. Deze doelstelling vormt een rechtvaardiging voor een onderzoek vanuit het perspectief van natuurlijkheid van de Westerschelde.

Aansluitend hierop moet worden gecommuniceerd dat door deze invalshoek slechts een deelaspect van de Westerschelde is onderzocht. Het rapport Oostwest geeft de stand van zaken weer van de kennis die er nu in Nederland is ten aanzien van de *natuurlijke* toestand en toekomst van de Westerschelde. Daarbij moet worden aangetekend dat er nog niet veel bekend is over de toekomst van de Westerschelde, gezien vanuit het licht van veiligheid en economische belangen.

Met betrekking tot veiligheid zijn er op dit moment nog geen goede argumenten om meer ruimte voor het Schelde-estuarium in Nederland te vragen. De associatie 'onveiligheid dus ruimte' kan voor de Westerschelde (nog) niet worden uitgewerkt. In de communicatie omtrent het rapport Oostwest als een morfologisch-ecologische studie moet dan ook worden neergezet dat een rapport met veiligheid als uitgangspunt mogelijkerwijs tot andere conclusies kan leiden.

Noodzakelijke voorwaarde voor de voorgenoemde presentatie-strategie is dat er werk wordt gemaakt van het verkrijgen van intern en extern bestuurlijk alsmede van maatschappelijk draagvlak voor de volgende visie op de Westerschelde:

- In zijn huidige toestand heeft de Westerschelde ecologische waarde binnen en buiten de Zeeuwse delta. De Westerschelde is een estuarium en geen plas water of een kanaal voor grote zeeschepen
- De ecologische waarde is gelegen in het voorkomen van bijzondere ecotopen in de Westerschelde.
- De morfologische dynamiek in de Westerschelde is de drager van de ecologische waarde; het vormt het huis waarin de bijzondere ecotopen kunnen leven.
- De morfologische dynamiek staat onder druk, de Westerschelde verstart, waardoor de ecologische waarde van de Westerschelde voor de toekomst niet veilig kan worden gesteld (zie punt 3).
- Ontpolderen is een mogelijkheid om op korte termijn de effecten van de verstarring op de ecotopen tegen te gaan.
- Op de lange termijn kan ontpolderen, mits op grote schaal uitgevoerd, de verstarring in de Westerschelde tegengaan. Het versterkt het estuariene karakter van de Westerschelde.
- Op de lange termijn kan ontpolderen, mits op grote schaal uitgevoerd, ook bevorderlijk zijn voor de veiligheid en de scheepvaart; het kan de veiligheid voor omwonenden en schepen vergroten en de beheerskosten verminderen omdat het veiligheidssysteem veerkrachtig is en er minder baggerinspanningen hoeven te worden gepleegd.

Het rapport Oostwest kan hieraan een bijdrage leveren. Dat bestuurders en belangengroepen in de regio in een vroeg stadium van de visie-ontwikkeling van Rijkswaterstaat kennis nemen van de onderzoeksresultaten en de probleemanalyse is belangrijk voor de ontwikkeling van een door de regio gedragen visie.

DEEL C

Het publieksonderzoek

HOOFDSTUK 7

Inleiding

7. INLEIDING

7.1 Achtergrond van het onderzoek

Eén van de belangrijkste factoren waar de communicatiestrategie voor het rapport Oostwest en de strategie voor de visie rekening mee moeten houden is het maatschappelijke draagvlak. Menig bestuurder en journalist zal in de discussies over de Westerschelde naar dat draagvlak verwijzen. Een goed inzicht in dat draagvlak kan helpen om de discussie te rationaliseren en het debat op houdbare uitgangspunten te laten plaatsvinden.

Monitoring van het maatschappelijk draagvlak heeft tevens waarde voor de ontwikkeling van een lange termijn visie op de Westerschelde en de communicatie daarvan naar Zeeuwen toe. Gaan we uit van de veronderstelling dat Rijkswaterstaat met zijn visie op de Westerschelde op de maatschappelijke ontwikkelingen vooruitloopt, dan is het belangrijk om te weten of dit het geval is en, mocht blijken dat het zo is, op welke punten Rijkswaterstaat precies vooruitloopt. Is het juist dat de samenleving achterloopt bij Rijkswaterstaat, dan zal de samenleving een aantal (kennis)stappen moeten maken om in de gelegenheid te zijn om op een andere manier naar de Westerschelde te kijken. Onderzoek onder burgers kan helpen deze stappen te identificeren teneinde duidelijk te maken waarop de communicatie zich moet concentreren.

7.2 Probleemstelling van het onderzoek

Het publieksonderzoek, dat Intomart in opdracht van de Directie Zeeland van Rijkswaterstaat heeft uitgevoerd, heeft ten doel om de kennis en attitudes van de Zeeuwse bevolking ten aanzien van de Westerschelde te monitoren. Tevens is het onderzoek erop gericht mogelijke reacties van burgers op de analyse in het rapport Oostwest te inventariseren.

In het onderzoek worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Welk beeld hebben de Zeeuwen van het Westerschelde-systeem in relatie tot de Zeeuwse delta in het algemeen?
2. Welke kennis hebben de Zeeuwen omtrent de problemen met het getij, met de morfologie en met de ecologie van het Westerschelde-systeem?
3. Wat is het maatschappelijk draagvlak voor analyse in het rapport Oostwest?
4. Wat is het maatschappelijk draagvlak voor de door de directie Zeeland voorgestelde visie op de Zeeuwse delta in het algemeen en het Westerschelde-systeem in het bijzonder?

7.3 Onderzoeksmethoden

Het publieksonderzoek onder Zeeuwen bestaat uit twee fasen:

1. Allereerst is een telefonische enquête gehouden onder een representatieve steekproef van Zeeuwen. Dit kwantitatieve onderzoek stelt ons in staat uitspraken te doen over het niveau van de kennis over de Westerschelde en de mate waarin attitudes ten aanzien van de toestand van de Westerschelde en de maatregelen die daaromtrent kunnen worden genomen door Zeeuwen worden ondersteund. Dit deel van het onderzoek wordt door ons aangeduid als de Publieksmonitor.
2. In de tweede fase van het publieksonderzoek zijn groepsdiscussies gehouden met zorgvuldig gekozen burgers. In deze groepsdiscussies is verder ingegaan op de thema's die ook in de Publieksmonitor aan de orde zijn gesteld met als doel tot een nader inzicht te komen in de achtergronden van bepaalde attitudes. Tevens zijn in de groepsdiscussies meer algemene, doch relevante onderwerpen aan de orde gesteld, met als doel de resultaten van de Publieksmonitor in een breder kader te plaatsen.

Aangezien de Publieksmonitor is verricht onder een *representatieve* steekproef van de Zeeuwse bevolking kunnen op basis van de resultaten van de Publieksmonitor algemeen geldende uitspraken worden gedaan over de populatie. De resultaten van de groepsdiscussies daarentegen zijn verkennend en inventariserend van aard. De uitkomsten van dit deel van het onderzoek moeten dan ook in de eerste plaats worden gezien als indicaties of hypothesen en niet als cijfermatig bewezen zekerheden.

7.4 De Publieksmonitor

De vragenlijst

De vragenlijst voor de Publieksmonitor is ontwikkeld op basis van de inzichten die zijn verkregen in het interne onderzoek onder medewerkers van Rijkswaterstaat. In de vragenlijst komen de volgende zaken aan de orde:

- de achtergrond van de respondent;
- het imago van Rijkswaterstaat;
- het beeld dat de respondent heeft van de Westerschelde in relatie tot de overige compartimenten in de Zeeuwse delta;
- de kennis omtrent de problemen van de Westerschelde om zichzelf als een estuarium in stand te houden;
- het draagvlak voor de analyse van het rapport Oostwest;
- het draagvlak voor de visie op de Zeeuwse delta in het algemeen en de Westerschelde in het bijzonder.

De vragenlijst is geprogrammeerd in het CATI-systeem. CATI staat voor *Computer Assisted Telephone Interviewing* en is een systeem van computergestuurde vragenlijsten, waardoor er optimale controle is over het veldwerk. Het telefonische interview nam gemiddeld 20 minuten in beslag. De volledige vragenlijst is opgenomen in bijlage 3.

De steekproef

Het is van belang om een zo duidelijk mogelijk inzicht te verkrijgen in de kennis van de Zeeuwen in het algemeen over de Westerschelde alsmede in het maatschappelijk draagvlak bij de Zeeuwen in het algemeen. Het is politiek en bestuurlijk gezien een belangrijk gegeven welke aspecten van de analyse en de visie breed in de provincie worden gedragen en welke minder.

Daarenboven is het van belang dat er speciaal aandacht wordt besteed aan de Zeeuwen die rondom de Westerschelde wonen, omdat zij bij eventuele ontpolderingen direct worden getroffen. In het licht van de bestuurlijke context is het tenslotte belangrijk om goed inzicht te krijgen in het draagvlak bij de bevolking van de gemeenten die deel uitmaken van het BOWS.

Om bovengenoemde redenen is de steekproef voor de Publieksmonitor zo samengesteld dat het mogelijk is om uitspraken te doen over het draagvlak bij de volgende drie groepen:

1. alle Zeeuwen van 16 jaar en ouder;
2. Zeeuwen van 16 jaar en ouder die woonachtig zijn rond de Westerschelde (dat wil zeggen degenen die in de postcodegebieden direct langs de Westerschelde wonen);
3. de Zeeuwen van 16 jaar en ouder die woonachtig zijn in de gemeenten in het BOWS-gebied.

In elke groep zijn ongeveer 150 respondenten geïnterviewd. Deze steekproefsamenstelling maakt het mogelijk statistisch betrouwbare uitspraken te doen over elk van de drie deelpopulaties. De responsverantwoording van de Publieksmonitor is weergegeven in bijlage 5.

7.5 De groepsdiscussies

De vraagpuntenlijst

De vraagpuntenlijst voor de groepsdiscussies is ontwikkeld op basis van de inzichten die zijn verkregen in het interne onderzoek onder medewerkers van Rijkswaterstaat en in de Publieksmonitor. In de vraagpuntenlijst komende de volgende zaken aan de orde:

- de achtergrond van de deelnemers;
- kenmerken van Zeeland en het Zeeuwse volkskarakter;
- associaties met water;
- perceptie van de veiligheid rond de verschillende Zeeuwse wateren;
- perceptie van het gebruik van de Zeeuwse wateren;
- visie op natuur en natuurlijkheid in Zeeland.

In de vorm van fragmenten uit de conceptbrochure 'De toekomst van de Westerschelde: Beschouwingen vanaf de dijk'³ komen ook de volgende thema's aan bod:

- het beleid van Rijkswaterstaat ten aanzien van de Westerschelde;

³ Deze brochure is in opdracht van de Directie Zeeland gemaakt naar aanleiding van het rapport Oostwest.

- de kennis omtrent de Westerschelde als estuarium;
- de kennis omtrent de problemen van de Westerschelde om zichzelf als een estuarium in stand te houden;
- het draagvlak voor oplossingsrichtingen voor de verstarring in de Westerschelde.

De volledige vraagpuntenlijst is opgenomen in bijlage 4.

De deelnemers

Er zijn drie groepsdiscussies georganiseerd met:

1. bewoners van de eilanden Walcheren, Noord Beveland en Zuid Beveland;
2. bewoners van Zeeuws Vlaanderen;
3. bewoners van het eiland Schouwen Duiveland.

Er is gekozen om discussies met bewoners van verschillende eilanden te organiseren, omdat de plaats waar mensen wonen van invloed zou kunnen zijn op de kennis en attitudes ten aanzien van de Westerschelde. Bij de selectie van deelnemers is om dezelfde reden zorg gedragen voor voldoende spreiding ten aanzien van de volgende mogelijk relevante kenmerken:

- milieubewustzijn;
- het al dan niet hebben meegemaakt van de watersnoodramp in 1953;
- het al dan niet werkzaam zijn in de agrarische sector.

De selectie van respondenten is uitgevoerd door Intomart. De deelnemers zijn geselecteerd uit (1) een lijst van respondenten die aan de Publieksmonitor hebben deelgenomen en te kennen hebben gegeven deel te willen nemen aan een groepsdiscussie over de Westerschelde en (2) een lijst van adressen van landbouwers in de provincie Zeeland. De respondenten waren bij de aanvang van de groepsgesprekken op de hoogte van het onderwerp en de opdrachtgever. De respondenten werd na afloop een geschenkenbon ter waarde van 50 gulden aangeboden.

Er zijn groepsdiscussies georganiseerd in Middelburg (op 3 februari), Terneuzen (op 4 februari) en in Zierikzee op (5 februari). De discussies vonden plaats tussen 19.30 en 22.00 uur. De opdrachtgever en andere betrokkenen zijn in de gelegenheid gesteld de discussies te volgen via een gesloten videocircuit.

Het volgende responsoverzicht geeft aan hoeveel personen aan de groepsdiscussies hebben deelgenomen alsmede hun relevante achtergrondkenmerken.

Tabel 1: Responsoverzicht, in procenten

	Middelburg	Terneuzen	Zierikzee	Totaal
redelijk tot zeer milieubewust	7	4	7	18
nauwelijks milieubewust		2	2	4
watersnoodramp meegemaakt	2	3	5	10
watersnoodramp niet meegemaakt	5	3	4	12
agrariër	2	1	4	7
geen agrariër	5	5	5	15
Totaal aantal respondenten	7	6	9	22

7.6 Rapportage

In hoofdstuk 8 wordt verslag gedaan van het publieksonderzoek. De resultaten van de Publieksmonitor en van de groepsdiscussies zijn geïntegreerd gerapporteerd. Wanneer het in de tekst gaat om uitkomsten van de groepsdiscussies wordt het woord 'deelnemers' gebruikt, terwijl bij de resultaten van de Publieksmonitor wordt gesproken over 'respondenten'.

Tevens is steeds naar aanleiding van de uitkomsten aangegeven welke conclusies wij trekken en welke consequenties dat heeft voor de communicatiestrategie en de visieontwikkeling.

HOOFDSTUK 8

Zeeuwen over de Westerschelde

8. ZEEUWEN OVER DE WESTERSCHELDE

8.1 Visie op Zeeland

De Zeeuwen zijn erg gesteld op het Zeeuwse landschap. Zij houden van de weidsheid van de polders en watervlakten. De provincie Zeeland biedt zijn bewoners rust en ruimte.

Door de watersnoodramp van 1953 en de grote ruilverkaveling die daarop volgde is het Zeeuwse landschap veranderd, met name het eiland Schouwen Duiveland. Voor het oorspronkelijke landschap van polders met bomen en kronkelige weggetjes kwam een strak landschap met weinig begroeiing in de plaats. Ook de toename van de akkerbouw heeft het aanzicht van Zeeland veranderd: waar voorheen koeien en schapen graasden strekken zich nu de kale akkers uit. De schoonheid van het Zeeuwse landschap is hierdoor vermindert.

De Zeeuw voelt zich sterk aangetrokken tot het water. Het water biedt hen rust en ontspanning. Veel Zeeuwen maken regelmatig een wandeling over de dijk of langs het strand. Afhankelijk van het weer laat men de macht of de rust van het water op zich inwerken. In de woorden van een Zeeuwse:

"Als ik me ergens zorgen over maak ga ik naar de zee. Iedere golf neemt een stukje van mijn zorgen mee. De zee heeft een therapeutische werking op mij."

De geografische isolatie van de rest van Nederland en de strijd met het water hebben van de Zeeuwen een volk gemaakt. Van een Zeeuws volkskarakter is echter geen sprake. Doordat de provincie uit eilanden bestaat, zijn er meer verschillen dan overeenkomsten tussen Zeeuwen. Ieder dorp en iedere stad heeft zijn eigen karakter, wat onder meer tot uitdrukking komt in de verschillende dialecten. Typisch voor de Zeeuwse gemeenschappen is de afwachtende houding en de betrokkenheid bij dorpsgenoten. Zeeland is een provincie van kleine gemeenschappen waar de mensen van elkaars doen en laten op de hoogte zijn en elkaar helpen. Met voelt zich geborgen en met elkaar verbonden.

8.2 De betekenis van water voor Zeeuwen

Aan de respondenten is gevraagd vijf woorden of zinnen op te schrijven die in hun hoofd opkomen wanneer zij denken aan 'water'.

In alle groepsdiscussies wordt het woord 'water' vooral geassocieerd met 'natuurbeleving'. Water is schoonheid, ruimte en dynamiek. Van water gaat een therapeutische werking uit: de Zeeuwse wateren bieden rust en ontspanning. Water wordt beschouwd als oermaterie, die de bron van leven vormt voor mens en dier. Ook het leven in en op het water, de vissen, schaal- en schelpdieren en vogels worden met het woord water in verband gebracht.

Verschillende gebruiksfuncties worden met het woord water in verband gebracht. Op Zeeuws Vlaanderen wordt met name het belang van vervoer over water voor de economie genoemd. Gedoeld wordt op de scheepvaart van en naar Antwerpen. Voor de Zeeuws Vlamingen is daarnaast de vervuiling van het water als gevolg van lozingen door de industrie en de schepen belangrijk. Het economisch belang van recreatie op en langs het water wordt met name op Schouwen Duiveland ervaren. In alle groepen wordt het gebruik van water door vissers genoemd.

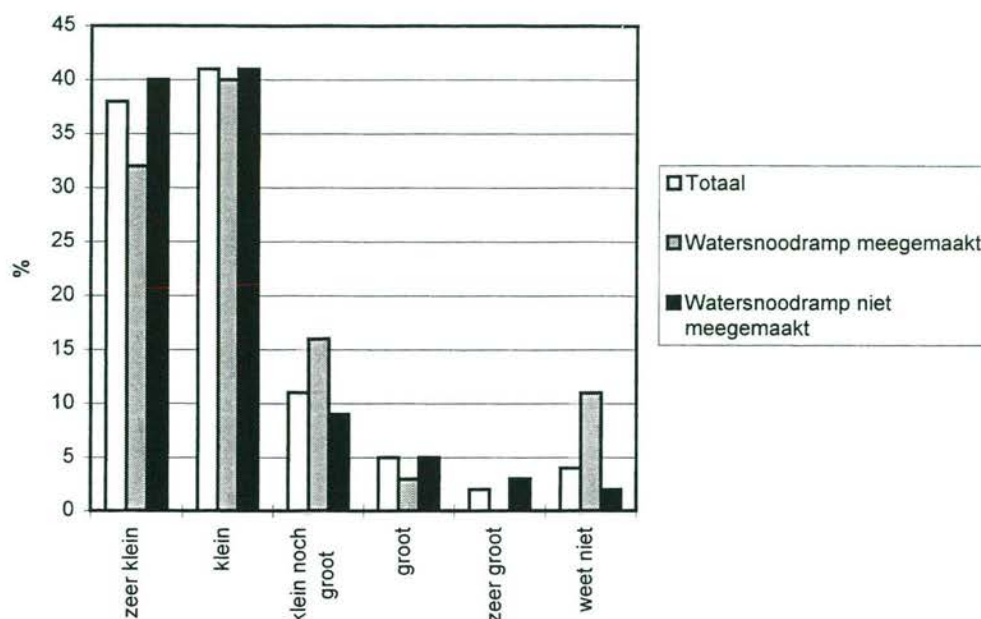
Op Schouwen Duiveland wordt 'water' geassocieerd met 'strijd' en de watersnoodramp van 1953. Het water wordt echter niet gezien als vijand. Integendeel, water is een machtige levenspartner, met wie bij tijd en wijle gevochten wordt, maar waar men ook veel van houdt. De Zeeuw beschermt zich tegen water, maar realiseert zich tevens dat hij niet altijd opgewassen zal zijn tegen de macht van het water. Dit boezemt hem geen angst in. De Zeeuw heeft bijzonder veel bewondering en respect voor de kracht van het water.

8.3 Veiligheid rondom de Zeeuwse wateren

De watersnoodramp van 1953 heeft een onuitwisbare indruk gemaakt op de Zeeuwen. Waar men in de rest van Nederland spreekt van voor of na de oorlog, spreekt men in Zeeland van voor of na de ramp. Toch denken de deelnemers aan de groepsdiscussies dat de meeste Zeeuwen de ramp hebben verwerkt. De drastische veiligheidsmaatregelen die de overheid na de ramp heeft getroffen hebben hieraan een belangrijke bijdrage geleverd. Alleen bij storm en springtij zijn Zeeuwen die de ramp hebben meegemaakt enigszins onrustig.

Veiligheid is nauwelijks een gespreksonderwerp in Zeeland. De Zeeuwen voelen zich veilig achter de Deltawerken, de dammen en de hoge dijken. Volgens de deelnemers aan de groepsdiscussies is het risico op een overstroming in Zeeland kleiner dan in de gebieden langs de grote rivieren. De Zeeuw is ervan overtuigd dat een grote watersnoodramp als in 1953 zich niet zal herhalen.

Figuur 1: Gepercipieerde kans dat een ramp als in 1953 zich heden ten dage herhaalt

Van de Zeeuwen is 79% van mening dat de kans dat een ramp als in 1953 zich heden ten dage herhaalt (heel) klein is. Slechts 6% acht de kans hierop (zeer) groot en 11% denkt dat de kans niet groot, maar ook niet klein is. Van de mensen die de watersnoodramp van 1953 bewust hebben meegemaakt denkt 71% dat de kans op herhaling van een dergelijke ramp (zeer) klein is tegen 81% van de mensen die de watersnoodramp niet bewust hebben meegemaakt.

Uit de groepsdiscussies blijkt dat men het niet uitgesloten acht dat er ooit weer een overstroming zal plaatsvinden in Zeeland. Aangezien vrijwel geheel Zeeland goed wordt beschermd verwacht men dat het zal gaan om een betrekkelijk klein gebied achter een slecht onderhouden dijk. De gevolgen van een toekomstige overstroming zullen bovendien beperkt zijn, omdat er sneller maatregelen kunnen worden genomen dan in 1953. Door de dammen die de eilanden met het vaste land verbinden en door de hedendaagse communicatiemiddelen kan er snel hulp worden ingeroepen en is een eventuele evacuatie snel gerealiseerd.

In de groepsdiscussies is aan de deelnemers gevraagd of de veiligheid op alle Zeeuwse eilanden gelijk is. De veiligheid van gebieden die uitsluitend door dijken worden beschermd blijkt anders te worden beoordeeld dan de eilanden die daarnaast door een dam worden beveiligd. Opvallend is dat de deelnemers het eigen eiland het best beveiligd achten.

De deelnemers uit Walcheren, Zuid Beveland en Zeeuws Vlaanderen denken dat de dijken langs de Westerschelde meer of evenveel bescherming bieden dan de dammen en duinen. De dammen worden gezien als tijdelijke oplossing, omdat de ingewikkelde technische constructies op den duur niet opgewassen zullen zijn tegen het machtige water. Bovendien bestaat volgens de deelnemers het risico dat er per ongeluk een deur of een sluis open blijft staan. Ook een waterkering in de vorm van duinen vindt men slechts beperkte zekerheid bieden, omdat er bij storm grote stukken van de duinen worden afgeslagen. Een waterkering in de vorm van dijken vindt men het meest 'natuurlijk' en daardoor duurzaam en veilig.

De bewoners van Schouwen Duiveland denken dat het risico op een overstroming langs de Westerschelde het grootst is, omdat dit water nog in verbinding staat met de Noordzee. De Zeeuwse dammen bieden volgens hen meer bescherming dan de dijken langs de Westerschelde.

De kans op een overstroming acht men nog het grootst in België. Enkele deelnemers menen dat door de verdieping van de scheepvaartgeul de onveiligheid toeneemt in het smalle oostelijk deel van de Westerschelde en op Belgisch grondgebied. Bovendien zijn de Vlamingen volgens de respondenten wat onachtzamer dan de Nederlanders als het gaat om bescherming tegen het water.

Conclusie:

Het gevoel van veiligheid in Zeeland is groot. De Zeeuwen menen dat de veiligheid tegen het water gegarandeerd is. Veiligheid is hierdoor geen belangrijk thema.

Consequentie:

Een beheersbeleid voor de Westerschelde dat nadrukkelijk wordt gemotiveerd vanuit het argument dat het de veiligheid op korte termijn bevordert is niet geloofwaardig. Rijkswaterstaat loopt daarmee het risico één van de volgende boodschappen te communiceren:

- 1. de veiligheid is op dit moment onvoldoende gegarandeerd;*
- 2. er worden maatregelen genomen die niet nodig zijn.*

8.4 Gebruik van de Zeeuwse wateren

De Zeeuwse wateren zijn volgens de deelnemers aan de groepsdiscussies belangrijk voor de Zeeuwse economie. Ze worden gebruikt voor scheepvaart en de visserij. Daarnaast vormen zij de motor van de toeristenindustrie: de havens voor pleziervaartuigen, het zwem- en viswater en de stranden zijn belangrijke toeristische trekpleisters. Tot slot worden de Zeeuwse wateren en dan vooral de Westerschelde volgens de deelnemers, gebruikt als afvoerkanaal voor afvalwater (riool).

Het economisch belang van de Westerschelde ligt vooral in het goederenvervoer: de scheepvaart. Op Walcheren en Zuid Beveland wordt betreurd dat vooral België profiteert van de vaargeul. De bewoners van Zeeuws Vlaanderen menen echter dat ook Zeeland economisch voordeel heeft van de scheepvaart door de Westerschelde. Naast scheepvaart is de Westerschelde ook een viswater.

De overige Zeeuwse wateren, zoals de Oosterschelde, het Veerse Meer en de Grevelingen, zijn belangrijk voor de Zeeuwse economie vanwege het toerisme. Het belang daarvan acht men groter dan die van andere gebruiksfuncties, zoals scheepvaart en visserij.

Conclusie:

De Westerschelde wordt in de perceptie van de Zeeuwen anders benut dan de andere Zeeuwse wateren. De belangrijkste gebruiksfunctie van de Westerschelde is scheepvaart. De overige Zeeuwse wateren worden vooral voor recreatieve doeleinden gebruikt.

Consequentie:

Mooie natuur is in en rond de overige Zeeuwse wateren belangrijk als trekpleister voor toeristen. Dit geldt in mindere mate voor de Westerschelde omdat dit water niet of nauwelijks voor recreatieve doeleinden wordt gebruikt.

8.5 Natuur in Zeeland

De provincie Zeeland is volgens de deelnemers aan de groepsdiscussies rijk aan natuur. Op het land bestaat het Zeeuwse natuurschoon uit erkende natuurgebieden, zoals Saeftinge, Braakman en 't Zwin op Zeeuws Vlaanderen, de duingebieden op de kop van de eilanden en de schorren en slikken. Ook de zak van Zuid Beveland, het gebied ten zuiden van het Veerse Meer en de stroken land langs de dijken (binnen- en buitendijks) worden door een belangrijk deel van de deelnemers aan de groepsdiscussies aangemerkt als natuur.

Een groot aantal deelnemers meent dat, afgezien van de steden en dorpen en de enkele industrie- en havengebieden, geheel Zeeland uit natuur bestaat. Voor hen zijn ook de Zeeuwse akkers en weilanden natuur, vanwege de schoonheid van het gewas op het boerenland en omdat er van alles groeit en bloeit. Dat efficiënte productie door boerenbedrijven aan banden wordt gelegd ten behoeve van natuur en milieu sterkt hen in hun opvatting. Een minderheid geeft een beperktere invulling aan het begrip 'natuur'. Deze deelnemers menen dat natuur enigszins ongerept is. Land dat door boeren wordt gebruikt voor productie is voor hen dan ook geen natuur.

Volgens de respondenten gaat het goed met de natuur in Zeeland. De afgelopen decennia is de hoeveelheid natuur toegenomen wat onder meer tot uitdrukking komt in het aantal soorten vogels en vissen en de terugkeer van de zeehond in de Westerschelde.

De invloed van de Deltawerken op de natuur in Zeeland is volgens de respondenten tweeledig. Enerzijds is er natuur ontstaan langs en achter de dammen. Anderzijds is er ook natuur verloren gegaan, bijvoorbeeld de schorren en slikken in de Oosterschelde. De Deltawerken hebben volgens de respondenten tot veranderingen in het ecosysteem van de Zeeuwse wateren geleid. Dit wordt niet erg gevonden: naar de mening van de respondenten passen dieren zich hieraan aan.

Conclusie:

'Natuur' is een subjectief begrip waar op verschillende wijze invulling aan wordt gegeven. De Zeeuwen hanteren een brede definitie van het begrip 'natuur'. Zij beschouwen niet alleen ongerepte natuurgebieden, zoals duinen en schorren als natuur, maar ook onbebouwde grond langs de dijken, akkers en weiden. Aan morfologie en water wordt alleen natuurwaarde toegekend als men de indruk heeft dat het water schoon is. Rijkswaterstaat geeft een andere invulling aan natuur. Voor Rijkswaterstaat heeft het land achter de dijken weinig natuurwaarde, terwijl aan water wel waarde wordt toegekend, ongeacht de kwaliteit daarvan.

Consequentie:

In de communicatie over natuurbeleid kunnen de verschillende percepties van wat natuur is tot verwarring leiden. Het is van belang dat Rijkswaterstaat erkent dat ook cultuurland natuurwaarde kan hebben.

Aan de deelnemers aan de Publieksmonitor is gevraagd hoe vaak zij gemiddeld recreëren langs de Westerschelde. De Westerschelde blijkt een belangrijke locatie te zijn voor vrijetijdsbesteding met name voor Zeeuwen die dichtbij de Westerschelde wonen. Van de respondenten die in de postcodegebieden langs de Westerschelde wonen recreëert een ruime meerderheid van 53% minstens één maal per week langs de Westerschelde. Van de deelnemers die wonen in een BOWS-gemeente vertoeft 30% minstens één maal per week langs de Westerschelde, terwijl in geheel Zeeland 27% van de inwoners minstens één maal per week de Westerschelde opzoekt om zich te ontspannen.

Gaan Zeeuwen bewust om met natuur en milieu? 85% van de Zeeuwen meent van wel: 77% meent dat Zeeuwen redelijk milieubewust zijn en 8% vindt de Zeeuwen zelfs zeer milieubewust. Wat de eigen betrokkenheid voor natuur en milieu betreft zegt 16% van de Zeeuwse bevolking zich daarvoor zeer in te zetten. 65% beschouwt zichzelf als iemand die zich redelijk inzet voor natuur en milieu en 19% van de respondenten vindt dat zij zich hiervoor nauwelijks of helemaal niet inzetten.

Conclusie:

Zeeuwen zijn een natuurminnend volk. De aanwezigheid van natuur in de directe omgeving wordt belangrijk gevonden en men gaat bewust om met natuur en milieu.

Consequentie:

Dat Rijkswaterstaat in zijn beleid aandacht besteedt aan natuur zal in principe op steun van de Zeeuwse bevolking kunnen rekenen.

8.6 Natuurlijkheid

Aan het begrip 'natuurlijkheid' in relatie tot water wordt door Rijkswaterstaat de volgende betekenis gegeven:

De aanwezigheid van natuurlijke processen in en rondom het water die niet door menselijk ingrijpen zijn of worden beïnvloed.

Het begrip 'natuurlijkheid' spreekt de deelnemers aan de groepsdiscussies niet aan. Men is van mening dat natuurlijkheid in de betekenis die Rijkswaterstaat daaraan geeft in Nederland een utopie is. Ongerepte natuur in de zin dat natuurlijke processen zich onafhankelijk van menselijk ingrijpen afspelen komt volgens de deelnemers in Nederland nauwelijks voor. Volgens de deelnemers zijn alle natuurgebieden in Nederland door de mens gemaakt.

Stimulering van natuurlijke processen door de natuur zoveel mogelijk haar gang te laten gaan wordt door de meeste respondenten in principe toegejuicht: wat gered kan worden moet worden gered, is de overheersende opvatting. Menselijk ingrijpen om natuurlijke processen te bevorderen vindt men dan ook zinvol. De opvatting dat er moet worden gestreefd naar zoveel mogelijk natuurlijkheid wordt echter niet door alle respondenten ondersteund. Met name de boeren vinden dat de natuur niet zomaar zijn gang moet kunnen gaan, want "dat wordt een wildernis". Het bevorderen van de natuurlijkheid door je als mens terug te trekken kan goed zijn, maar soms is een meer gereguleerd beleid in de vorm van natuurbouw beter, aldus de deelnemers.

Conclusie:

Het begrip 'natuurlijkheid' spreekt de Zeeuwen niet aan. Men is van mening dat natuurlijkheid in Nederland niet bestaat. Bovendien vindt men het niet altijd wenselijk dat de natuur haar gang kan gaan. Er is enige mate van regulatie nodig.

Consequentie:

Als Zeeuwen zich bewust zouden zijn van de natuurlijkheid van de Westerschelde, betekent dit nog niet dat zij hieraan natuurwaarde toekennen. Het is dan ook de vraag of in de communicatie naar burgers de natuurlijkheid van de Westerschelde moet worden benadrukt.

8.7 Positie van de Westerschelde in de Zeeuwse delta

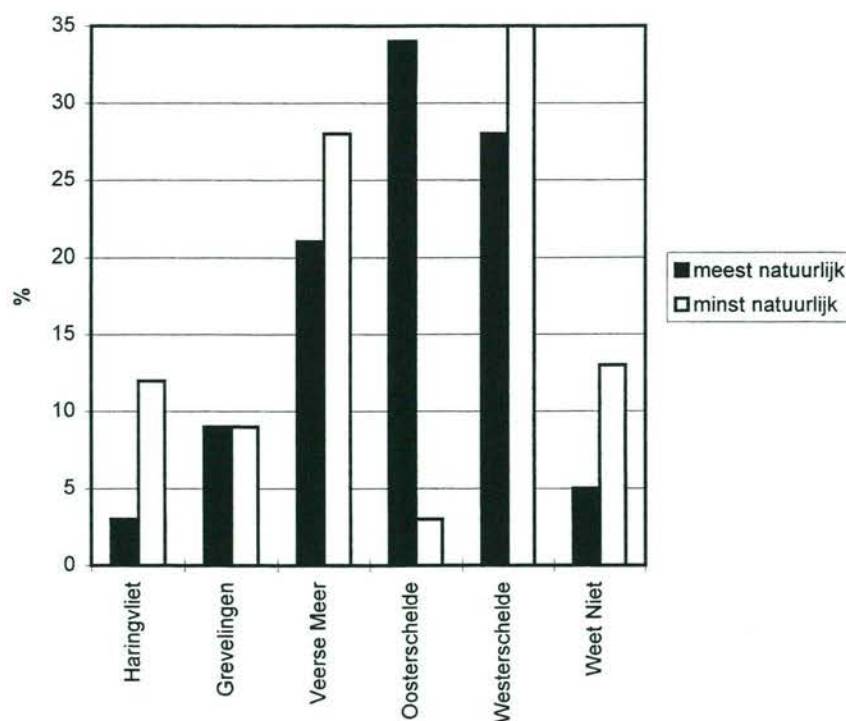
Aan de deelnemers aan de groepsdiscussies is gevraagd in hoeverre de Zeeuwse wateren natuurwaarde hebben.

De Oosterschelde en in iets mindere mate de Grevelingen hebben de meeste natuurwaarde volgens de deelnemers aan de groepsdiscussies die wonen op Walcheren, Noord- of Zuid Beveland of Schouwen Duiveland. In en rond de Westerschelde is er volgens deze respondenten weinig natuur, omdat het water sterk vervuild is door de lozing van industrieel afvalwater en de aanvoer van verontreinigd water via de Schelde. Voor de deelnemers die in Zeeuws Vlaanderen wonen heeft de Westerschelde wel natuurwaarde: zij kennen natuurwaarde toe aan de schorren en slikken en aan de grilligheid van de Westerschelde. Ook zij beschouwen de Oosterschelde en de Grevelingen als natuur.

De mate van natuurlijkheid is voor Rijkswaterstaat een belangrijk criterium voor het bepalen van de natuurwaarde van de ecosystemen in de Zeeuwse wateren. Volgens Rijkswaterstaat is de Westerschelde het meest natuurlijke Zeeuwse water. Het is het enige water dat niet door een dam is afgesloten van de Noordzee. Hierdoor heeft de Westerschelde zijn oorspronkelijke ecosysteem kunnen behouden. Anders dan in de overige Zeeuwse wateren spelen zich in de Westerschelde nog natuurlijke processen af onder invloed van het getij en de samenkomst van zout en zoet water. De flora en fauna in de Westerschelde is hierdoor natuurlijker dan in de andere Zeeuwse wateren.

In de Publieksmonitor is aan de respondenten gevraagd welk van de Zeeuwse wateren zij het meest en welk zij het minst *natuurlijk* vinden. Aan de respondenten is vooraf niet verteld wat onder 'natuurlijkheid' moet worden verstaan.

Figuur 2: Natuurlijkheid van de Zeeuwse wateren

Ongeveer eenderde (34%) van de respondenten vindt de Oosterschelde het meest natuurlijke water. De Westerschelde wordt door 28% van de respondenten het meest natuurlijk gevonden, maar een nog groter deel van de respondenten (35%) vindt de Westerschelde het minst natuurlijk. De visies van Zeeuwen op de natuurlijkheid van de Westerschelde lopen uiteen.

Wanneer een onderscheid wordt gemaakt tussen inwoners van de BOWS-gemeenten en respondenten die langs de Westerschelde wonen enerzijds en respondenten uit geheel Zeeland anderzijds blijkt dat de visie op de Westerschelde weinig verschilt. In geheel Zeeland vindt 28% van de respondenten de Westerschelde het meest natuurlijk tegen 33% van de respondenten die dichtbij de Westerschelde wonen. Dat de Westerschelde het minst natuurlijke Zeeuwse water is vindt 35% van de Zeeuwen tegen 30% van de mensen voor wie de Westerschelde het dichtst bij zijnde water is.

De visie van Rijkswaterstaat op de natuurlijkheid van de Westerschelde blijkt door ruim een kwart van de Zeeuwen te worden gedeeld. Een ruime meerderheid is van mening dat andere Zeeuwse wateren natuurlijker zijn.

In de groepsdiscussies komt ten aanzien van de natuurlijkheid van de Westerschelde eenzelfde polarisatie naar voren als in de Publieksmonitor. Voor een deel van de respondenten is de Westerschelde het meest natuurlijke water, terwijl anderen de Westerschelde het minst natuurlijk vinden.

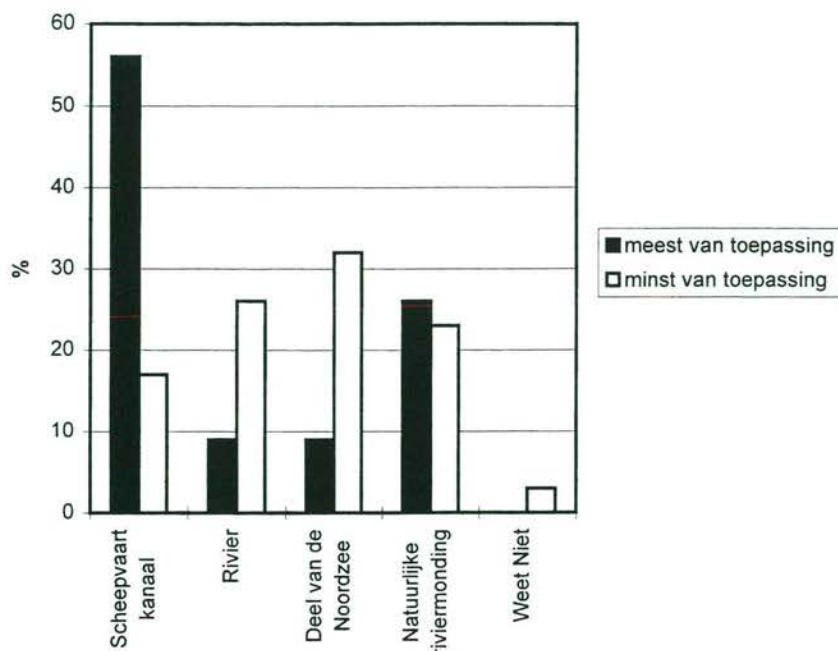
De motivering van de deelnemers maakt duidelijk waarop de verschillende opvattingen worden gebaseerd. De deelnemers die de Westerschelde een natuurlijk water vinden, realiseren zich dat de Westerschelde het enige Zeeuwse water is dat een open verbinding heeft met de Noordzee. Enkele deelnemers zijn ervan op de hoogte dat daardoor in de Westerschelde natuurlijke processen optreden, die in de andere wateren door de aanleg van de Deltawerken zijn verdwenen. Eb en vloed en sedimentatie worden genoemd als natuurlijke processen in de Westerschelde die in de overige wateren nagenoeg verdwenen zijn.

De deelnemers die de Westerschelde geen natuurlijk water vinden, beargumenteren dit met het gegeven dat de Westerschelde in extreme mate door mensen wordt gebruikt. Bovendien is de Westerschelde door toedoen van menselijk handelen (in België en Nederland) sterk vervuild. Met name de scheepvaart, het baggeren en de lozing van afvalwater (onder andere uit de kerncentrale in Borsele) tasten volgens de respondenten de natuurlijkheid van de Westerschelde aan. Deze activiteiten komen in de overige Zeeuwse wateren niet of in geringere mate voor, waardoor de natuurlijkheid minder onder druk staat.

Voor Rijkswaterstaat is de Westerschelde een natuurlijke riviermonding, waarin een vaargeul op diepte wordt gehouden ten behoeve van de scheepvaart naar Antwerpen. Ondanks het feit dat scheepvaart een belangrijke functie van de Westerschelde is, heeft Rijkswaterstaat oog voor de natuurlijke processen die zich desondanks in de Westerschelde afspelen.

Om meer inzicht te krijgen in hoe Zeeuwen de Westerschelde beleven is aan de respondenten in de Publieksmonitor gevraagd uit vier beelden van de Westerschelde het beeld dat het meest en het beeld dat het minst van toepassing is te kiezen.

Figuur 3: Beelden van de Westerschelde

Een meerderheid van de respondenten beschouwt de Westerschelde als een scheepvaartkanaal: 56% vindt dit beeld het meest van toepassing. Ruim een kwart (26%) van de respondenten vindt, net als Rijkswaterstaat, dat de Westerschelde vooral een natuurlijke riviermonding is.

Over welk beeld het minst van toepassing is op de Westerschelde lopen de opvattingen uiteen. Van de respondenten vindt 32% dat de Westerschelde geen onderdeel uitmaakt van de Noordzee, 26% vindt dat de Westerschelde geen rivier is en 23% vindt dat de Westerschelde geen natuurlijke riviermonding is.

De mensen die dichtbij de Westerschelde wonen zijn in mindere mate van mening dat de Westerschelde vooral een scheepvaartkanaal is dan de Zeeuwen in het algemeen: 42% van de inwoners van de BOWS-gemeenten vindt dit beeld het meest van toepassing tegen 56% van alle Zeeuwen. Het beeld van de Westerschelde als natuurlijke riviermonding slaat bij de inwoners van de BOWS-gemeenten iets meer aan: 31% vindt dat dit het meest toepasselijk beeld is tegen 26% van alle Zeeuwen.

De wijze waarop Rijkswaterstaat de Westerschelde beziet blijkt niet overeen te komen met het beeld dat de meerderheid van de Zeeuwen van de Westerschelde heeft. Voor Rijkswaterstaat is de Westerschelde vooral een natuurlijke riviermonding, een estuarium, terwijl de Zeeuwse bevolking de Westerschelde meer als een scheepvaartkanaal ziet.

Conclusie:

De Zeeuwse bevolking heeft geen oog voor de waarde van de Westerschelde in termen van natuurlijkheid. De Westerschelde wordt vooral gezien als een scheepvaartkanaal. Men is zich er niet van bewust dat de Westerschelde nog de enige natuurlijke riviermonding is.

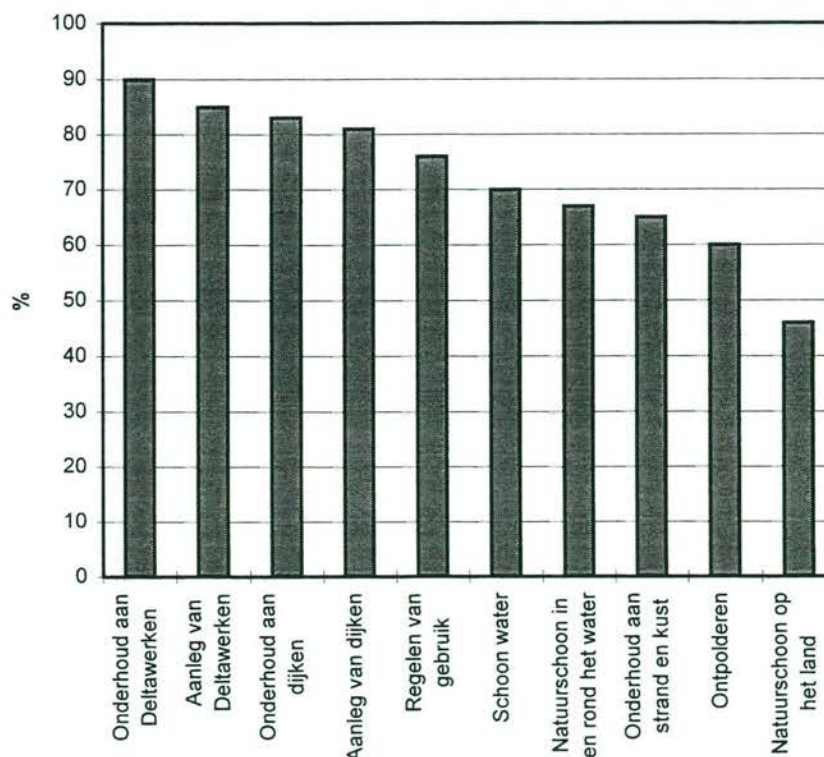
Consequentie:

In de communicatie over de Westerschelde moet worden benadrukt dat het een water is met bijzondere natuur als gevolg van de open verbinding met de zee. Zolang de natuur in en rond de Westerschelde niet wordt opgemerkt zal de urgentie van natuurbeschermende maatregelen niet worden erkend.

8.8 Beheer van de Westerschelde

In de Publieksmonitor is aan de respondenten gevraagd van een reeks van activiteiten aan te geven in hoeverre Rijkswaterstaat zich daar in Zeeland mee bezig houdt.

Figuur 4: Gepercipieerde activiteiten van Rijkswaterstaat in Zeeland

Volgens de Zeeuwen houdt Rijkswaterstaat zich in Zeeland bezig met een breed scala van activiteiten.

Aanleg en onderhoud van de waterkering zijn volgens vrijwel alle respondenten activiteiten van Rijkswaterstaat. Tussen de 81 en 90 procent van de respondenten meent dat het aanleggen en onderhouden van de Deltawerken en de dijken zaken zijn waar Rijkswaterstaat zich mee bezig houdt.

Activiteiten die betrekking hebben op bescherming van natuur en milieu worden in mindere mate aan Rijkswaterstaat toegeschreven. Toch denkt een ruime meerderheid van de Zeeuwen dat Rijkswaterstaat zich bezig houdt met natuur en milieu in en rond het water: 70% meent dat Rijkswaterstaat zorgt voor schoon water en 67% denkt dat natuurschoon in en rond het water een zaak is waar Rijkswaterstaat zich mee bezig houdt.

Natuurschoon op het land wordt door iets minder dan de helft (46%) van de Zeeuwen als aandachtspunt van Rijkswaterstaat gezien, terwijl ontpolderen volgens 60% van de Zeeuwen een zaak is waar Rijkswaterstaat zich mee bezig houdt.

Conclusie:

Volgens de Zeeuwen behoort niet alleen de aanleg van en het onderhoud aan de waterkering en het regelen van het gebruik van de wateren tot de taken van Rijkswaterstaat in Zeeland, maar ook de zorg voor een schoon (water)milieu en natuurschoon in en rond het water.

Consequentie:

Dat Rijkswaterstaat zich bezig houdt met natuur in en langs het water behoeft geen uitleg. De Zeeuwen vinden het een vanzelfsprekend onderdeel van het waterbeheer in Zeeland.

Aan de deelnemers aan de groepsdiscussies is een fragment uit een (concept)brochure van Rijkswaterstaat voorgelegd dat gaat over het beheer van de Westerschelde.⁴

In het fragment komt naar voren dat Rijkswaterstaat bij het beheer van de Westerschelde rekening moet houden met verschillende belangen: veiligheid, scheepvaart, de kleine visserij, recreatie en de natuur. Het beleid dat Rijkswaterstaat voorstaat is al deze belangen te dienen door intelligent gebruik te maken van de natuurlijke eigenschappen van de Westerschelde. Rijkswaterstaat wil in zijn beleid rekening houden met de natuurlijke neigingen van het water, de getijden, het zand en het slib. Volgens Rijkswaterstaat bestaat alleen dan de kans om gelijktijdig economische en ecologische doelen te dienen.

⁴ Het betreft het concept van de brochure: De toekomst van de Westerschelde: Beschouwingen vanaf de dijk, ©1997 Rijkswaterstaat, directie Zeeland.

De deelnemers aan de groepsdiscussies vinden het belangrijk dat het belang van de natuur, naast de andere belangen, onderdeel uitmaakt van het beleid van Rijkswaterstaat. Met de opvatting van Rijkswaterstaat dat ecologische en economische belangen tegelijkertijd kunnen worden gediend, is men het echter niet eens. De deelnemers menen dat ecologie en economie lijnrecht tegenover elkaar staan en dat één van deze belangen altijd zal moeten wijken voor de ander. De deelnemers vinden het een illusie dat een goed evenwicht kan worden gevonden tussen natuur en economie.

Van de genoemde belangen vinden de deelnemers het veiligheidsbelang het belangrijkste. Over het gewicht van de overige belangen ten opzichte van elkaar lopen de meningen uiteen. Een deel van de deelnemers vindt natuur belangrijker dan economische belangen, terwijl anderen daaraan een ondergeschikte plaats toekennen. Zij hechten een groter belang aan de economische functie van de Westerschelde. Bij enkele deelnemers wordt deze keuze mede ingegeven door de opvatting dat de Westerschelde weinig natuurwaarde heeft. Er valt volgens hen weinig te beschermen. Bovendien kost natuurherstel veel geld.

Verschillende deelnemers vinden het belang van de scheepvaart niet evident. Zij betwijfelen of dit werkelijk een Nederlands belang is. Immers, de overgrote meerderheid van de schepen in de Westerschelde varen naar Antwerpen of komen daarvandaan. Alleen de deelnemers uit Zeeuws Vlaanderen erkennen dat de scheepvaart in de Westerschelde ook de economische belangen van Nederland dient. Het verdrag tussen Nederland en België waarin is overeengekomen dat de scheepvaartgeul in de Westerschelde verder wordt verdiept wordt door verschillende deelnemers gezien als een gift aan België wat Nederland niets oplevert. Nederland moet er zelfs natuur voor inleveren. Gesuggereerd wordt in plaats van de vaargeul te verdiepen de haven van Antwerpen te verplaatsen of van Terneuzen een overslaghaven te maken.

Conclusie:

De Zeeuwen vinden het terecht dat 'natuur' een belang onder andere belangen is in de Westerschelde. Van de diverse belangen weegt veiligheid het zwaarst. Over het belang van natuur in relatie tot economische belangen (scheepvaart, visserij en recreatie) zijn de meningen verdeeld. Dat een goed evenwicht gevonden kan worden tussen natuur en economie vindt men ongeloofwaardig.

Consequentie:

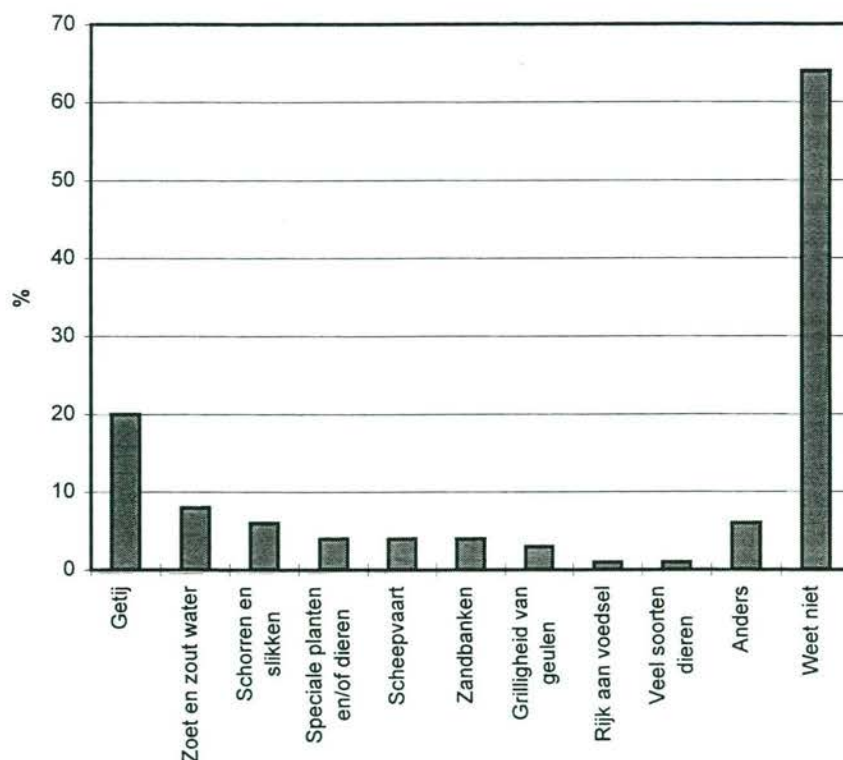
Het is van belang dat Rijkswaterstaat in zijn communicatie over het waterbeheer aandacht schenkt aan de consequenties van het beleid voor alle zaken die in en rond de Westerschelde van belang zijn. Teveel eenzijdige aandacht voor een aspect kan de indruk wekken dat met andere belangen weinig rekening wordt gehouden.

8.9 De Westerschelde als estuarium

Volgens Rijkswaterstaat is de Westerschelde één van de meest natuurlijke gebieden van de gehele Zeeuwse delta, omdat het het enige deltawater is waar de rivier en de zee elkaar onbelemmerd ontmoeten. Samen met de Zeeschelde (tot Gent) is de Westerschelde daardoor nog steeds een estuarium. Dat wil zeggen: het gedeelte van een rivier waar de invloed van de getijden van de zee nog merkbaar is. Estuaria zijn volgens Rijkswaterstaat van grote waarde voor de natuur, omdat ze rijk zijn aan veel verschillende soorten van leven en omdat ze schaars zijn.

In de Publieksmonitor is nagegaan in hoeverre de respondenten kennis hebben van de Westerschelde als estuarium. Aan hen is verteld dat de Westerschelde uniek is in Nederland, omdat het het enige grote estuarium is. Over wat een estuarium is, is hen vervolgens verteld dat het een riviermonding is waarin de rivier en de zee samenkomen. Vervolgens is gevraagd andere kenmerken van een estuarium te noemen.

Figuur 5: Kenmerken van een estuarium

Bijna twee derde van de respondenten (64%) kan geen kenmerken van een estuarium noemen. Het meest genoemde kenmerk van een estuarium is nog het getij: 20% van de respondenten noemt dit kenmerk. Andere kenmerken van een estuarium, zoals de samenkomst van zoet en zout water, schorren en slikken, grilligheid en de aanwezigheid van bijzondere planten en dieren, worden door minder dan 10% van de respondenten genoemd.

De respondenten die in de buurt van de Westerschelde wonen (langs de Westerschelde of in een BOWS-gemeente) zijn net zo min op de hoogte van de estuariene kenmerken van de Westerschelde dan de Zeeuw in het algemeen. Ook in deze groep weet 64% van de respondenten geen kenmerken van een estuarium te noemen.

Aan de deelnemers aan de groepsdiscussies is een fragment voorgelegd waarin de natuurlijke van de Westerschelde wordt beschreven. De voor een estuarium kenmerkende ecotopen en de dynamiek van een dergelijk watersysteem worden daarin genoemd. Tevens wordt aangegeven dat de dynamiek in de Westerschelde en de variatie van ecotopen in het estuariene landschap een bron van leven vormen voor veel soorten planten en dieren.

De reacties op de informatie in het fragment zijn divers. Voor de meeste respondenten is de beschrijving van de Westerschelde als natuurgebied verrassend. Zij zien de Westerschelde vooral als een vervuilde vaarweg en weten niet dat zich in en rond het water bijzondere natuur bevindt. De beschrijving van de natuurlijke ecotopen en dynamiek werpt voor hen een totaal nieuw licht op de Westerschelde. Voor de bewoners van Schouwen Duiveland zijn de beschreven ecotopen oude bekenden: vroeger kwamen deze immers ook in de Oosterschelde voor.

Enkele respondenten, met name de bewoners van Zeeuws Vlaanderen, zijn wel op de hoogte van de morfologische processen die zich in de Westerschelde afspelen en weten dat zich op sommige plaatsen langs de Westerschelde schorren en slikken bevinden.

Aan de respondenten van de Publieksmonitor is voorgelegd dat het grillige patroon van geulen, platen, schorren en slikken wezenlijk is voor de planten en dieren die in de Westerschelde voorkomen. Aan hen is gevraagd of zij dit wisten. Een aanzienlijk deel van de respondenten weet niet dat er een verband bestaat tussen de grilligheid van de ecotopen en de plant- en diersoorten in de Westerschelde: 30% geeft aan hiervan niet op de hoogte te zijn. Ongeveer 70% beweert dit wel te weten.

Ook aan de deelnemers aan de groepsdiscussies is verteld dat morfologie en ecologie met elkaar samenhangen en dat het voorkomen van verschillende ecotopen in de Westerschelde direct samenhangt met de aanwezigheid van plant- en diersoorten. Men vindt het een logisch verband. De bewoners van Schouwen Duiveland weten uit eigen ervaring dat er een verband bestaat tussen ecotopen en de aanwezigheid van plant- en diersoorten. Zij hebben met de schorren en slikken in de Oosterschelde veel plant- en diersoorten zien verdwijnen.

Na geïnformeerd te zijn over de natuur in en rond de Westerschelde erkennen de meeste deelnemers aan de groepsdiscussies de waarde daarvan. Met name de schorren vindt men waardevol, omdat deze mooi zijn. Een enkeling vraagt zich wel af hoeveel natuurwaarde schorren en slikken hebben als deze worden overstroomd door het vieze Scheldewater. Het beeld van de Westerschelde als 'open' riool lijkt weerbarstig. Enkele bewoners van Zeeuws Vlaanderen hechten geen bijzondere waarde aan schorren en slikken: zij horen in de Westerschelde, maar dat geldt net zo goed voor de schepen. Deze deelnemers vinden de Westerschelde in zijn totaliteit van waarde.

Conclusie:

De Zeeuwen kennen de estuariene kenmerken van de Westerschelde niet. Men is zich niet bewust van de natuurlijke processen die zich in de Westerschelde afspelen en die van de Westerschelde een bijzonder natuurgebied maken. De Westerschelde heeft vooralsnog het imago vies te zijn. En volgens Zeeuwen bevindt zich in en rond vies water nauwelijks natuur.

Consequentie:

Er dient meer bekendheid te worden gegeven aan natuur in en rond de Westerschelde. Dit geldt met name voor de schorren en slikken, omdat deze mooi worden gevonden. Van belang is dat gecommuniceerd wordt dat de waterkwaliteit van de Westerschelde sterk verbeterd is, omdat aan 'natuur' die zich in en langs verontreinigd water bevindt weinig waarde wordt toegekend.

8.10 Verstarring in de Westerschelde

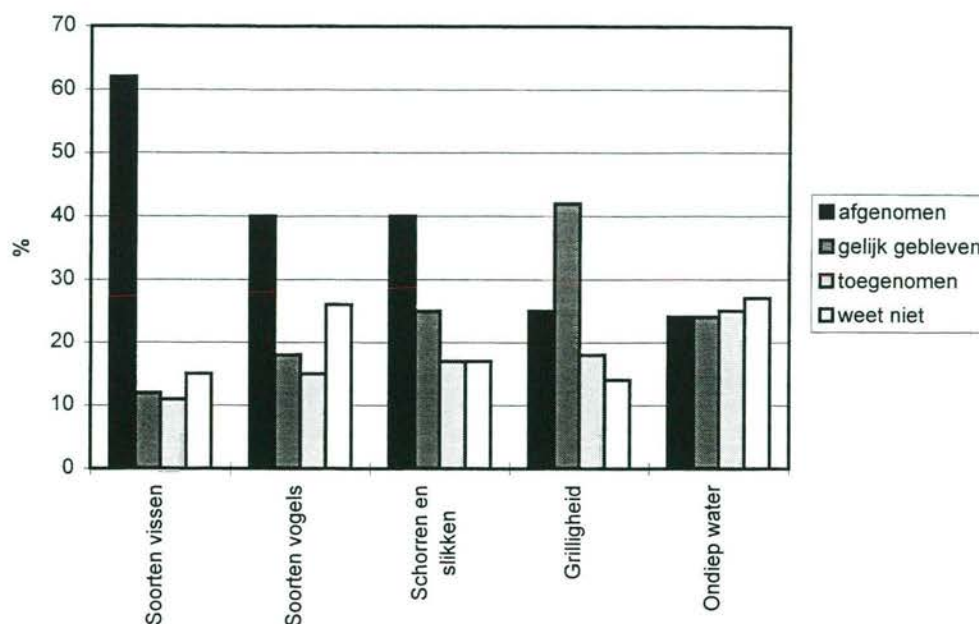
Veranderingen in de Westerschelde

De natuur (ecologie) en natuurlijkheid (morfologie) in de Westerschelde hebben de afgelopen decennia terrein moeten prijsgeven. Volgens Rijkswaterstaat is er ook nu nog sprake van een toenemende verstarring in de Westerschelde: de grilligheid en het oppervlak aan ondiep water, schorren en slikken neemt af. Dit kan volgens Rijkswaterstaat op den duur tot gevolg hebben dat het aantal soorten vogels en vissen in de Westerschelde verder verminderd.

In de Publieksmonitor is nagegaan in hoeverre de Zeeuwen op de hoogte zijn van de veranderingen die in de Westerschelde zijn opgetreden. Aan de respondenten is gevraagd van een aantal zaken die in de Westerschelde voorkomen aan te geven of deze de afgelopen 30 jaar zijn toegenomen, afgenomen of gelijk gebleven.⁵

⁵ De vraagstelling is enigszins suggestief: veel respondenten zullen ervan uitgaan dat er een verandering is opgetreden, alleen al door het feit dat wordt gevraagd naar al dan niet opgetreden veranderingen. Om deze reden zal het in de steekproef gemeten percentage respondenten dat veranderingen constateert naar alle waarschijnlijkheid hoger zijn dan het percentage in de werkelijke populatie.

Figuur 6: Gepercipieerde veranderingen in en rond de Westerschelde (n=150)

De perceptie die de Zeeuwen hebben van de morfologische veranderingen in de natuur in en rond de Westerschelde verschilt sterk van de werkelijke veranderingen. Uit onderzoek blijkt dat zowel de grilligheid als het oppervlak aan ondiep water de afgelopen jaren zijn afgenomen. De meerderheid van de Zeeuwen blijkt zich hiervan niet bewust te zijn. Men denkt dat de natuur in de Westerschelde wat dit aangaat op hetzelfde niveau of gelijk is gebleven. Ook zegt een aanzienlijk deel van de respondenten geen inzicht te hebben in de morfologische ontwikkelingen in de Westerschelde, getuige het relatief hoge aandeel 'weet niet'-antwoorden.

De kennis over de ontwikkeling van de grilligheid van de Westerschelde en het oppervlak aan ondiep water blijkt bijzonder gering te zijn. Minder dan een vijfde van de respondenten (19%) weet dat de Westerschelde minder grillig is geworden. Bijna de helft van de respondenten (49%) meent dat de mate waarin de Westerschelde meandert onveranderd is gebleven en 16% denkt zelfs dat de grilligheid is toegenomen. Een aanzienlijk deel van de respondenten (16%) weet niet hoe de grilligheid van de Westerschelde zich heeft ontwikkeld.

Dat het oppervlak aan ondiep water is afgenomen weet minder dan een kwart van de respondenten (24%). Een kwart van de respondenten denkt dat het oppervlak aan ondiep water gelijk is gebleven, terwijl een even groot deel zelfs meent dat er ondiep water is bijgekomen. Opvallend is het hoge percentage respondenten (24%) die niet weet hoe het oppervlak aan ondiep water zich de afgelopen 30 jaar heeft ontwikkeld.

Een grote minderheid van de respondenten (40%) weet dat het oppervlak aan schorren en slikken de afgelopen 30 jaar is afgenomen. Volgens een kwart van de respondenten is de hoeveelheid schorren en slikken gelijk gebleven, terwijl 17% meent dat er de afgelopen 30 jaar aanwas van schorren en slikken heeft plaatsgevonden. Opnieuw blijft een aanzienlijk deel van de Zeeuwen het antwoord schuldig: 17% weet niet of en in welke mate het oppervlak aan schorren en slikken is veranderd.

Van de afname van het aantal soorten dieren in de Westerschelde zijn de Zeeuwen redelijk goed op de hoogte. Volgens 62% van de Zeeuwen is het aantal vissoorten de afgelopen 30 jaar afgenomen, terwijl 40% zegt te weten dat het aantal vogelsoorten is teruggelopen. Een aanzienlijk deel van de Zeeuwen beweert echter het tegendeel of meent dat de toestand niet is veranderd: 23% van de Zeeuwen meent dat het aantal vissoorten is toegenomen of gelijk gebleven en 33% denkt dat het aantal soorten vogels niet is afgenomen. Opvallend is dat ruim een kwart van de Zeeuwen (26%) zegt geen kennis te hebben van de ontwikkeling van het aantal vogelsoorten.

Wanneer de kennis over de ontwikkeling van de natuur in de Westerschelde van respondenten die relatief dichtbij de Westerschelde wonen wordt vergeleken met de kennis in geheel Zeeland blijkt dat de verschillen gering zijn. Zij zijn zich niet meer bewust van de verslechtering van de natuur in de Westerschelde. Een verschil is wel dat de respondenten die relatief dichtbij de Westerschelde wonen in iets mindere mate zeggen niet te weten hoe de natuur in de Westerschelde zich heeft ontwikkeld.

Conclusie:

De Zeeuwen hebben er nauwelijks besef van dat de natuur in en rond de Westerschelde verslechterd is. De perceptie die Zeeuwen van de veranderingen hebben, verschilt sterk van de werkelijke veranderingen. Met name ten aanzien van de morfologie en het oppervlak aan ondiep water heeft men geen idee van de realiteit: men denkt dat deze gelijk zijn gebleven of zelfs zijn toegenomen.

Consequentie:

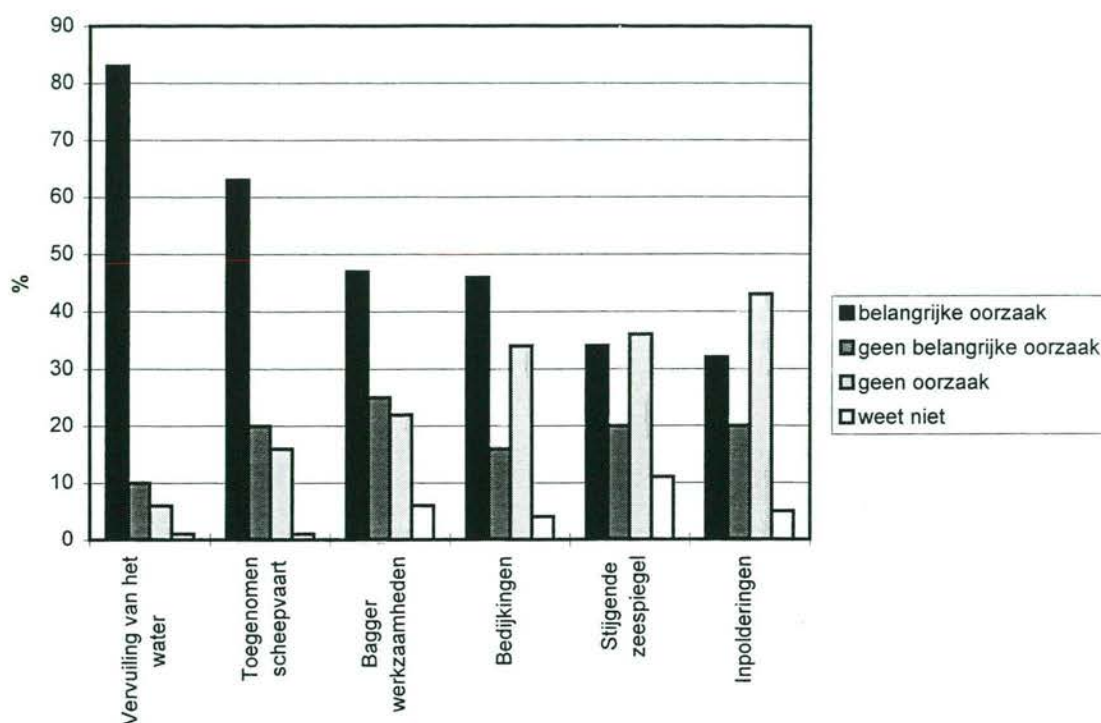
Het mag niet als bekend worden verondersteld dat er verstarring optreedt in de Westerschelde. Als over de verstarring wordt gecommuniceerd moet duidelijk worden gemaakt wat de betekenis daarvan is voor de natuur waaraan natuurwaarde wordt toegekend.

Oorzaken van de veranderingen

Verschillende factoren zijn van invloed op de ontwikkeling van de natuur in en rond de Westerschelde. De belangrijkste oorzaken hebben te maken met activiteiten van de mens, zoals vervuiling van het water, inpolderingen en bedijkingen en baggerwerkzaamheden. Volgens Rijkswaterstaat heeft de achteruitgang van de ecologie in het estuarium twee belangrijke oorzaken: de inpolderingen in het verleden en de verdieping van de vaargeul (de baggerwerkzaamheden).

In de Publieksmonitor zijn aan de respondenten die menen dat de toestand van de natuur in de Westerschelde ten aanzien van één of meerdere aspecten is veranderd, een reeks van mogelijke oorzaken van de veranderingen voorgelegd. Aan hen is gevraagd aan te geven in hoeverre zij dit belangrijke oorzaken vinden.

Figuur 7: Oorzaken van veranderingen natuur in de Westerschelde (n= 143)

Vervuiling van het Scheldewater is volgens de respondenten verreweg de voornaamste oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde: 83% vindt dit een belangrijke oorzaak. Daarnaast zijn ook de toename van de scheepvaart en in iets mindere mate de bedijkingen en de baggerwerkzaamheden naar het oordeel van een aanzienlijk deel van de respondenten belangrijke oorzaken: respectievelijk 63%, 47% en 46% van de respondenten meent dat deze ontwikkelingen belangrijke oorzaak zijn. Aan de invloed van de stijgende zeespiegel en de inpolderingen op de toestand van de Westerschelde wordt relatief minder belang gehecht: 34% denkt dat de stijgende zeespiegel een belangrijke oorzaak is en volgens 32% zijn de inpolderingen belangrijk.

Er blijken slechts geringe verschillen te bestaan tussen de respondenten die dichtbij de Westerschelde wonen en de Zeeuwen in het algemeen. Respondenten die dichtbij de Westerschelde wonen vinden de vervuiling iets minder belangrijk: 77% noemt het een belangrijke oorzaak. Ook aan de baggerwerkzaamheden wordt iets minder invloed toegeschreven: 41% vindt dit een belangrijke oorzaak.

Wederom blijkt dat de Zeeuwen weinig tot geen inzicht hebben in de problematiek van de Westerschelde en de oorzaken daarvan. Immers, vooral de inpolderingen in het verleden en de verdieping van de vaargeul hebben geleid tot een afname van de dynamiek (het meanderen) in de Westerschelde, een verkleining van een aantal voor een estuarium kenmerken ecotopen en een afname van het aantal plant- en diersoorten.

Aan de deelnemers aan de groepsdiscussies is een fragment voorgelegd waarin staat dat door de inpolderingen, de verdieping van de vaargeul en het bagger- en stortbeleid de verstarring in de Westerschelde is toegenomen. Verder wordt in het fragment gesteld dat de op handen zijnde verdieping van de vaargeul tot een verdere teruggang van de natuurlijkheid zal leiden.

De deelnemers vinden het aannemelijk dat de natuurlijkheid in de Westerschelde onder druk staat als gevolg van de verdieping van de vaargeul en de baggerwerkzaamheden. Aangezien er de afgelopen decennia geen inpolderingen hebben plaatsgevonden vindt men het lastig te accepteren dat dit tot een achteruitgang van de natuur in de Westerschelde heeft geleid.

Conclusie:

De Zeeuwen hebben geen juist beeld van de oorzaken van de door henzelf gepercipieerde veranderingen in de natuur(lijkheid) van de Westerschelde. Zij denken dat de vervuiling van het water daarvan de belangrijkste oorzaak is. Aan de werkelijke oorzaken, ontpolderingen en baggerwerkzaamheden, wordt veel minder belang toegekend.

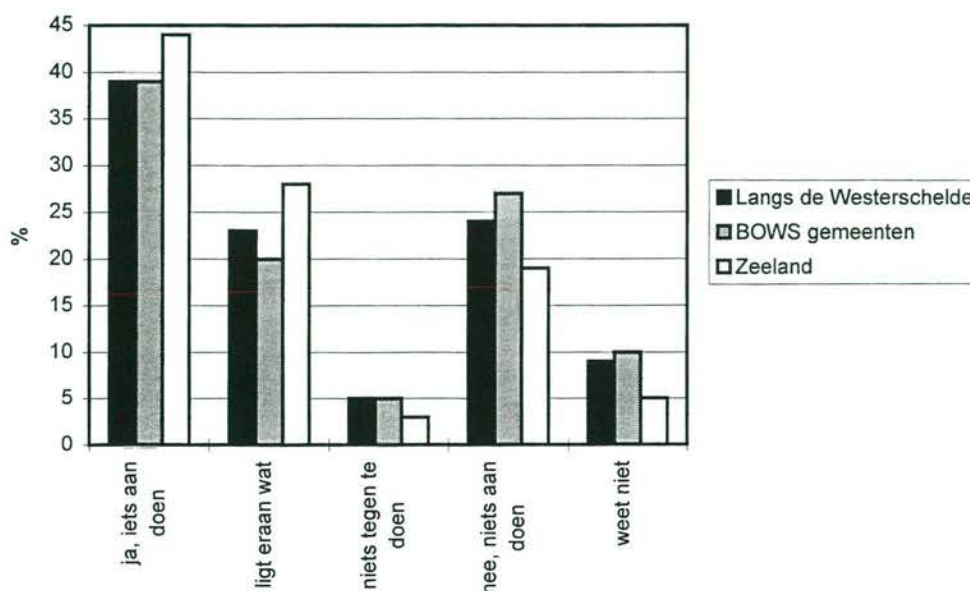
Consequentie:

Als over de verstarring in de Westerschelde wordt gecommuniceerd is het van belang dat aandacht wordt besteed aan de oorzaken. Dit is met name van belang omdat het op den duur inzichtelijk maakt waarom bepaalde maatregelen worden voorgesteld.

8.11 Oplossingen voor de verstarring

De Directie Zeeland van Rijkswaterstaat vindt dat er iets moet worden gedaan aan de toenemende verstarring van de Westerschelde. In de Publieksmonitor is onderzocht of de Zeeuwse bevolking achter deze beleidsintentie staat.

Aan de respondenten is verteld dat uit onderzoek is gebleken dat het grillige patroon van geulen, platen, schorren en slikken de afgelopen 30 jaar is afgenomen en dat dat verstarring wordt genoemd. Vervolgens is hen gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat tegen deze verstarring iets moet worden gedaan.

Figuur 8: Oordeel over het nemen van maatregelen tegen de verstarring

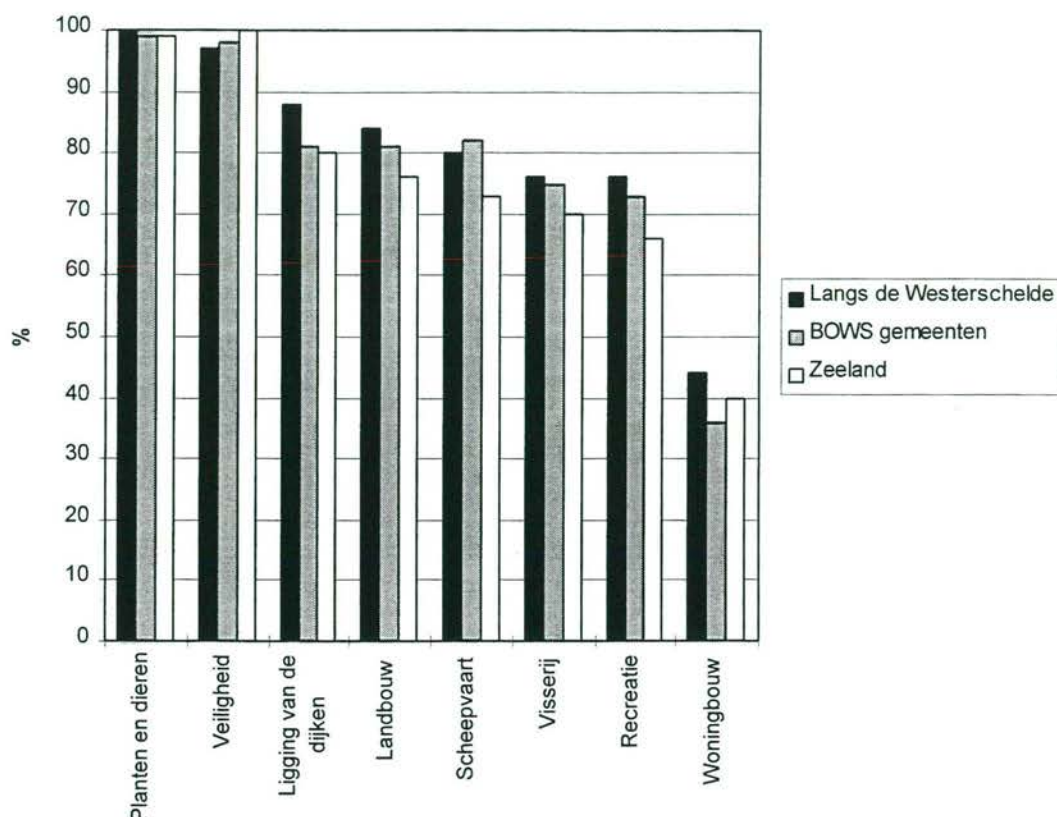
Van de Zeeuwen vindt 44% dat er iets aan de verstarring in de Westerschelde moet worden gedaan. Ruim een kwart (29%) vindt dat in principe ook, maar meent dat niet zonder meer moet worden ingegrepen. Of moet worden opgetreden is volgens deze groep afhankelijk van het soort maatregel dat moet worden getroffen.

Ongeveer een vijfde van de Zeeuwen (19%) vindt het niet belangrijk dat er iets aan de verstarring wordt gedaan. Zij vinden de verstarring in de Westerschelde geen belangrijk probleem. Drie procent van de Zeeuwen meent dat het niet mogelijk is iets tegen de verstarring te doen.

De respondenten die dichtbij de Westerschelde wonen lijken de verstarring in de Westerschelde minder belangrijk te vinden dan de Zeeuw in het algemeen. Onder hen zijn relatief minder mensen er in principe voorstanders van dat er maatregelen worden genomen dan onder de Zeeuwen in het algemeen: zestig procent van de inwoners van BOWS-gemeenten en de postcodegebieden langs de Westerschelde is in principe voorstander van maatregelen tegen 73% van alle Zeeuwen.

Maatregelen om de verstarring in de Westerschelde tegen te gaan kunnen een effect hebben op verschillende zaken die in en rond de Westerschelde van belang zijn. Om enig inzicht te krijgen in het belang dat Zeeuwen aan verschillende zaken hechten, is aan de respondenten die vinden dat er iets aan de verstarring moet worden gedaan, gevraagd van acht zaken aan te geven in hoeverre zij het van belang vinden dat deze behouden blijven.

Figuur 9: Oordeel over het behoud van bepaalde zaken in en rond de Westerschelde (% voor behoud) (n=270)

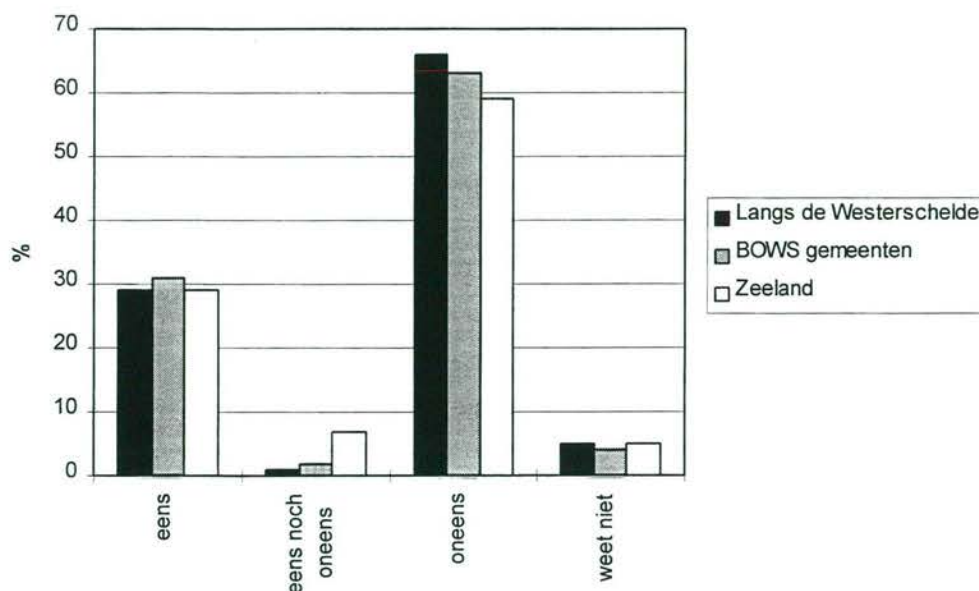
Van bijna alle genoemde zaken vindt een meerderheid van de respondenten dat deze in of rond de Westerschelde behouden moeten blijven. De woningbouw langs de Westerschelde is het enige belang dat volgens een meerderheid mag wijken voor het tegengaan van de verstarring.

De Zeeuwse bevolking is vrijwel unaniem van mening dat veiligheid (100%) en natuur (planten en dieren) (99%) zeker behouden moeten blijven. Dat de ligging van de dijken niet mag veranderen vindt 81% van de Zeeuwen. De landbouw (76%), de scheepvaart (80%) en de visserij (70%) zijn eveneens belangen die door een zeer ruime meerderheid van de Zeeuwen niet mogen worden opgeofferd. Tot slot vindt ook een aanzienlijk deel van de respondenten dat recreatie (66%) en het bouwen van woningen (40%) niet mag worden opgegeven voor het bevorderen van de natuurlijkheid van de Westerschelde.

De respondenten die langs de Westerschelde wonen blijken iets behoudender dan de Zeeuw in het algemeen. Dit is logisch gezien het feit dat zij direct te maken kunnen krijgen met de gevolgen van maatregelen tegen de verstarring. Het verschil ten opzichte van de Zeeuwse bevolking is het grootst bij recreatie, de ligging van dijken en de landbouw: het percentage respondenten dat voor behoud van deze zaken is, is hier 8 tot 10% hoger.

Om te weten te komen hoe wordt gedacht over de landbouw in Zeeland, is aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de stelling dat in Zeeland teveel grond voor landbouw wordt gebruikt.

Figuur 10: Oordeel over de stelling dat er teveel Zeeuwse grond voor landbouw wordt gebruikt

Een kleine meerderheid van 59% van de Zeeuwen vindt niet dat er teveel Zeeuwse grond voor landbouw wordt gebruikt. Dit percentage is nog iets hoger in de BOWS gemeenten en langs de Westerschelde, respectievelijk 63% en 66%. Van de Zeeuwen is 30% het eens met de stelling dat er teveel grond voor landbouw wordt gebruikt.

Aan de groep die vindt dat er teveel grond voor landbouw wordt gebruikt, is gevraagd welke andere bestemming deze grond zou moeten krijgen. De voorkeur van 70% van deze groep Zeeuwen gaat uit naar natuur, terwijl 18% recreatie een zinvolle bestemming vindt. Naar industrie en woningbouw gaat de voorkeur van de Zeeuwen zeker niet uit: respectievelijk 55% en 23% vindt dat landbouwgrond deze bestemming zeker niet moet krijgen.

Conclusie:

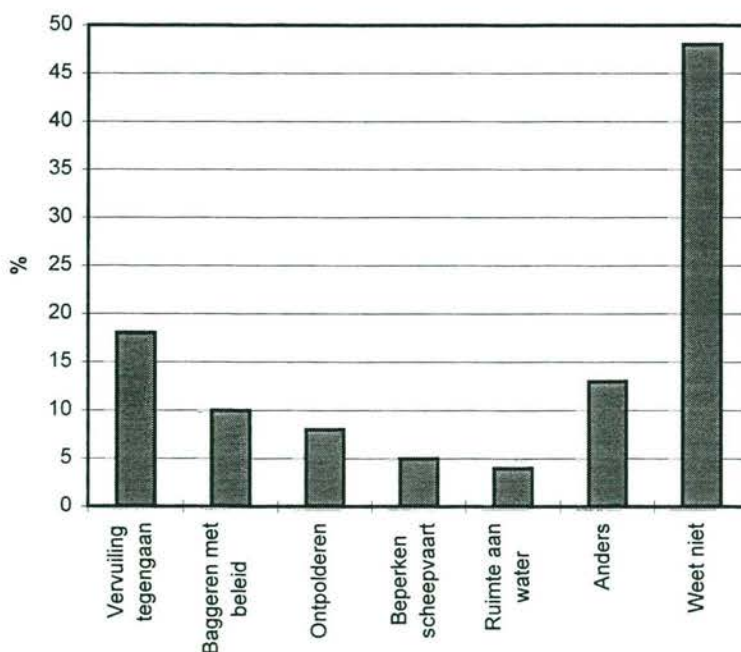
De Zeeuwen zijn verdeeld over de vraag of er iets aan de verstarring moet worden gedaan. Een meerderheid meent in principe van wel, maar voor velen onder hen is het uiteindelijke oordeel afhankelijk van het soort maatregel dat wordt genomen. Het effect van de maatregelen op andere zaken in en rond de Westerschelde, zoals natuur, de veiligheid, de ligging van de dijken, de landbouw, de scheepvaart, de visserij en de recreatie, zal worden meegewogen. Dit geldt met name voor de mensen die dichtbij de Westerschelde wonen en dus iets te verliezen hebben.

Consequentie:

Een discussie over het nemen van maatregelen tegen de verstarring blijkt niet te kunnen worden losgekoppeld van de effecten op andere zaken waaraan in het gebied rond de Westerschelde belang wordt gehecht. Het moet duidelijk zijn op welke terreinen winst zal worden geboekt en welke zaken in het gebied verloren zullen gaan.

Aan de respondenten die graag zouden zien dat er iets aan de verstarring in de Westerschelde wordt gedaan is gevraagd hoe dit probleem zou kunnen worden opgelost.

Figuur 11: Oplossingen voor het probleem van de verstarring (n=291)

Bijna de helft van de respondenten (48%) die willen dat er iets tegen de verstarring in de Westerschelde wordt gedaan kan zelf geen oplossing bedenken voor dit probleem. Tweeënvijftig procent van de respondenten geeft wel antwoord op de vraag, maar slechts een deel van hen komt werkelijk met een mogelijke oplossing.

De 'oplossing' die nog het meest wordt genoemd is het tegengaan van de vervuiling van het water door strengere beperkingen op te leggen aan de industrie en de scheepvaart: achttien procent van de respondenten noemt dit als oplossing, wat niet gek is gezien het feit dat 83% van de Zeeuwen vervuiling als belangrijke oorzaak aanwijst van de afname van de natuurlijkheid van de Westerschelde.

Volgens 10% van de respondenten is 'baggeren met beleid' een oplossing voor het probleem van de verstarring. 'Ontpolderen' en 'meer ruimte geven aan de dynamiek van het water', de enige oplossingen die volgens deskundigen enige zoden aan de dijk zetten, worden door respectievelijk 8% en 4% van de respondenten genoemd.

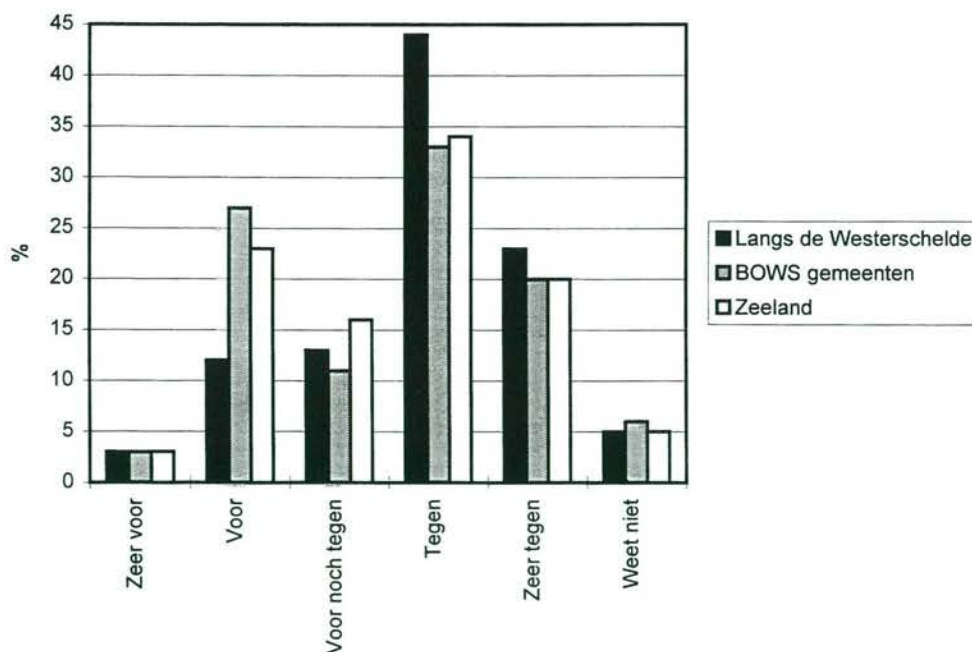
Andere 'oplossingen' die worden genoemd zijn onder meer het verminderen van activiteiten anders dan scheepvaart in en langs de Westerschelde en de natuur zijn gang laten gaan.

Ontpolderen

In de Publieksmonitor is aan de respondenten voorgelegd dat volgens deskundigen ontpolderen, ofwel het verplaatsen van dijken landinwaarts, een goede oplossing is voor het probleem van de verstarring. Door deze maatregel krijgt de Westerschelde immers meer ruimte, waardoor de dynamiek in het watersysteem toeneemt.

Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre zij voor dan wel tegen ontpolderen zijn.

Figuur 12: Oordeel over ontpolderen als oplossing voor de verstarring

Een kleine meerderheid van de Zeeuwen (54%) is (zeer) tegen ontpolderen, terwijl ruim een kwart (26%) een voorstander hiervan is. Van de Zeeuwse bevolking is 16% voor noch tegen en 5% heeft geen mening.

Het percentage tegenstanders is hoger bij de mensen die langs de Westerschelde wonen: van deze groep zegt 67% (zeer) tegen ontpolderen te zijn en zegt slechts 15% (zeer) voor ontpolderen te zijn. Opvallend is dat het verschil in opvatting tussen de Zeeuwen in het algemeen en de mensen die in de BOWS-gemeenten wonen gering is.

In de groep Zeeuwen die jonger zijn dan 35 jaar bevinden zich relatief minder tegenstanders van ontpolderen: 40% is (zeer) tegen. Onder de Zeeuwen van 50 jaar of ouder bevinden zich daarentegen relatief meer tegenstanders: van deze groep is 66% (zeer) tegen ontpolderen.

De Zeeuwen die de watersnoodramp in 1953 bewust hebben meegemaakt hebben meer weerstand tegen ontpolderen dan de mensen die deze ramp niet hebben meegemaakt: 71% van de Zeeuwen die deze ramp hebben meegemaakt is (zeer) tegen ontpolderen, terwijl van de mensen die deze ramp niet bewust hebben meegemaakt 48% (zeer) tegen ontpolderen is.

Aangezien er een verband bestaat tussen leeftijd en het al dan niet hebben meegemaakt van de watersnoodramp zou hier sprake kunnen zijn van een schijnrelatie. Echter, als gecontroleerd wordt voor leeftijd, blijken de overlevenden van de watersnoodramp nog steeds meer weerstand te hebben tegen ontpolderen dan degenen die de ramp niet hebben meegemaakt.

Milieubewustzijn blijkt niet samen te hangen met het oordeel over ontpolderen als maatregel om de verstarring in de Westerschelde tegen te gaan.

Conclusie:

Een meerderheid van de Zeeuwen is tegen ontpolderen als oplossing voor de verstarring in de Westerschelde. De weerstand is met name groot bij de mensen die dichtbij de Westerschelde wonen en bij Zeeuwen die de watersnoodramp in 1953 hebben meegemaakt.

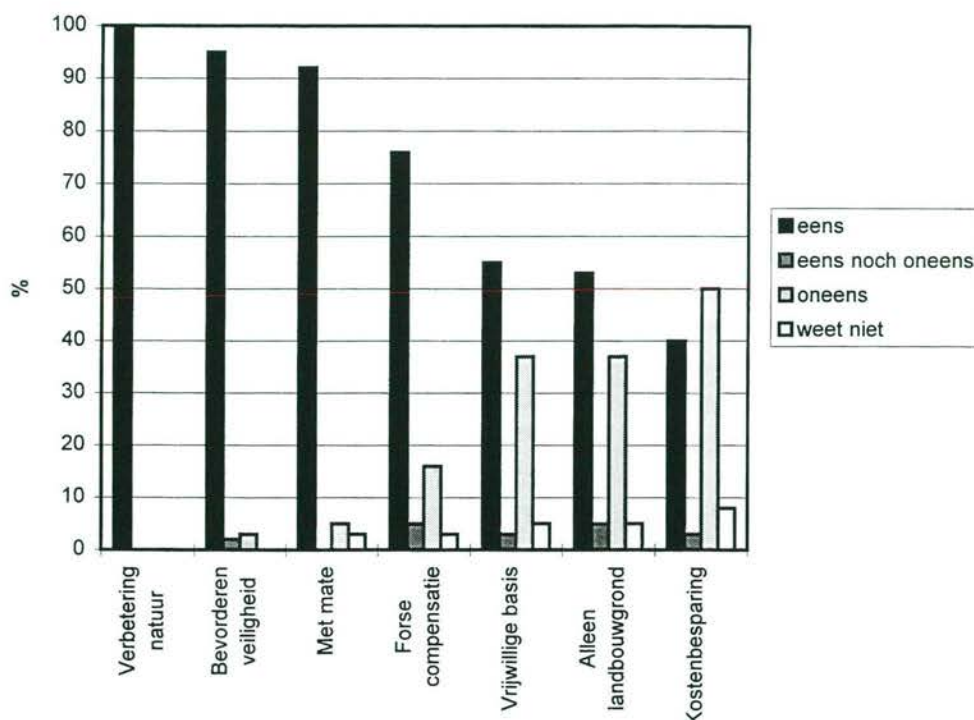
Consequentie:

In een maatschappelijke discussie over ontpolderen moeten in ieder geval twee zaken helder voor het voetlicht komen:

- 1. de mogelijke locaties van het land dat op de nominatie staat te worden ontpolderd, zodat het voor een ieder duidelijk is wie wel en wie niet direct door de maatregel wordt getroffen;*
- 2. het effect van ontpolderen op de veiligheid rond de Westerschelde.*

Aan de voorstanders van ontpolderen is een reeks van stellingen voorgelegd waarin voorwaarden worden gesteld aan ontpolderen. Aan deze respondenten is gevraagd in hoeverre zij het met de stellingen eens zijn.

Figuur 13: Reacties van voorstanders op mogelijke voorwaarden voor ontpolderen

Gemiddeld zijn de voorstanders het met 5.1 van de zeven stellingen eens. Van de voorstanders is 13% het met alle stellingen eens, 38% is het met minimaal zes stellingen eens, 67% met minimaal vijf stellingen en 91% met minimaal vier stellingen. Er zijn geen voorstanders die het met alle stellingen oneens zijn.

Van de Zeeuwen die in principe voor ontpolderen zijn, vindt een ruime meerderheid dat ontpolderen is toegestaan als:

- het een aantoonbare verbetering voor de natuur betekent (100%);
- de veiligheid tegen het water wordt bevorderd (95%);
- het met mate gebeurt (92%);
- degenen die land moeten inleveren daarvoor een forse compensatie ontvangen (76%).

Ongeveer de helft van de respondenten vindt ontpolderen (ook) toegestaan als:

- degenen die land moeten inleveren dat doen op vrijwillige basis (55%)
- alleen landbouwgrond wordt ontpolderd (53%).

Een ruime minderheid van de voorstanders vindt ontpolderen toegestaan als:

- het een kostenbesparing oplevert (40%).

De voorstanders van ontpolderen blijken bepaalde voorwaarden te stellen aan ontpolderen. Verbeteren van de natuur of de veiligheid blijken voor meer dan driekwart van de groep die (zeer) voor ontpolderen is, redenen te zijn om ontpolderingsvoorstellen te steunen. Deze groep vindt het tevens van belang dat degenen die land moeten inleveren daarvoor een forse compensatie krijgen en dat er slechts met mate wordt ontpolderd. Bovendien, zo blijkt uit de groepsdiscussies, is het van belang dat in goed overleg met direct betrokkenen wordt gehandeld.

Conclusie:

De meeste voorstanders van ontpolderen vinden ontpolderen alleen toegestaan als het ten goede komt aan de natuur en de veiligheid, als het met mate gebeurt en als degenen die land moeten opgeven daarvoor een forse compensatie krijgen. Daarnaast wordt het ook belangrijk gevonden dat het inleveren van land op vrijwillige basis gebeurt en dat alleen landbouwgrond wordt ontpolderd.

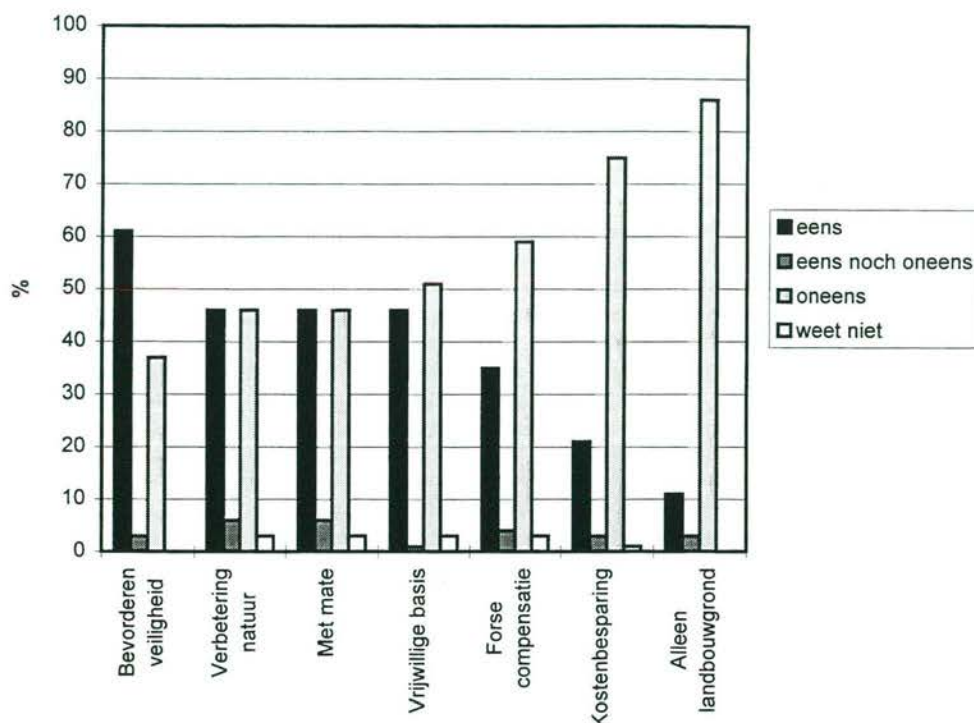
Consequentie:

In een maatschappelijke discussie over ontpolderen moeten naast het effect op de veiligheid de volgende zaken helder voor het voetlicht komen:

- 1. het effect van ontpolderen op de natuur;*
- 2. de maximale schaal waarop mogelijkerwijs ontpolderd gaat worden;*
- 3. de positie van degenen die mogelijkerwijs land moeten inleveren (compensatie en mate van vrijwilligheid)*

Dezelfde stellingen zijn voorgelegd aan de groep die (zeer) tegen ontpolderen is. Immers, de tegenstanders zouden onder bepaalde voorwaarden wel voor ontpolderen kunnen zijn.

Figuur 14: Reacties van tegenstanders op mogelijke voorwaarden voor ontpolderen

Gemiddeld zijn de tegenstanders het met 2.6 van de zeven stellingen eens. Van de tegenstanders is 27% het met geen van de stellingen eens. Tien procent is het met één stelling eens, 11% met twee stellingen, 13% met drie stellingen. 51% is het met minimaal drie stellingen eens.

Van de Zeeuwen die in principe tegen ontpolderen zijn, vindt een kleine meerderheid dat ontpolderen wel is toegestaan als:

- de veiligheid tegen het water wordt bevorderd (61%);

Een aanzienlijk deel van de respondenten vindt ontpolderen (ook) toegestaan als:

- degenen die land moeten inleveren dat doen op vrijwillige basis (46%);
- het een aantoonbare verbetering voor de natuur betekent (46%);
- het met mate gebeurt (46%);
- degenen die land moeten inleveren daarvoor een forse compensatie ontvangen (35%).

In een win-win situatie, waarbij niet alleen de natuur in de Westerschelde wordt verbeterd, maar ook de veiligheid tegen het water wordt bevorderd *lijkt* een deel van de tegenstanders bereid zijn verzet tegen ontpolderen op te geven. Van de respondenten (n=73) die tegen ontpolderen ten behoeve van natuurontwikkeling en tegen ontpolderen ten behoeve van de veiligheid zijn is gevraagd welke standpunt zij zouden innemen als beide zaken tegelijkertijd gerealiseerd zouden worden. Slechts 6% blijkt dan wel voor ontpolderen te zijn.

Belangrijke voorwaarden zijn dan wel dat degenen die land moeten inleveren dat doen op vrijwillige basis en, bij opgave van hun land, een forse compensatie krijgen. Bovendien mag alleen met mate worden ontpolderd.

Conclusie:

Een belangrijk deel van de tegenstanders van ontpolderen blijkt een dergelijke maatregel wel te steunen als het de veiligheid bevordert. Voor een grote minderheid is ontpolderen ook toegestaan als het een aanzienlijke verbetering voor de natuur oplevert, als het met mate gebeurt en als degenen die land inleveren dat op vrijwillige basis doen.

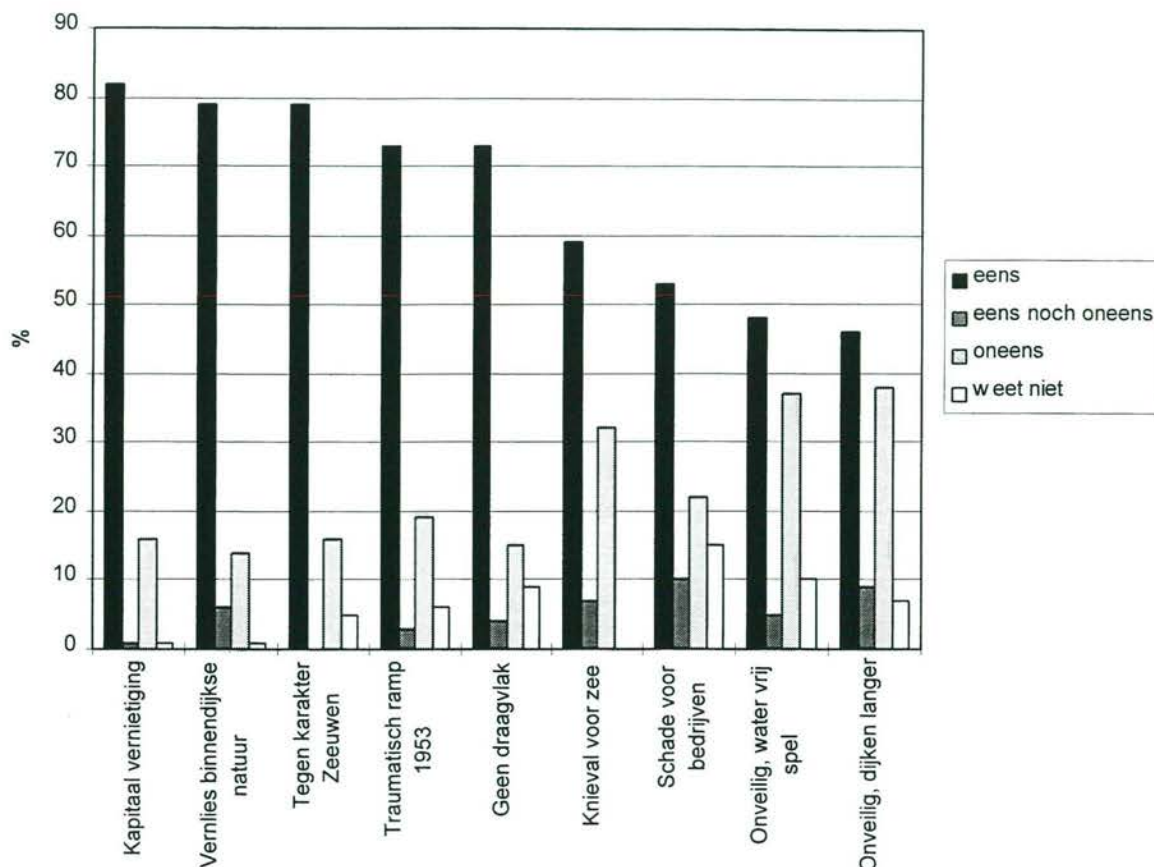
Consequentie:

Opnieuw blijkt dat het in een maatschappelijke discussie over ontpolderen van belang is dat informatie wordt verstrekt over de effecten op de veiligheid en de natuur, over de schaal waarop mogelijkwerwijs ontpolderd zou kunnen worden en over de wijze waarop met direct betrokkenen wordt omgegaan.

Argumenten van tegenstanders

Ruim de helft van de Zeeuwen verklaart tegen ontpolderen te zijn. Om inzicht te krijgen in de achtergronden van hun standpunt is aan hen in de vorm van stellingen een reeks van mogelijke argumenten tegen ontpolderen voorgelegd. Aan de tegenstanders is gevraagd in hoeverre zij het met deze argumenten eens zijn.

Figuur 15: Reacties van tegenstanders op argumenten tegen ontpolderen

Twee typen argumenten blijken de meeste kracht te hebben: argumenten die te maken hebben met wat er verloren gaat als wordt ontpolderd en meer gevoelsmatige argumenten.

Meer dan driekwart van de tegenstanders vindt dat er door ontpolderen waardevolle zaken verloren gaan. Van de tegenstanders vindt 82% dat ontpolderen kapitaalvernietiging is, aangezien dat wat geïnvesteerd is om land op het water te winnen verloren gaat. Dat Zeeuwse bedrijven schade zullen leiden als gevolg van ontpolderen vindt 53% van de tegenstanders. Men vindt het belangrijker dat met ontpolderen waardevolle binnendijkse natuur vernietigd wordt: deze opvatting wordt door 79% van de tegenstanders gesteund. Voor de tegenstanders die langs de Westerschelde wonen is het vernietiging van binnendijkse natuur zelfs het meest onderschreven argument: meer dan 90% meent dat door ontpolderen waardevolle natuur verloren gaat.

Naast de economische en ecologische waarde van de polders, blijken ook de meer gevoelsmatige argumenten belangrijk te zijn. Maar liefst 79% van tegenstanders van ontpolderen vindt dat ontpolderen tegen het karakter van de Zeeuwen in gaat. Bijna driekwart van de tegenstanders (73%) meent dat ontpolderen een traumatische ervaring is voor degenen die de watersnoodramp van 1953 hebben meegemaakt en eenzelfde percentage is van mening dat er in Zeeland geen draagvlak is voor het teruggeven van land aan de Westerschelde. 59% vindt dat ontpolderen een knieval voor de zee is: het betekent een nederlaag voor de Zeeuwen, die al eeuwenlang strijd leveren tegen de zee. Dit laatste argument wordt minder breed gedragen, want ongeveer een derde van de tegenstanders (32%) ziet ontpolderen niet als een knieval voor de zee.

Het idee dat ontpolderen de onveiligheid vergroot is in vergelijking met de andere argumenten minder belangrijk. Toch denkt bijna de helft van de tegenstanders dat door ontpolderen de onveiligheid toeneemt. Achtenveertig procent van de tegenstanders vindt dat de Westerschelde door ontpolderen vrij spel krijgt, waardoor de onveiligheid toeneemt en 46% denkt dat door ontpolderen de dijken langer en onveiliger worden. Een grote minderheid van de tegenstanders is het oneens met de stellingen dat de veiligheid door ontpolderen afneemt: 37% van de tegenstanders denkt niet dat de veiligheidssituatie verslechtert, doordat de Westerschelde vrij spel krijgt, terwijl 38% het niet eens is met de stelling dat de onveiligheid toeneemt, omdat door ontpolderen de dijken langer worden.

Conclusie:

Met name het verlies van geïnvesteerd kapitaal en de vernietiging van binnendijkse natuur blijken belangrijke argumenten tegen ontpolderen. Daarnaast is het gevoel dat ontpolderen tegen het karakter van de Zeeuwen ingaat en traumatisch is voor de mensen die de watersnoodramp hebben meegemaakt belangrijk. Ook de gedachte dat ontpolderen onveilig is speelt een rol, maar dit argument is in vergelijking met de andere argumenten minder belangrijk.

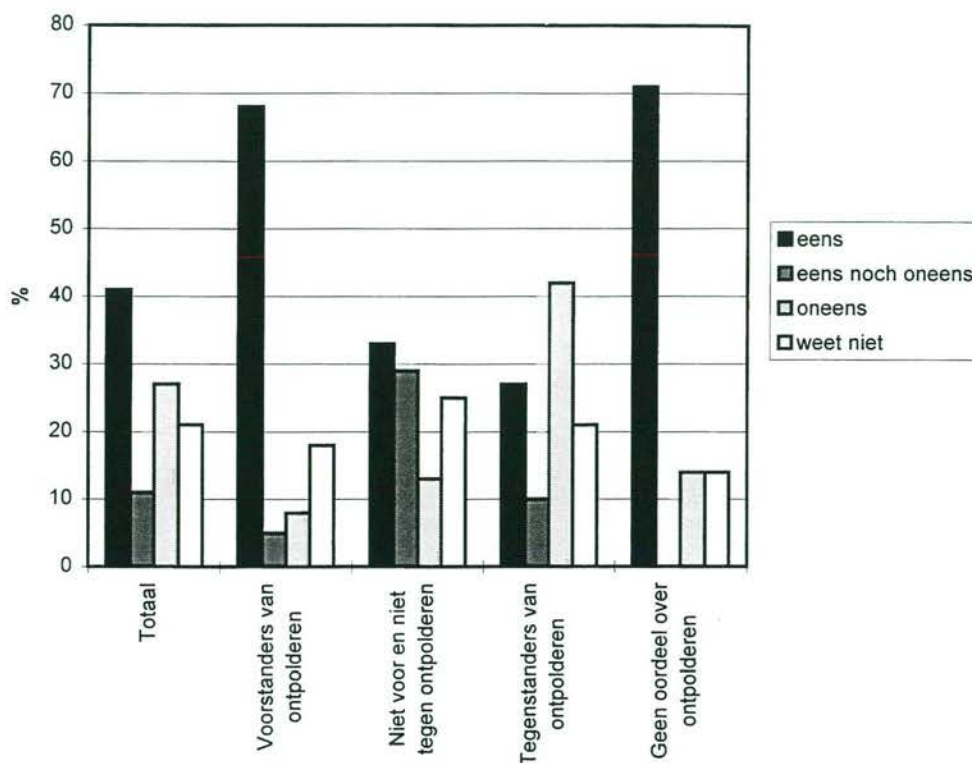
Consequentie:

In een maatschappelijke discussie over ontpolderen is van belang dat door Rijkswaterstaat wordt gecommuniceerd dat bij de keuze van locaties rekening wordt gehouden met waardevolle zaken op het land. Het gaat daarbij om kapitaalgoederen en binnendijkse natuur. Opnieuw blijkt dat het van groot belang is dat over het effect van ontpolderen op de veiligheid rond de Westerschelde wordt gecommuniceerd.

Ontpolderen als veiligheidsmaatregel

In de Publieksmonitor is nagegaan in hoeverre de Zeeuwen open staan voor het feit dat door ontpolderen de veiligheid niet verslechtert en in bepaalde gevallen zelfs kan verbeteren. Allereerst is de respondenten verteld dat volgens deskundigen ontpolderen langs de Westerschelde niet onveilig is en zelfs de veiligheid op lange termijn kan vergroten. Gevraagd is in hoeverre zij het met deze deskundigen eens zijn.

Figuur 16: Oordeel over de opvatting van deskundigen dat ontpolderen langs de Westerschelde de veiligheid op lange termijn kan vergroten.

Van alle Zeeuwen is 43% het met de deskundigen eens dat ontpolderen langs de Westerschelde niet onveilig is en zelfs, op lange termijn, de veiligheid kan vergroten, terwijl 29% het met de deskundigen oneens is. 28% Weet het niet of heeft geen mening.

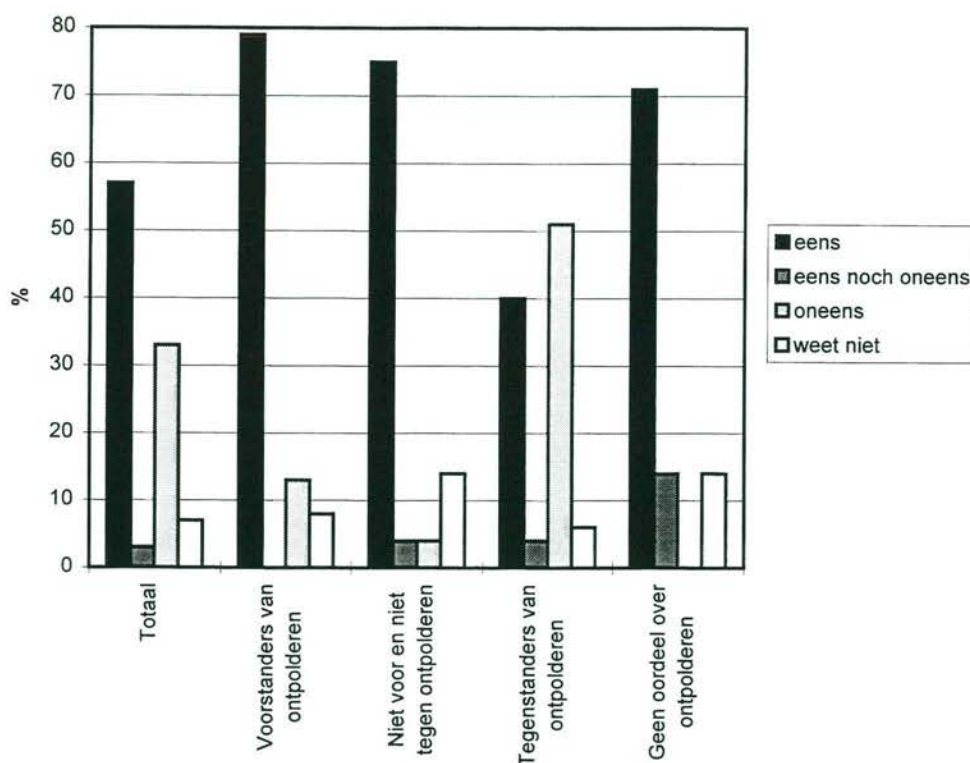
De opvatting van de deskundigen wordt vooral gesteund door de respondenten die voor ontpolderen zijn: ruim driekwart van deze respondenten (79%) is het met de deskundigen eens. Ongeveer de helft van de tegenstanders (51%) trekt de opvatting van de deskundigen in twijfel, terwijl 40% van de tegenstanders het eens is met de deskundigen.

Met name de tegenstanders die eerder aangaven tegen ontpolderen te zijn, omdat het de onveiligheid vergroot doordat de Westerschelde vrij spel krijgt (57%) en/of doordat de dijken langer worden (64%), zijn het oneens met de deskundigen.

Van de tegenstanders die eerder al niet geloofden dat ontpolderen de veiligheid aantast, doordat de Westerschelde vrij spel krijgt is toch nog 20% het niet met de deskundigen eens (43% is het ermee eens). Van de tegenstanders die niet geloven dat de onveiligheid toeneemt doordat de dijken langer worden is 39% het met de deskundigen eens. Ook in deze groep is het percentage dat het niet met de deskundigen eens is hoog, namelijk 32%.

Aan de respondenten is de stelling voorgelegd dat door ontpolderen (ruimte voor water) hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen. Dit impliceert dat ontpolderen kan bijdragen aan het vergroten van de veiligheid. Aan de respondenten is gevraagd aan te geven in hoeverre zij het eens zijn met de stelling.

Figuur 17: Oordeel over de opvatting dat hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen als meer ruimte aan de Westerschelde wordt gegeven door te ontpolderen.

Meer dan de helft van de respondenten (57%) is het eens met de stelling dat als ruimte wordt gegeven aan water, hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen. Eenderde van de Zeeuwen (33%) is het oneens met de stelling.

Opnieuw blijkt dat voorstanders van ontpolderen meer geloof hechten aan het idee dat met ruimte voor water hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen dan de tegenstanders. Van de voorstanders is 79% het eens met de stelling tegen 40% van de tegenstanders. De helft van de tegenstanders (51%) gelooft niet dat door ontpolderen hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen.

Conclusie:

Een belangrijk deel van de Zeeuwen betwijfelt dat ontpolderen langs de Westerschelde de veiligheid op lange termijn kan vergroten ook al wordt dit door deskundigen beweerd. Met name de Zeeuwen die tegen ontpolderen zijn omdat zij verwachten dat daardoor de onveiligheid toeneemt, ondersteunen de opvatting van de deskundigen niet.

Dat als ruimte wordt gegeven aan water hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen wordt door de meerderheid van de Zeeuwen geloofwaardig gevonden. Een belangrijk deel van de tegenstanders heeft echt er geen vertrouwen in ruimte als waterkering.

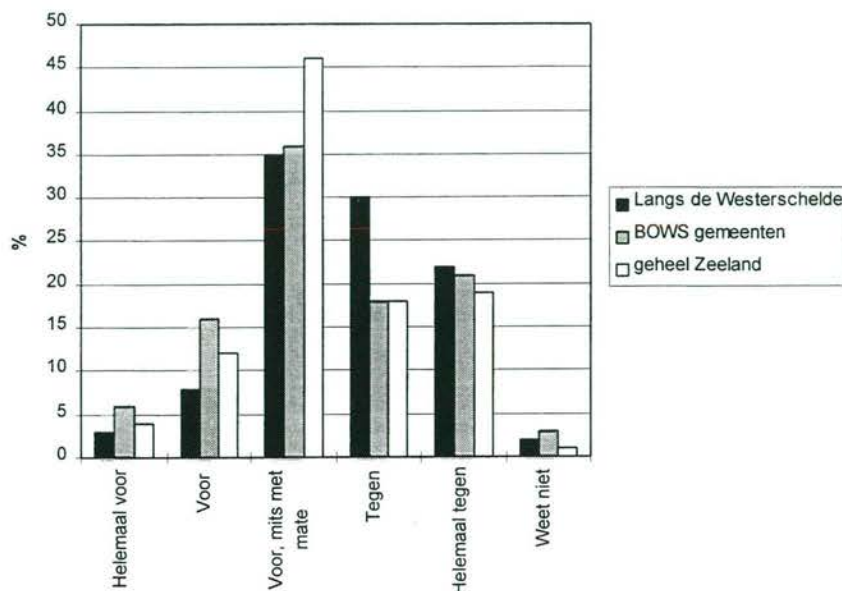
Consequentie:

In een maatschappelijke discussie over ontpolderen moet uitgebreid aandacht worden besteed aan het effect van ontpolderen op de veiligheid. De bewering dat deskundigen menen dat de veiligheid door ontpolderen kan toenemen alleen is voor een belangrijk deel van de tegenstanders niet genoeg. Er moet worden uitgelegd waarom ruimte voor water een positief effect heeft op de veiligheid.

Eindoordeel over ontpolderen

Door middel van stellingen zijn de respondenten geconfronteerd met diverse aspecten van ontpolderen langs de Westerschelde, met name enkele voorwaarden en beperkingen die aan ontpolderen zouden kunnen worden gesteld. Daarnaast is benadrukt dat volgens deskundigen ontpolderen de veiligheid niet aantast, maar in bepaalde gevallen zelfs doet toenemen. De kennis van de respondenten over de voor- en nadelen van ontpolderen is in de loop van het interview toegenomen, waardoor hun mening kan zijn veranderd. Om deze reden zijn de respondenten opnieuw gevraagd een standpunt in te nemen voor of tegen ontpolderen.

Figuur 18: Eindoordeel over ontpolderen

Een ruime meerderheid van de Zeeuwen (62%) spreekt zich in zijn eindoordeel uit voor ontpolderen. Eerder in het onderzoek was dat nog een minderheid van (42%). De toename van het percentage voorstanders doet zich ook voor bij de respondenten die dichtbij de Westerschelde wonen: van de respondenten die in BOWS-gemeenten wonen is 58% voor ontpolderen (tegen 41% eerder in het onderzoek). Ook het percentage voorstanders onder de respondenten die langs de Westerschelde wonen is sterk toegenomen: 46% heeft een positief eindoordeel tegen 28% eerder in het onderzoek). In deze groep zijn de tegenstanders met 52% nog wel in de meerderheid.

De toename van het aandeel voorstanders komt met name tot stand doordat de mensen die eerder niet voor en ook niet tegen ontpolderen waren zich in hun eindoordeel wel voor ontpolderen uitspreken: van deze groep (n=59) is 93% in zijn eindoordeel voor ontpolderen (83% als het met mate gebeurt en 10% onvoorwaardelijk). Van de groep die in eerste instantie nog geen uitgesproken oordeel had is 5% tegen ontpolderen.

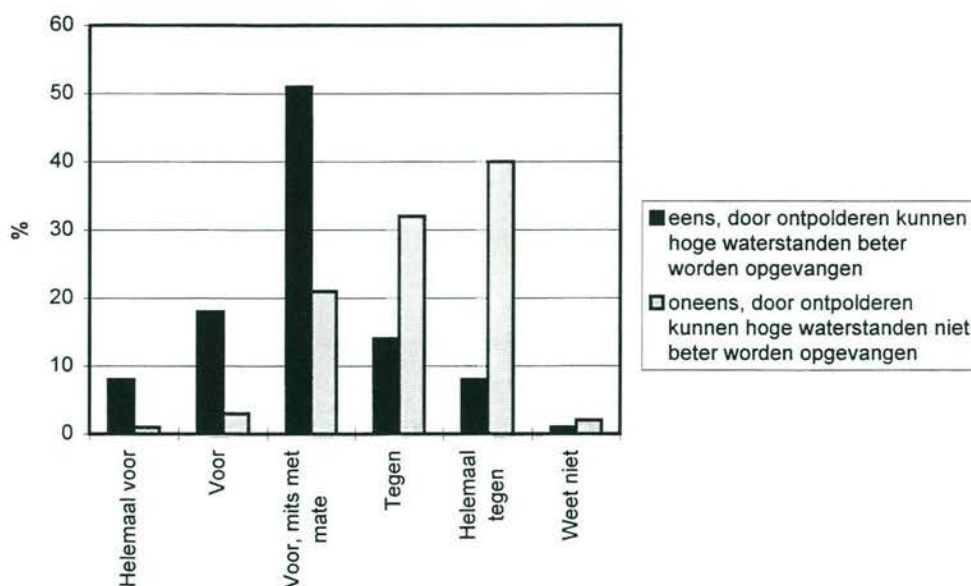
Er zijn ook drastischere verschuivingen opgetreden die tot een toename van het percentage voorstanders hebben geleid. Van de oorspronkelijke tegenstanders (n=261) volhardt 71% in zijn oorspronkelijke standpunt. Van deze groep is echter ruim een kwart van standpunt veranderd: 28% is nu voor ontpolderen, waarvan de meesten alleen als het met mate gebeurt.

Er zijn ook oorspronkelijke voorstanders die in hun eindoordeel een genuanceerder standpunt innemen. Van de groep die eerst (zeer) voor ontpolderen was (n=107) is 56% nog steeds (helemaal) voor ontpolderen. 43% is echter in zijn eindoordeel alleen voor ontpolderen als het met mate gebeurt en 1% is uiteindelijk tegen ontpolderen.

In hoeverre het argument dat ontpolderen niet alleen de natuurlijkheid van de Westerschelde bevordert, maar ook een gunstig effect kan hebben op de veiligheid tot veranderingen in de opinie van de Zeeuwen heeft geleid is niet eenduidig vast te stellen. Immers, aan de Zeeuwen die van standpunt zijn veranderd is niet gevraagd op basis waarvan zij dat hebben gedaan.

Er kan wel een indicatie worden gegeven van de mate waarin het mogelijke effect van ontpolderen op de veiligheid van invloed is op het al dan niet steunen van ontpolderen langs de Westerschelde.

Figuur 19: Eindoordeel over ontpolderen naar opvatting over het effect van ontpolderen op de veiligheid

Van de respondenten die het eens zijn met de stelling dat door ruimte te geven aan water hoge waterstanden beter kunnen worden opgevangen is 77% voor ontpolderen en 22% tegen. Van de respondenten die het met de stelling oneens zijn is 25% voor ontpolderen, terwijl 72% tegen is. Deze resultaten doen vermoeden dat met het argument dat ontpolderen de veiligheid bevordert draagvlak kan worden gecreëerd voor ontpolderen.

De reacties van de deelnemers aan de groepsdiscussies ondersteunen de hypothese dat het veiligheidsargument het maatschappelijk draagvlak voor ontpolderen kan vergroten. De meeste deelnemers zouden ontpolderen op beperkte schaal steunen als daarmee de veiligheid langs de Westerschelde zou toenemen.

Op dit moment is nog onvoldoende aangetoond dat de veiligheid zal toenemen als langs de Westerschelde zou worden ontpolderd: het vermoeden bestaat alleen dat ontpolderen op grote schaal in het oostelijk deel van de Westerschelde een positief effect zal hebben op de veiligheid. Met de huidige beperkte kennis over het veiligheidsaspect is het dan ook onverstandig het argument veiligheid in te zetten om maatschappelijk draagvlak voor ontpolderen te verwerven.

Conclusie:

Het verstrekken van informatie over ontpolderen, met name over de voorwaarden die aan ontpolderen kunnen worden gesteld (dat het met mate gebeurt) en het gunstige effect van ontpolderen op de veiligheid rondom de Westerschelde, lijkt tot veranderingen in de houding van Zeeuwen ten aanzien van ontpolderen te kunnen leiden: meer kennis leidt tot meer steun.

Consequentie:

In een maatschappelijke discussie over ontpolderen moet betrouwbare informatie worden verstrekt over de consequenties van ontpolderen alsmede over andere zaken waarmee rekening wordt gehouden, zoals de aanwezigheid van waardevolle zaken op het land (ook natuur) en de wensen van direct betrokkenen. Hierdoor kan een gefundeerde mening worden gevormd en neemt de emotionele noodzaak om fel tegenstand te bieden tegen een ontwikkeling waarvan men de consequenties niet kan overzien af.

BIJLAGE 1

Vraagpuntenlijst intern onderzoek

Vraagpuntenlijst directie Zeeland 73192 / 83226

In de vraagpuntenlijst maken we onderscheid tussen twee onderwerpen, te weten:

1. vragen met betrekking tot de visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium in de Zeeuwse delta als geheel,
2. vragen omtrent de analyse in het eindrapport Oostwest, alsmede vragen naar de relatie tussen de analyse in het eindrapport Oostwest en de visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium in de Zeeuwse delta als geheel,

Vragen met betrekking tot de visie

De vragen omtrent de visie op de ontwikkeling van het Schelde-estuarium in de Zeeuwse delta in het algemeen starten vanuit een filosofisch niveau, namelijk met vragen over de relatie tussen de mens en de natuur in het algemeen:

- Wat is natuur?
- Is de natuur een grondstof die zo efficiënt mogelijk moet worden geëxploiteerd met inachtneming van het belang dat ook op de langere termijn natuur beschikbaar moet zijn?
- Of heeft de natuur ook andere waarden en, zo ja, welke zijn dat dan?
- In hoeverre kan de waarde van de natuur worden gewogen tegen (andere) maatschappelijke belangen?
- Gaat economie altijd boven natuur of zijn er essentiële drempels die niet overschreden moeten of mogen worden?

Vanuit de filosofische positiebepaling (in zoverre dat mogelijk is) willen we nader doorvragen over de relatie tussen de mens en het water:

- Is het water louter een grondstof voor de mens en, zo nee, waarom dan niet?
- Moet het water worden bedwongen of moeten de mens en de samenleving aan de loop van het water worden aangepast?
- Welke processen spelen zich in het water af? (eco-reactor/ estuarium)
- Hoe belangrijk is het dat ruimte aan water en processen in het water wordt gegeven?
- Welke maatschappelijke belangen zouden ondergeschikt kunnen worden gemaakt aan de loop van het water?

Voor een nadere bepaling van de begrippen waarmee de respondent werkt willen wij de meer weten over wat naar de respondent's mening een estuarium is en wat een delta is:

- Wat is een estuarium en wat is de waarde van estuaria?
- Wat behoort wel en wat behoort niet meer tot het estuarium?
- Zijn uitgebaggerde vaargeulen of dijken delen van een estuarium of zijn zij systeem-extern?
- Wat is een delta en wat is de waarde van een delta?
- Is het Schelde-estuarium, even afgezien van de benaming, een estuarium?
- Is de Zeeuwse delta, even afgezien van de bewoording, een delta?

Verder gaat het interview nader in op de respondents visie op het Schelde-estuarium:

- Wat is het Schelde-estuarium: een geul voor de scheepvaart, een rioolmonding, een stuk van de Noordzee, een recreatievoorziening of een gebied met natuurwaarde?
- Wat zou het estuarium moeten zijn en waarom zou het dat moeten zijn?

Als we ervan uitgaan dat alle respondenten onderschrijven dat het Schelde-estuarium natuurwaarde heeft, dan kunnen we hen nader ondervragen over wat die natuurwaarde precies is en wat de relatieve waarde van die natuur is:

- Kunt u aangeven welke waardevolle natuur er in het Schelde-estuarium voorkomt?
- Wat is de plaats van het estuarium in de Zeeuwse delta?
- In hoeverre is het van belang om het Schelde-estuarium als natuurgebied te behouden?
- Welke belangen kunnen wat u betreft wijken voor het belang van het behoud van die natuurwaarde (bijvoorbeeld het belang van de scheepvaart in de Westerschelde, het belang van recreatieve voorzieningen, de visserij en de landbouw)?

Vanuit een meer algemene kijk op de aspecten en overwegingen die met betrekking tot de natuur in het Schelde-estuarium willen we inzoomen op de bedreigingen die op het estuarium afkomen en hoe daarmee kan worden omgegaan:

- Staat het natuursysteem in het estuarium onder druk door menselijke ingrepen?
- Welke ingrepen zijn met name bedreigend?
- Welke componenten worden met name bedreigd (door het uitbaggeren van de vaargeul)?
- In hoeverre is dat een probleem?
- Welke menselijke ingrepen kunnen ongedaan worden gemaakt en waarom wel of niet?
- Wat zou een (globale) oplossingsrichting voor de bedreigingen en hun effecten kunnen zijn?
- Wat is naar uw mening de bestuurlijke en maatschappelijke haalbaarheid van een dergelijke oplossingsrichting?

Vragen omtrent de analyse van Oostwest, algemeen

De volgende vragen veronderstellen dat de respondent kennis heeft genomen van het rapport Oostwest.

- In welke mate heeft u kennis genomen van de inhoud van het rapport?
- Wat is (was) uw eerste reactie op dit rapport? (algemeen, naar uitgangspunt, naar wetenschappelijke onderbouwing van uitgangspunten)
- Als u het rapport Oostwest beziet, hoe beoordeelt u de natuurlijke toestand van het Schelde-estuarium?
- Is dat een probleem?
- Welke conclusies troffen u het meest?
- Welke conclusie is naar uw mening het belangrijkste?
- Zijn er conclusies uit het rapport Oostwest die uw oplossingsrichting ondersteunen?
- Zijn er conclusies uit het rapport Oostwest die uw oplossingsrichting niet ondersteunen of zelfs tegenspreken?

Vragen omtrent de analyse van Oostwest, specifiek

Uitgangspunt van de oplossingsrichtingen voor de Westerschelde is: Het met behoud en inachtneming van de scheepvaartfunctie van het gebied en de ontwikkelingsmogelijkheden daarvan creëren van een zodanige situatie dat natuurfuncties kunnen worden gehandhaafd en hersteld en voorts potentiële natuurwaarden kunnen worden ontwikkeld. Dat dient tevens te leiden tot een goede uitgangssituatie voor de ontwikkeling van visserij- en recreatiefuncties. Het belang van waterkeringen dient daarbij te worden gewaarborgd.

- Hoe staat u tegenover deze doelstelling?
- Zijn er elementen waarmee in deze doelstelling geen rekening worden gehouden?
- Aan welke voorwaarden moet worden voldaan om deze doelstelling waar te kunnen maken?

Uit het rapport kunnen drie criteria worden afgeleid op basis waarvan (beleids)maatregelen kunnen worden geëvalueerd: de natuurlijkheid van het estuarium, het zelfregulerend vermogen ervan en de compleetheid.

- Wat verstaat u onder deze criteria?
- Wat vindt u van deze criteria?
- Ontbreken er in uw ogen criteria? Welke?
- Zijn er criteria overbodig? Welke?
- Krijgt de factor 'veiligheid' voldoende aandacht in het rapport?
- Welke oplossingen biedt het rapport voor het handhaven van de veiligheid (voorkomen van overstromingen)? Wat vindt u daarvan?

In het rapport vormt de factor 'veiligheid' een randvoorwaarde, geen criterium. Voor het bereiken van veiligheid worden verschillende oplossingsrichtingen aangedragen. Een daarvan is veiligheid door ruimte voor water.

- Hoe oordeelt u over 'ruimte voor water' voor het bereiken van veiligheid?
- Hoe denkt u dat de inwoners van Zeeland zullen reageren op dit uitgangspunt?
- Is de mate waaraan aan deze criteria al dan niet wordt voldaan gemakkelijk vast te stellen?
- Waaraan is het te wijten dat een dergelijke evaluatie moeilijk te verrichten is? (de benodigde gegevens ontbreken, er zijn meer factoren in het spel dan wij nu weten)

Langzamerhand verandert de opvatting over de wijze waarop wij met 'het water' om moeten gaan of beter gezegd langzamerhand zijn wij gaan inzien dat het water veel te lijden heeft van sommige menselijk ingrepen:

- Welke richting neemt de discussie hierover in uw (werk)omgeving?
- Welke ingrepen in het estuarium van de Westerschelde hebben in uw ogen vooral nadelige effecten? (de inpoldering, de baggeromvang, de zandwinning, de scheepvaartintensiteit, de visserij, de recreatie-activiteiten)

Het rapport komt in het laatste hoofdstuk met drie oplossingen voor de aangesneden problematiek: het minimaliseren van de baggerinspanning, het uitbreiden van de overstromingsgebieden en het ter discussie stellen van de zandwinning.

- Wat vindt u van deze oplossingen?
- Welke oplossing zal op grote weerstand stuiten?
- Welke argumenten geeft het rapport om in de discussie met het grote publiek te gebruiken

Voor de inwoners van Zeeland speelt de aangesneden problematiek een veel grotere rol dan voor vele andere inwoners van ons land.

- Kan het rapport van de projectgroep Oostwest een rol spelen in de discussie over de wijze waarop wij idealiter met het water moeten omgaan?
- Aan welke argumenten uit het rapport denkt u daarbij vooral?
- Vindt u het raadzaam het rapport in zijn geheel te publiceren? Waarom? Waarom niet? Welke hoofdstukken of paragrafen wel?

BIJLAGE 2

Lijst van geïnterviewde personen

LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

Rijkswaterstaat, Hoofddirectie:

Ir. S. H. Plantenga, Coördinator Beleid Zoute Wateren en Waterbodems, Afdeling Integraal Waterbeleid

A.H.G.C. van der Beesen, Plv. Hoofd Integraal Waterbeheer, Hoofdafdeling Water

Drs. R. Hillen, Plv. Hoofd Waterkering en Ontgrondingen, Hoofdafdeling Water

Rijkswaterstaat, Directie Zeeland:

Prof. Dr. H.L.F. Saeijs, HID

Ir. A. Hoekstra, Waterhuishouding en Waterkeringen

Ir. L.A. Adriaanse, Integraal Waterbeheer

Ir. T.J. Boon, Infrastructuur en Scheepvaart

Mr. Ir. J.W. Daamen, Infrastructuur en Scheepvaart

Drs. C.M. de Reu, Bestuurlijke- en Regionale Zaken, Verkeer & Vervoer

Ing. J. Geluk, In- en Externe Communicatie

Rijks Instituut voor Kust en Zee/ RIKZ te Den Haag:

Ir. L. Bijlsma

Drs. J. de Ruig

Rijks Instituut voor Kust en Zee/ RIKZ te Middelburg:

Ir. T. Pieters

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Leefmilieu en Infrastructuur, administratie Waterwegen en Zeewegen:

Ir. J. Strubbe, directeur-generaal

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Leefmilieu en Infrastructuur, Instituut voor Natuurbehoud, Dienst Natuurontwikkeling

Prof. Dr. P. Meire

BIJLAGE 3

Vragenlijst en rechte tellingen Publieksmonitor

		basis-aantal/gem -perc/max		
V_A>	Om te beginnen zou ik u enkele vragen over uzelf willen stellen. Zou ik uw leeftijd mogen weten? ENQ.: M I N = 16 WIL NIET ZEGGEN = <ESC> D			
	+++++++	451	45.4	84.0
V_B>	Bent u werkzaam in beroep of bedrijf?			
	oefent beroep uit.....	451	241	53.4%
	geen beroep, WAO/arbeidsongeschikt.....		10	2.2%
	geen beroep, werkloos/werkzoekend/wachtgeld.....		9	2.0%
	geen beroep, gepensioneerd/VUT/AOW.....		67	14.9%
	studeert (nog) / stagiair.....		21	4.7%
	huisvrouw/-man.....		102	22.6%
	geen opgave.....		1	0.2%
Selektie: Oefent beroep uit				
V_C>	Bent u werkzaam als zelfstandige, bij de overheid of ergens anders in loondienst?			
	zelfstandig werkzaam, dus voor eigen rekening.....	241	33	13.7%
	werkzaam bij overheid.....		34	14.1%
	werkzaam ergens anders in loondienst.....		174	72.2%
Selektie: Is zelfstandig werkzaam				
V_D>	Kunt u mij zeggen welk beroep u heeft?			
	boer of tuinder.....	33	9	27.3%
	visser.....		0	0.0%
	eigenaar van winkel of bedrijf.....		16	48.5%
	vrij beroep, zoals arts, advocaat, adviseur enz.....		8	24.2%
INDE Selektie: Is zelfstandig werkzaam				
Selektie: Is NIET zelfstandig werkzaam				
V_E>	Kunt u mij zeggen welk beroep of functie u heeft?			
	werkzaam in vrij beroep, zoals arts, advocaat, kunstenaar, adviseur enz.....	208	5	2.4%
	directeur/hoge leidinggev. in bedrijf, organisatie, instelling of bij overheid.....		5	2.4%
	hogere employe.....		27	13.0%
	werkzaam in middenkader.....		102	49.0%
	lagere employe.....		40	19.2%
	(on)geschoolde handarbeider.....		29	13.9%
	boer of tuinder.....		0	0.0%
	visser.....		0	0.0%

basis-aantal/gem -perc/max

EINDE Selektie: Is NIET zelfstandig werkzaam

EINDE Selektie: Ofent beroep uit

<V_F> %547,/Bent u werkzaam in de toeristenindustrie of verdient/Verdient/ u op enigerlei wijze direct aan het toerisme in Zeeland?

ja.....	451	26	5.8%
nee.....		425	94.2%

<V_G> ENQ.: NOTEER GESLACHT VAN DE RESPONDENT ZONDER TE VRAGEN

man.....	451	232	51.4%
vrouw.....		219	48.6%

<V1A> Ik noem u een aantal Zeeuwse wateren.
Kunt u van deze Zeeuwse wateren aangeven welke u het meest NATUURLIJK vindt?
(ENQ.: LEES VOOR)

Haringvliet.....	451	8	1.8%
Grevelingen.....		38	8.4%
Veerse Meer.....		89	19.7%
Oosterschelde.....		155	34.4%
Westerschelde.....		142	31.5%
(NIET OPLEZEN:) weet niet.....		19	4.2%

<V1B> En welk Zeeuws water vindt U het minst NATUURLIJK?
(ENQ.: LEES VOOR)

Haringvliet.....	451	43	9.5%
Grevelingen.....		35	7.8%
Veerse Meer.....		137	30.4%
Oosterschelde.....		33	7.3%
Westerschelde.....		141	31.3%
(NIET OPLEZEN:) weet niet.....		62	13.7%

Ik zou u enkele vragen willen stellen over uw beleving van de Westerschelde.
Ik leg u een aantal beelden voor van de Westerschelde.
Kunt u aangeven welk van deze beelden naar uw mening het MEEST van toepassing is op de Westerschelde?
En welke het MINST?

		basis-aantal/gem -perc/max		
V2A>	Welk beeld is het MEEST van toepassing op de Westerschelde? (ENQ.: LEES VOOR)			
	de Westerschelde is een scheepvaartkanaal.....	451	224	49.7%
	de Westerschelde is een rivier.....		44	9.8%
	de Westerschelde is een deel van de Noordzee.....		51	11.3%
	de Westerschelde is een natuurlijke riviermonding.....		128	28.4%
	(NIET OPLEZEN:) weet niet.....		4	0.9%
V2B>	En welk beeld is het MINST van toepassing op de Westerschelde? (ENQ.: LEES VOOR)			
	de Westerschelde is een scheepvaartkanaal.....	451	86	19.1%
	de Westerschelde is een rivier.....		120	26.6%
	de Westerschelde is een deel van de Noordzee.....		147	32.6%
	de Westerschelde is een natuurlijke riviermonding.....		80	17.7%
	(NIET OPLEZEN:) weet niet.....		18	4.0%
-----+-----				
	De Westerschelde is uniek. Het is in Nederland het enige grote estuarium. Een estuarium is een riviermonding waarin de rivier en de zee samenkomen.			
V03>	Kunt u nog enkele kenmerken van een estuarium noemen? ENQ.: SPONTAAN LATEN ANTWOORDEN, MAXIMAAL 3 KENMERKEN			
	getij (er is eb en vloed).....	451	99	22.0%
	zoet en zout water komen samen.....		39	8.6%
	aanwezigheid van schorren en slikken.....		33	7.3%
	aanwezigheid van speciale planten en/of dieren.....		27	6.0%
	het grillige en/of dynamische verloop van geulen (natuurlijkheid).....		13	2.9%
	een grote hoeveelheid voedsel voor planten en dieren (ecoreactor).....		6	1.3%
	aanwezigheid van veel soorten zout- EN zoetwaterdieren (compleetheid).....		8	1.8%
	anders, namelijk:... (open antwoord).....		47	10.4%
	weet niet, kan geen kenmerken noemen.....		290	64.3%
	antwoord:-----			

basis-aantal/gem -perc/max

Ik noem u een aantal zaken die voorkomen in de Westerschelde.

Kunt u aangeven in hoeverre deze zijn toegenomen, gelijk gebleven of afgenomen in de afgelopen 30 jaar?

U kunt ook 'weet niet' antwoorden als u voor uw gevoel de Westerschelde onvoldoende kent om een antwoord te kunnen geven.

<V04A>	Het aantal soorten vogels.			
	Is dat volgens u in de Westerschelde.....:			
	afgenomen.....	451	178	39.5%
	gelijk gebleven.....		102	22.6%
	toegenomen.....		79	17.5%
	weet niet.....		92	20.4%
<V04B>	Het aantal soorten vissen.			
	Is dat volgens u in de Westerschelde.....:			
	afgenomen.....	451	264	58.5%
	gelijk gebleven.....		60	13.3%
	toegenomen.....		45	10.0%
	weet niet.....		82	18.2%
<V04C>	Het oppervlak aan schorren en slikken.			
	Is dat volgens u in de Westerschelde.....:			
	afgenomen.....	451	180	39.9%
	gelijk gebleven.....		123	27.3%
	toegenomen.....		83	18.4%
	weet niet.....		65	14.4%
<V04D>	Het oppervlak aan ondiep water.			
	Is dat volgens u in de Westerschelde.....:			
	afgenomen.....	451	108	23.9%
	gelijk gebleven.....		116	25.7%
	toegenomen.....		117	25.9%
	weet niet.....		110	24.4%
<V04E>	De grilligheid van de Westerschelde (meanderen).			
	Is dat volgens u in de Westerschelde.....:			
	afgenomen.....	451	86	19.1%
	gelijk gebleven.....		220	48.8%
	toegenomen.....		73	16.2%
	weet niet.....		72	16.0%

basis-aantal/gem -perc/max

elektie: De toestand in Westerschelde is af- of toegenomen

U heeft zojuist een aantal veranderingen in de Westerschelde
geschetst.
Ik noem u zo een aantal mogelijke oorzaken voor de veranderingen in
de Westerschelde.

Kunt u in algemene zin aangeven of het:
een belangrijke oorzaak,
een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF
geen oorzaak
is van de veranderingen in de Westerschelde?

V05A> De Westerschelde is veranderd als gevolg van de toegenomen
scheepvaart.
Is dit:
een belangrijke oorzaak,
een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF
geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde?
(ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE
HERINNEREN)

is een belangrijke oorzaak.....	417	256	61.4%
is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		71	17.0%
is geen oorzaak.....		79	18.9%
weet niet.....		11	2.6%

V05B> De Westerschelde is veranderd door vervuiling van het
water.
Is dit:
een belangrijke oorzaak,
een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF
geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde?
(ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE
HERINNEREN)

is een belangrijke oorzaak.....	417	330	79.1%
is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		43	10.3%
is geen oorzaak.....		36	8.6%
weet niet.....		8	1.9%

V05C> De Westerschelde is veranderd als gevolg van
baggerwerkzaamheden.
Is dit:
een belangrijke oorzaak,
een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF
geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde?
(ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE
HERINNEREN)

is een belangrijke oorzaak.....	417	180	43.2%
is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		101	24.2%
is geen oorzaak.....		107	25.7%
weet niet.....		29	7.0%

		basis-aantal/gem	-perc/max
<V05D>	De Westerschelde is veranderd als gevolg van de stijgende zeespiegel. Is dit: een belangrijke oorzaak, een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde? (ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE HERINNEREN)		
	is een belangrijke oorzaak.....	417	123 29.5%
	is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		87 20.9%
	is geen oorzaak.....		154 36.9%
	weet niet.....		53 12.7%
<V05E>	De Westerschelde is veranderd door de bedijkingen. Is dit: een belangrijke oorzaak, een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde? (ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE HERINNEREN)		
	is een belangrijke oorzaak.....	417	186 44.6%
	is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		81 19.4%
	is geen oorzaak.....		133 31.9%
	weet niet.....		17 4.1%
<V05F>	De Westerschelde is veranderd door inpolderingen. Is dit: een belangrijke oorzaak, een oorzaak, maar GEEN belangrijke oorzaak OF geen oorzaak van de veranderingen in de Westerschelde? (ENQ.: DE RP HOEFT ZICH DE VERANDERINGEN NIET TE HERINNEREN)		
	is een belangrijke oorzaak.....	417	132 31.7%
	is een oorzaak, doch geen belangrijke.....		83 19.9%
	is geen oorzaak.....		177 42.4%
	weet niet.....		25 6.0%
EINDE Selektie: De toestand in Westerschelde is af- of toegenomen			
<V06>	De Westerschelde is een unieke woonplaats voor planten en dieren. Door het getij dringt zout water de zoete rivier binnen, waardoor een grillig patroon van geulen, platen, schorren en slikken ontstaat. Dit grillige patroon is wezenlijk voor de planten en dieren die nu in de Westerschelde voorkomen. Wist u dit?		
	ja, dat wist ik.....	451	321 71.2%
	nee, dat wist ik niet.....		125 27.7%
	weet niet.....		5 1.1%

		basis-aantal/gem -perc/max		
V07>	Uit onderzoek is gebleken dat het grillige patroon van geulen, platen, schorren en slikken de afgelopen 30 jaar is afgenomen. Dit wordt verstarring genoemd.			
	In hoeverre bent u van mening dat tegen deze verstarring iets moet worden gedaan?			
	ja, daar moet iets aan worden gedaan.....	451	183	40.6%
	ja, daar moet iets aan worden gedaan maar het ligt eraan wat.....		108	23.9%
	nee, daar is niets tegen te doen.....		19	4.2%
	nee, daar hoeft wat mij betreft niets aan gedaan te worden (onbelangrijk).....		104	23.1%
	weet niet.....		37	8.2%

elektie: Respondent vindt dat er iets aan verstarring gedaan moet worden				

	Stel u wordt gevraagd om een oplossing te vinden voor de verstarring in de Westerschelde.			
	Als u het voor het zeggen zou hebben, welk van de volgende zaken moeten voor wat u betreft in de Westerschelde zeker behouden blijven?			

V08A>	De scheepvaart op de Westerschelde ten behoeve van de haven van Antwerpen. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	227	78.0%
	hoeft niet behouden te worden.....		57	19.6%
	weet niet.....		7	2.4%

V08B>	De visserij in de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	214	73.5%
	hoeft niet behouden te worden.....		70	24.1%
	weet niet.....		7	2.4%

V08C>	De veiligheid rondom de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	286	98.3%
	hoeft niet behouden te worden.....		3	1.0%
	weet niet.....		2	0.7%

		basis-aantal/gem		-perc/max
<V08D>	De landbouw langs de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	233	80.1%
	hoeft niet behouden te worden.....		50	17.2%
	weet niet.....		8	2.7%
<V08E>	De woningbouw langs de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	117	40.2%
	hoeft niet behouden te worden.....		169	58.1%
	weet niet.....		5	1.7%
<V08F>	De planten en dieren in de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	289	99.3%
	hoeft niet behouden te worden.....		1	0.3%
	weet niet.....		1	0.3%
<V08G>	De ligging van de dijken langs de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	241	82.8%
	hoeft niet behouden te worden.....		38	13.1%
	weet niet.....		12	4.1%
<V08H>	De recreatie in en rond de Westerschelde. Moet dit behouden blijven wat u betreft?			
	behouden.....	291	208	71.5%
	hoeft niet behouden te worden.....		77	26.5%
	weet niet.....		6	2.1%
<V09>	Welke oplossingen voor het probleem van de verstarring zijn naar uw mening mogelijk? ENQ.: SPONTAAN LATEN ANTWOORDEN			
	ontpolderen.....	291	23	7.9%
	meer ruimte geven aan de dynamiek van het water.....		11	3.8%
	met beleid baggeren, het baggerzand verspreiden.....		28	9.6%
	anders, namelijk.....		105	36.1%
	weet niet, kan geen oplossing noemen.....		140	48.1%
	antwoord:-----			

		basis-aantal/gem		-perc/max
INDE Selectie: Respondent vindt dat er iets aan verstarring gedaan moet worden				
V10>	Volgens veel deskundigen is het verplaatsen van dijken landinwaarts, waardoor de Westerschelde meer ruimte krijgt, een goede oplossing voor de verstarring. Deze oplossing wordt ook wel ontpolderen genoemd.			
	Zou u kunnen aangeven in hoeverre u voor dan wel tegen ontpoldering bent?			
	zeer voor.....	451	14	3.1%
	voor.....		93	20.6%
	voor noch tegen.....		59	13.1%
	tegen.....		167	37.0%
	zeer tegen.....		94	20.8%
	weet niet.....		24	5.3%
-----+-----				
	Het is denkbaar dat u %566,/alleen// onder bepaalde voorwaarden %568,/zeer voor// %570,/voor// %572,/wel voor// ontpolderen bent.			
	Kunt u van de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het daarmee eens bent?			
-----+-----				
V11A>	Ontpolderen is wat mij betreft toegestaan als de veiligheid tegen het water wordt bevorderd. In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	332	73.6%
	eens noch oneens.....		15	3.3%
	oneens.....		99	22.0%
	weet niet.....		5	1.1%
-----+-----				
V11B>	Ontpolderen is wat mij betreft toegestaan als het met mate gebeurt. In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	273	60.5%
	eens noch oneens.....		25	5.5%
	oneens.....		144	31.9%
	weet niet.....		9	2.0%
-----+-----				
V11C>	Ontpolderen is wat mij betreft toegestaan als alleen landbouwgrond wordt ontpolderd. In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	124	27.5%
	eens noch oneens.....		26	5.8%
	oneens.....		289	64.1%
	weet niet.....		12	2.7%

		basis-aantal/gem		-perc/max
<V11D>	Ontpolderen is wat mij betreft toegestaan als diegenen die land moeten inleveren daarvoor een forse compensatie ontvangen.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	217	48.1%
	eens noch oneens.....		30	6.7%
	oneens.....		189	41.9%
	weet niet.....		15	3.3%
<V11E>	Ontpolderen is wat mij betreft toegestaan als diegenen die land moeten inleveren dat doen op vrijwillige basis.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	255	56.5%
	eens noch oneens.....		13	2.9%
	oneens.....		172	38.1%
	weet niet.....		11	2.4%
<V11F>	Ontpolderen is toegestaan als het een aantoonbare verbetering voor de natuur in de Westerschelde betekent.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	297	65.9%
	eens noch oneens.....		22	4.9%
	oneens.....		121	26.8%
	weet niet.....		11	2.4%
<V11G>	Ontpolderen is toegestaan als het een kostenbesparing oplevert.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	451	131	29.0%
	eens noch oneens.....		20	4.4%
	oneens.....		279	61.9%
	weet niet.....		21	4.7%
Selektie: Respondent is tegen ontpolderen als het veiligheid en natuur bevordert				
<V11H>	Ontpolderen is toegestaan als de veiligheid EN de natuur worden bevorderd.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	73	4	5.5%
	eens noch oneens.....		4	5.5%
	oneens.....		65	89.0%
	weet niet.....		0	0.0%

EINDE Selektie: Respondent is tegen ontpolderen als het veiligheid en natuur bevordert

basis-aantal/gem -perc/max

selektie: Respondent is tegen ontpolderen

Het is denkbaar dat u om een aantal redenen %579, /zeer tegen/tegen/ ontpolderen bent.

Kunt u van de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het daarmee eens bent?

V12A> Ontpolderen is kapitaalvernietiging; er is zeer veel geïnvesteerd om land op het water te winnen en die investeringen zouden nu voor niets zijn geweest.
In hoeverre bent u het eens met deze stelling?

mee eens.....	261	207	79.3%
eens noch oneens.....		10	3.8%
oneens.....		35	13.4%
weet niet.....		9	3.4%

V12B> Ontpolderen is een knieval voor de zee; Zeeland strijdt al eeuwen tegen de zee en ontpolderen zou een nederlaag betekenen.
In hoeverre bent u het eens met deze stelling?

mee eens.....	261	158	60.5%
eens noch oneens.....		14	5.4%
oneens.....		86	33.0%
weet niet.....		3	1.1%

V12C> Ontpolderen gaat in tegen het karakter van de Zeeuwen.
In hoeverre bent u het eens met deze stelling?

mee eens.....	261	206	78.9%
eens noch oneens.....		4	1.5%
oneens.....		38	14.6%
weet niet.....		13	5.0%

V12D> Ontpolderen is onveilig, omdat de dijken langer worden.
In hoeverre bent u het eens met deze stelling?

mee eens.....	261	117	44.8%
eens noch oneens.....		11	4.2%
oneens.....		104	39.8%
weet niet.....		29	11.1%

		basis-aantal/gem -perc/max		
<V12E>	Ontpolderen is onveilig, omdat de Westerschelde vrij spel krijgt.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	261	127	48.7%
	eens noch oneens.....		16	6.1%
	oneens.....		93	35.6%
	weet niet.....		25	9.6%
<V12F>	Ontpolderen vernietigt waardevolle binnendijkse natuur (de natuur in de polders).			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	261	217	83.1%
	eens noch oneens.....		9	3.4%
	oneens.....		30	11.5%
	weet niet.....		5	1.9%
<V12G>	Ontpolderen levert te veel schade op aan de Zeeuwse bedrijven.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	261	135	51.7%
	eens noch oneens.....		18	6.9%
	oneens.....		78	29.9%
	weet niet.....		30	11.5%
<V12H>	Ontpolderen is een traumatische ervaring voor diegenen die de Watersnoodramp van 1953 hebben meegemaakt.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	261	191	73.2%
	eens noch oneens.....		7	2.7%
	oneens.....		50	19.2%
	weet niet.....		13	5.0%
<V12I>	Voor ontpolderen bestaat in Zeeland geen draagvlak.			
	In hoeverre bent u het eens met deze stelling?			
	mee eens.....	261	185	70.9%
	eens noch oneens.....		9	3.4%
	oneens.....		35	13.4%
	weet niet.....		32	12.3%

EINDE Selectie: Respondent is tegen ontpolderen

		basis-aantal/gem -perc/max		
V13>	Volgens deskundigen is ontpolderen niet onveilig. In enkele gevallen kan ontpolderen langs de Westerschelde zelfs de veiligheid op lange termijn vergroten. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze deskundigen eens bent?			
	eens.....	451	192	42.6%
	eens noch oneens.....		41	9.1%
	oneens.....		132	29.3%
	weet niet.....		86	19.1%
V14>	Kunt u van de volgende stelling aangeven in hoeverre u het daarmee eens bent? Stelling: Ontpolderen betekent dat er ruimte wordt gegeven aan het water waardoor hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen.			
	eens.....	451	240	53.2%
	eens noch oneens.....		15	3.3%
	oneens.....		154	34.1%
	weet niet.....		42	9.3%
V15>	Alles overwegende, wat is dan uw eindoordeel over ontpolderen?			
	ik ben er helemaal voor.....	451	20	4.4%
	ik ben er wel voor.....		54	12.0%
	ik ben er voor, mits het maar met mate gebeurt.....		175	38.8%
	ik ben er tegen.....		99	22.0%
	ik ben er helemaal tegen.....		93	20.6%
	weet niet.....		10	2.2%
V15A>	Kunt u van de volgende stelling aangeven in hoeverre u het daarmee eens bent? Stelling: In Zeeland wordt teveel grond voor landbouw gebruikt.			
	eens.....	451	133	29.5%
	eens noch oneens.....		15	3.3%
	oneens.....		282	62.5%
	weet niet.....		21	4.7%

		basis-aantal/gem -perc/max		
Selektie: Respondent vindt dat er teveel grond voor landbouw wordt gebruikt				
<V15B> Als een deel van de grond die nu voor landbouw wordt gebruikt een andere bestemming zou moeten krijgen, welk van de volgende bestemmingen zou dan uw voorkeur hebben?				
woningbouw.....	148	5	3.4%	
recreatie.....		27	18.2%	
natuur.....		104	70.3%	
haven.....		4	2.7%	
industrie.....		6	4.1%	
weet niet.....		2	1.4%	
<V15C> En welke bestemming zou de landbouwgrond naar uw mening zeker niet moeten krijgen?				
woningbouw.....	148	34	23.0%	
recreatie.....		17	11.5%	
natuur.....		1	0.7%	
haven.....		9	6.1%	
industrie.....		82	55.4%	
weet niet.....		5	3.4%	
EINDE Selektie: Respondent vindt dat er teveel grond voor landbouw wordt gebruikt				
Selektie: Rp is 45 jaar of ouder				
<V16> Heeft u de Watersnoodramp van 1953 bewust meegemaakt?				
ja.....	213	144	67.6%	
nee.....		69	32.4%	
weet niet.....		0	0.0%	
Selektie: Respondent heeft de Watersnoodramp bewust meegemaakt				
<V17> Heeft u verlies geleden door de Watersnoodramp?				
ja, familie en/of bekenden omgekomen.....	144	16	11.1%	
ja, materiele schade door overstroming.....		29	20.1%	
ja, schade door evacuatie.....		9	6.3%	
ja, anders.....		1	0.7%	
nee, geen schade.....		104	72.2%	
EINDE Selektie: Respondent heeft de Watersnoodramp bewust meegemaakt				
EINDE Selektie: Rp is 45 jaar of ouder				

		basis-aantal/gem -perc/max		
V18>	%588,/Zoals u weet heeft er zich een watersnoodramp in Zeeland voorgedaan in 1953.			
	// Hoe groot is naar uw mening de kans dat een ramp als in 1953 zich heden ten dage herhaalt?			
	heel klein.....	451	187	41.5%
	klein.....		185	41.0%
	klein noch groot.....		35	7.8%
	groot.....		24	5.3%
	heel groot.....		6	1.3%
	weet niet.....		14	3.1%
V19>	Hoe vaak recreeert u gemiddeld per maand langs de Westerschelde? (Saeftinge, Zwin)			
	vrijwel elke dag.....	451	49	10.9%
	4 a 5 keer per week.....		17	3.8%
	2 a 3 keer per week.....		45	10.0%
	ongeveer 1 keer per week.....		55	12.2%
	2 a 3 keer per maand.....		68	15.1%
	ongeveer 1 keer per maand.....		51	11.3%
	enkele keren per jaar.....		74	16.4%
	niet meer dan 1 keer per jaar.....		8	1.8%
	vrijwel nooit.....		84	18.6%
	weet niet.....		0	0.0%
V20>	Beschouwt u zichzelf als iemand die zich inzet voor het milieu en de natuur?			
	zeer.....	451	75	16.6%
	redelijk.....		265	58.8%
	nauwelijks.....		75	16.6%
	helemaal niet.....		34	7.5%
	weet niet.....		2	0.4%
V21>	Als u een inschatting moet maken van het milieubewustzijn van Zeeuwen, zijn Zeeuwen naar uw mening zeer, redelijk, nauwelijks of in het geheel niet milieubewust?			
	zeer milieubewust.....	451	34	7.5%
	redelijk milieubewust.....		345	76.5%
	nauwelijks milieubewust.....		54	12.0%
	in het geheel niet milieubewust.....		6	1.3%
	weet niet.....		12	2.7%

		basis-aantal/gem		-perc/max
<V22>	Rijkswaterstaat is onder andere verantwoordelijk voor de bescherming tegen het water in Zeeland.			
	Doet Rijkswaterstaat zijn werk naar uw mening goed, redelijk, matig of slecht?			
	goed.....	451	252	55.9%
	redelijk.....		135	29.9%
	matig.....		33	7.3%
	slecht.....		4	0.9%
	weet niet.....		27	6.0%
+-----+ Kunt u van de volgende zaken aangeven of Rijkswaterstaat zich er in Zeeland mee bezighoudt? +-----+				
<V23A>	Onderhouden van stranden en de kustlijn. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	320	71.0%
	nee.....		70	15.5%
	weet niet.....		61	13.5%
<V23B>	Zorgen voor schoon water. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	291	64.5%
	nee.....		86	19.1%
	weet niet.....		74	16.4%
<V23C>	Aanleggen van de Deltawerken. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	394	87.4%
	nee.....		22	4.9%
	weet niet.....		35	7.8%
<V23D>	Onderhouden van de Deltawerken. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	406	90.0%
	nee.....		10	2.2%
	weet niet.....		35	7.8%
<V23E>	Onderhouden van de dijken. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	385	85.4%
	nee.....		40	8.9%
	weet niet.....		26	5.8%

		basis-aantal/gem -perc/max		
V23F>	Aanleggen van dijken en dammen. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	375	83.1%
	nee.....		45	10.0%
	weet niet.....		31	6.9%
V23G>	Behouden van natuurschoon op het land. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	187	41.5%
	nee.....		173	38.4%
	weet niet.....		91	20.2%
V23H>	Behouden van natuurschoon in en rond het water. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	290	64.3%
	nee.....		100	22.2%
	weet niet.....		61	13.5%
V23I>	Ontpolderen van land. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	254	56.3%
	nee.....		93	20.6%
	weet niet.....		104	23.1%
V23J>	Het regelen van het gebruik van de Zeeuwse wateren. Houdt Rijkswaterstaat zich hiermee in Zeeland bezig?			
	ja.....	451	332	73.6%
	nee.....		61	13.5%
	weet niet.....		58	12.9%

elektie: Respondent woont niet op Tholen

In de eerste week van februari organiseert Intomart enkele discussie-avonden met burgers over de Westerschelde. Op deze avonden wordt gesproken over de Westerschelde en zijn toekomst.

De groepsgesprekken duren ongeveer 2 en een half uur en vinden plaats van 19.30 to ongeveer 22.00 uur in %593,/Zierikzee.

Op 5 // %595,/Middelburg.

Op 3 // %597,/Terneuzen.

Op 4 // februari vindt een discussie plaats met mensen van %599,/het eiland Schouwen-Duiveland// %601,/de eilanden Walcheren, Noord-Beveland en Zuid-Beveland// %603,/het eiland Zeeuws-Vlaanderen//.

<V24>		basis-aantal/gem -perc/max		
	Deelnemers ontvangen een waardebon van vijftig gulden en wij vergoeden hun reiskosten die avond. Als u ge-interesseerd bent, wordt u binnenkort door een medewerker van Intomart gebeld, die u nader zal informeren over de discussie-avond			
	Bent u ge-interesseerd om hieraan deel te nemen?			
	ja, wil zeker deelnemen.....	344	49	14.2%
	ja, wil wel deelnemen, maar weet (nog) niet zeker.....		33	9.6%
	nee.....		262	76.2%

EINDE Selektie: Respondent woont niet op Tholen

BIJLAGE 4

Vraagpuntenlijst groepsdiscussies

Vraagpuntenlijst groepsdiscussies Westerschelde

Projectnummer: 8.3226

Onderwerp: Zeeuwse delta en Westerschelde

Data/Plaatsen: 3/2 Middelburg, 4/2 Terneuzen, 5/2 Zierikzee

Tijd: 19.30 - 22.00 uur

Versie: definitief

I. Inleiding

- Uitleg onderzoek: onderwerp, opdrachtgever, video
- Voorstellen: naam, leeftijd, beroep, woonplaats, hoe lang in Zeeland woonachtig?

II. Zeeland

- Hoe is het om in Zeeland te wonen?
- Wat is kenmerkend voor Zeeland? (landschap, cultuur)?
- Voelt u zich verbonden met Zeeland, het eiland? Waarmee voelt u zich verbonden?
- Bestaat er zoiets als een Zeeuws volkskarakter? Kunt u daarvan een beschrijving geven?

III. De Zeeuwse wateren

- Schrijf op een kaartje de 5 woorden, zinnen of uitdrukkingen die in uw hoofd opkomen bij het woord 'water'.
- Wat is de betekenis van water voor Zeeuwen? Welke relatie hebben Zeeuwen met water? (gevaar, scheepvaart, recreatie, visserij)
- Is de relatie van Zeeuwen met water anders dan bij andere Nederlanders? Wat zijn de verschillen?

Veiligheid

- Heeft u de watersnoodramp van 1953 bewust meegemaakt?
- Denkt u nog wel eens aan de watersnoodramp? Op welke momenten? Waar denkt u dan aan?
- In hoeverre denkt u dat de Zeeuwen de watersnoodramp hebben verwerkt? Motivering
- Hoe groot denkt u dat de kans is dat een dergelijke ramp zich herhaalt? Geldt dat voor geheel Zeeland of slechts voor een deel?
- Zullen de Deltawerken en de dijken op lange termijn voldoende bescherming blijven bieden? Motivering
- In hoeverre hebben de Deltawerken Zeeland veranderd? Wat is er veranderd? (zout/zoet water, schoon/vies water, natuur, veiligheid, toerisme, scheepvaart, visserij, bereikbaarheid, internationaal aanzien)
- In hoeverre bent u trots op de Deltawerken? Motivering

Gebruiksfuncties

- Wie maken er gebruik van de Zeeuwse wateren? Welke gebruiksfuncties hebben de Zeeuwse wateren? (flip-over) (per water)
- Hoe belangrijk zijn scheepvaart, visserij, recreatie, landbouw, enzovoort voor Zeeland? Wat is de belangrijkste gebruiksfunctie? Welke is het minst belangrijk? (per water)

Natuur

- Hoe staat het met de natuur in en rondom de Zeeuwse wateren?
Geef op het kaartje met *groen* aan waar zich in en rondom de Zeeuwse wateren natuur bevindt.
- Wat voor soort natuur is er in Zeeland? (levende/dode natuur, op het land/in het water)
- Is de hoeveelheid natuur in Zeeland toegenomen, afgenomen of gelijk gebleven? Wat is toegenomen/afgenomen? Wat is daarvan de oorzaak?
- In hoeverre vindt u het van belang dat de natuur in Zeeland beschermd wordt? Welke (stukken/soorten) natuur? Motivering

Natuurlijkheid

- Uitleg van het begrip 'natuurlijkheid' in relatie tot water: De aanwezigheid van natuurlijke processen in en rondom het water die niet door menselijk ingrijpen zijn of worden beïnvloed. Het gaat zowel om levende (planten en dieren) als dode natuur (morfologie).
- Geef op het kaartje met een cijfer van 1 tot 5 aan in hoeverre u de verschillende Zeeuwse wateren *natuurlijk* vindt. Met een 5 geeft u aan dat u het water heel natuurlijk vindt. Een 1 wil zeggen dat u het water helemaal niet natuurlijk vindt.
- Bespreken van de kaartjes. Welke Zeeuwse wateren zijn natuurlijk? Welke niet? Motivering
- In hoeverre vindt u het van belang dat de natuurlijkheid van de Zeeuwse wateren beschermd wordt? Motivering
- Is de natuurlijkheid van de Zeeuwse wateren toegenomen, afgenomen of gelijk gebleven? Motivering
- Welke menselijke ingrepen en gebruiksfuncties hebben invloed op de natuurlijkheid van de Zeeuwse wateren? (baggeren, inpolderingen, dijken, Deltawerken, scheepvaart, recreatie, visserij) Motivering
- Beïnvloeden de Deltawerken de natuurlijkheid van de Zeeuwse wateren? Motivering

IV. De Westerschelde

De Directie Zeeland van Rijkswaterstaat voert het beheer over alle Zeeuwse wateren. De Westerschelde neemt hierin een bijzondere plaats in, omdat het het enige Zeeuwse water is dat niet door een dam van de Noordzee is afgesloten. Ik leg u enkele fragmenten voor uit een tekst over de Westerschelde. Het eerste fragment gaat over het beheer door Rijkswaterstaat.

Het beleid

- Fragment 1 uit de brochure
- In dit fragment staat beschreven welk beleid Rijkswaterstaat wil voeren met betrekking tot de Westerschelde en welke plaats de natuurlijke processen in de Westerschelde daarin innemen. Wat vindt u van deze visie op waterbeheer? Motivering
- Vindt u het belangrijk dat Rijkswaterstaat aandacht besteed aan de natuurlijkheid van de Westerschelde? Motivering
- Wat vindt u van de genoemde belangen (scheepvaart, veiligheid, visserij, recreatie en natuur).
- Worden alle belangen genoemd? Motivering
- Welk aspect vindt u zelf het belangrijkste? En het minst belangrijk? Motivering

De Westerschelde als estuarium

- Kent u het woord 'estuarium'? Welke kenmerken heeft een estuarium? Welke estuaria kent u?
- Fragment 2 uit de brochure (tonen van foto's van ecotopen)
- Wat vindt u van deze beschrijving van de Westerschelde?
- Wist u dat de Westerschelde een estuarium is?
- In het fragment wordt aangegeven wat de waarde van een estuarium is: een estuarium heeft waarde omdat het rijk is aan verschillende soorten van leven en omdat estuaria niet vaak meer voor komen.
- Bent u het eens met de schrijvers: Is het Schelde-estuarium volgens u waardevol?
- In het fragment wordt gesteld dat de dynamiek in het estuarium bepalend is voor de rijkdom aan soorten planten, vogels, vissen en andere organismen. Als het estuarium verstart zal het aantal plant- en diersoorten afnemen. Wist u dit? Bent u het ermee eens?

De toestand van het estuarium

- Rijkswaterstaat heeft een onderzoek laten uitvoeren naar de natuurlijke toestand van de Westerschelde en de invloed van menselijke ingrepen daarop.
- Fragment 3 uit de brochure
- Wat vindt u van de informatie in dit fragment?
- Hoe beoordeelt u de beschreven ontwikkeling: de verstarring van het estuarium? Motivering
- De afname van het oppervlak aan schorren, slikken en ondiep water kan er op een gegeven moment toe leiden dat er plant- en diersoorten verdwijnen of steeds minder voorkomen. Wat vindt u daarvan? Moet daar iets tegen worden gedaan? Motivering
- Wat denkt u dat de overheid, het rijk van deze ontwikkeling vindt? Verwacht u dat de overheid er iets aan gaat doen? Wat vindt u daarvan? Motivering

Oplossingen

- Welke mogelijke oplossingen zijn er om het estuarium te behouden en te beschermen? (ontpolderen, baggeren en storten)
- Fragment 4 uit de brochure
- Wat vindt u van de informatie in dit stukje? Motivering
- Hoe beoordeelt u het overheidsbeleid? Motivering
- Wat vindt u ervan dat scheepvaart en veiligheid de randvoorwaarden zijn? Zijn er nog andere zaken die belangrijker zijn dan het behoud en beschermen van het estuarium? Motivering
- Wat vindt u van de oplossingen die in het fragment worden genoemd? (een ander bagger- en stortbeleid, ontpolderen) Motivering
- Wat vindt u van het genoemde bijeffect van ontpolderen: een alternatief voor dijkverhogingen, omdat de waterstanden zullen dalen.
- Onder welke omstandigheden mag er wat u betreft ontpolderd worden? En onder welke omstandigheden mag er volstrekt niet ontpolderd worden? Motivering
(compensatie voor landeigenaren, geen afname veiligheid, geen toename van kosten, alleen als het met mate gebeurt, alleen landbouwgrond)
- Heeft u eerder wel eens gehoord of gelezen van plannen tot ontpolderen in Zeeland?
- Wanneer speelde dat? Waar speelde dat? Van wie waren die plannen? Waarom werd voorgesteld te gaan ontpolderen, wat was het doel?
- Hoe werd er op deze plannen gereageerd? Door wie? Wat was uw eigen oordeel/reactie destijds?

V. Afsluiting

FRAGMENTEN UIT DE BROCHURE:

DE TOEKOMST VAN DE WESTERSCHELDE BESCHOUWINGEN VANAF DE DIJK

©1997 RIJKSWATERSTAAT, DIRECTIE ZEELAND

Fragment 1:

"Rijkswaterstaat is beheerder van de Westerschelde. Samen met de waterbeheerders in de buurlanden bovenstrooms delen zij de zorg voor het gehele stroomgebied van de Schelde. En wat willen wij veel! Veiligheid voor de bewoners van het achterland, blijvende bevaarbaarheid van de Westerschelde voor zeeschepen, mogelijkheden voor de kleine visserij en recreatie en naast of misschien wel ondanks dat alles ook nog een gezonde natuur. Wij moeten verschillende belangen dienen en elke keuze heeft zijn gevolgen.

Intussen blijft de Westerschelde haar natuurlijke neigingen volgen. Ze heeft ons in de loop der jaren verrast met haar onverwachte reacties op onze ingrepen. Als wij dit nuttige water tot in lengte van jaren veilig willen blijven gebruiken moeten we rekening houden met wat water, getijden, zand en slib zelf willen. Dan moeten we zo weinig mogelijk tegen de stroom inroeien en intelligent gebruik maken van de natuurlijke eigenschappen van de Westerschelde. Alleen dan bestaat de kans om gelijktijdig economische en ecologische doelen te dienen."

Fragment 2:

"De Westerschelde - het 'open riool' van weleer - is nog een van de meest natuurlijke gebieden van de gehele Delta! De Westerschelde is immers het enige deltawater waar de rivier en de zee elkaar onbelemmerd ontmoeten. Samen met de Zeeschelde (tot Gent) is de Westerschelde daardoor nog steeds een estuarium. Dat wil zeggen: het gedeelte van een rivier waar de invloed van de getijden van de zee nog merkbaar is. Estuaria zijn van grote waarde voor de natuur; omdat ze rijk zijn aan veel verschillende soorten van leven en omdat ze schaars zijn geworden.

Het belangrijkste kenmerk van een natuurlijk estuarium is de permanente onrust. In het spel van water en land blijven stroomgeulen, zandplaten en slikken geen dag onveranderd. Die dynamiek hoort bij het systeem, evenals de vele geleidelijke overgangen, bijvoorbeeld van zoet naar zout, van zand naar slib, van diep naar ondiep en zo meer. De drijvende kracht van dat systeem is het tij dat twee maal per etmaal in- en uitloopt.

De variatie van soorten in de levende natuur is volledig afhankelijk van de afwisseling in de patronen van het landschap. De patronen in de Westerschelde worden gevormd door geulen, platen, gebieden met ondiep water, schorren, en slikken. De geulen zijn onderverdeeld in hoofdgeulen en nevengeulen, de schorren in jong of volwassen, de platen en slikken in hoog, laag, slibrijk en slibarm. Tezamen vormt dat alles een mozaïek vol van afwisseling en geleidelijke overgangen. Die afwisseling is bepalend voor de rijkdom aan soorten in de levende natuur.

Als de patronen in het landschap worden vergeleken met een gebouw, vormen de natuurlijke processen daarvan het fundament. Dat zijn alle bewegingen en ontwikkelingen die voortdurend het estuarium landschap vormen en veranderen. De getijden duwen en trekken het water onafgebroken heen en weer. Ze zorgen voor steeds wisselende waterstanden, laten platen en slikken beurtelings droogvallen en overstromen, schuren geulen uit, leggen in andere geulen nieuwe laagjes zand en slib en zijn permanent bezig met de opslibbing en erosie van schorren.”

Fragment 3:

“Vanaf enkele eeuwen geleden worden steeds meer schorren en slikken omgeven door strakke dijken. De oppervlakte aan buitendijks gebied dat bij hoogwater kan overstromen neemt bij iedere inpoldering af.

Jong zout schor komt nu niet meer voor. Van de rijpe zoute schorren in het westen is bijna niets over.

De zoete schorren in de Zeeschelde zijn heel klein geworden.

De uitgestrekte zandplaten in de binnenbochten van de stroom en de platen die de hoofd- en nevengeul van elkaar scheiden werden vroeger doorsneden door brede ondiepe geulen. Een deel van de tijstroom nam daardoor een kortere weg. Reeds enkele decennia zijn die ‘kortsluitgeulen’ aan het verzanden, de platen groeien aaneen en worden hoger. Deze verandering heeft tot gevolg dat naast verlies van overstromingsgebied ook de oppervlakte aan ondiep water is afgenomen wen wel met een derde deel.”

“Dat het overstromingsgebied van schorren en slikken afneemt als je buitendijks gebied inpolderd behoeft geen nadere verklaring. Alle andere (ook nog niet genoemde) veranderingen zijn directe of indirecte gevolgen van twee radicale ingrepen in de natuurlijke processen: de verdieping van de scheepvaartgeul en aansluitend het dagelijks baggeren om de geul op diepte te houden en het storten van sediment.”

“Intussen is een redelijk compleet beeld ontstaan van de toestand van de Westerschelde. Het is een beeld van veranderingen die sterk zijn beïnvloed door menselijke ingrepen. Door de op handen zijnde verdere verdieping van de scheepvaartgeul zal de verstarring verder toenemen, met als gevolg een verdere teruggang van de natuurlijkheid.”

Fragment 4:

“Ook in het beleid van de overheid vinden we een antwoord op de vraag of de gesignaleerde veranderingen wel of niet gewenst zijn. Over het bestaande beleid zegt de derde Nota waterhuishouding: Een belangrijk doel is ‘het ontwikkelen en in stand houden van gezonde waterhuishoudkundige systemen die een duurzaam gebruik garanderen.’ En in de huidige ambtelijke aanloop naar de vierde Nota Waterhuishouding wordt een lans gebroken voor de zorgvuldige afstemming van het menselijk gebruik van watersystemen op de ruimte en vrijheid die het water zelf voor zijn dynamiek nodig heeft.

Als deze intenties worden ingebracht in de afstemming met economische en andere maatschappelijke wensen over de toekomst van de Westerschelde, dan wordt het jongleren met kansen en onmogelijkheden.

De hoofdfunctie van de Westerschelde blijft immers scheepvaart. De huidige vaargeul zal eerder nóg dieper worden dan weer aan de vrije krachten van de natuur worden overgelaten. Een keiharde randvoorwaarde in alle beleid blijft de zorg voor de grootst mogelijke veiligheid. Er zal niets gebeuren dat een bres slaat in die waarborg. Behoud en herstel van natuur is een belang dat niet door iedereen op gelijke wijze wordt beleefd. Waarde van natuur is onmogelijk in meetbare eenheden op de weegschaal te leggen.

Maar misschien ligt er een bruikbaar perspectief in het streven naar natuurlijkheid en compleetheid van het estuarium. Dat betekent immers een watersysteem dat meer dan nu in evenwicht is, met rafelige oevers die kunnen overstroomd en dus meer water kunnen bergen en een hoofdgeul die minder snel stroomt. Dat zijn omstandigheden die de natuur ten goede komen, maar tevens gunstig zijn voor het scheepvaartverkeer en de veiligheid dienen.

Er zijn enkele concrete maatregelen denkbaar om in deze richting aan de slag te gaan. Zo zou de negatieve invloed van het dagelijkse baggerwerk worden beperkt door het zand dat uit de vaargeul wordt gehaald op een veel grotere afstand van de baggerplaats weer terug te storten dan nu het geval is. Die stortplaatsen kunnen bovendien zo worden uitgekiend, dat het zand er langer over doet om weer naar de oude plaats terug te keren.

Aan het nijpende probleem van de 'verstarring' van het estuarium kan iets worden gedaan door het gebied dat gecontroleerd kan worden overstroomd uit te breiden. Deze maatregel kan verstoorde processen weer op gang brengen. De Westerschelde krijgt dan weer iets terug van de verloren dynamiek. In Vlaanderen zijn reeds enkele overstromingsgebieden ingericht. Als er in het nauwe oostelijk deel van de Westerschelde en in de Zeeschelde nieuwe overstromingsgebieden worden gecreëerd, zullen bij storm of springtij de waterstanden dalen. In het oosten kunnen toekomstige dijkverhogingen dan misschien worden uitgesteld."

BIJLAGE 5

**Responsverantwoording
Publieksmonitor**

RESPONSVERANTWOORDING PUBLIEKSMONITOR

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van telefonische interviews onder respondenten van 16 jaar en ouder. Het telefonische interview is aan de hand van een computergestuurde (CATI) gestructureerde vragenlijst afgenomen. Het steekproefbestand is getrokken uit Telecats en bestaat uit huishoudens die in het bezit zijn van een telefoonaansluiting en geen geheim telefoonnummer hebben. Om de benodigde 450 gesprekken te realiseren zijn in totaal 1366 telefoonnummers benaderd.

Het veldwerk vond plaats van 20 januari tot en met 28 januari 1997. De gesprekken werden gevoerd vanuit de centraal geleid telefoonunit door interviewers van Intomart bv, die hiervoor en speciale instructie ontvingen.

Van de 1179 personen waarmee contact is geweest hebben 523 personen hun medewerking verleend aan het onderzoek. Dit betekent een respons van 44%.

Tabel 1: Responsoverzicht

Totaal aantal benaderde telefoonnummers	1366
Telefoon wordt opgenomen	1179
Bereid en in staat tot medewerking	523
Afspraak gemaakt (vervallen i.v.m. veldwerkperiode)	72
Gerealiseerd	451
Niet bereid of niet in staat tot medewerking	656
Waarvan:	
Weigering	571
Ziekte, taalproblemen, handicap, etc.	85

Intomart bv
Noordse Bosje 13-15
Postbus 10004
1201 DA Hilversum
The Netherlands
Telefoon +31(0)35-6258411
Telefax +31(0)35-6246532